EDUARDO GALEANO

Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri*

Türkçesi: Süleyman Doğru

*SEL

AŞKIN VE SAVAŞIN GÜNDÜZ VE GECELERİ*

EDUARDO GALEANO, Montevideo, Uruguay'da orta sınıf Katolik bir ailede doğmuştur. Çocukluğunda futbol oyuncusu olmak istemiş, gençliğinde birçok farklı işte çalışmıştır. 14 yaşında ilk politik çizgi romanını, Sosyalist Parti'nin haftalık yayın organı *El Sol*'a satmıştır. Gazetecilik kariyerine 1960'larda, *Marcha*'da editör olarak başlamıştır.
1973'teki askeri darbe sonucunda hapse atılmış, daha sonra da sürgüne yollanmıştır. Arjantin'e yerleşmiş ve bir kültür dergisi olan, *Crisis*'i çıkarmaya başlamıştır. 1976'da Arjantin'de Videla rejimi, askeri bir darbe ile, iktidara gelince ülkeden İspanya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Burada ünlü üçlemesi, *Memoria del fuego "Ateş Anıları*"nı kaleme aldı. "İnsanların, özellikle de Latin Amerika halkının mustarip olduğu unutkanlıkla savaşmak için" yazdığını belirten Eduardo Galeano, Chavez, Obama'ya *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* kitabını hediye etmeden önce de çok tanınan, çok okunan bir yazardı. Ama bu olay, onun tüm dünyada çok satanlar listelerine girmesine yol açtı. Türkçede yayınlanan kitapları; *Tepetaklak, Kucaklaşmanın Kitabı, Ateş Anıları, Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Biz Hayır Diyoruz, Zamanın Ağızları, Gölgede ve Güneşte Futbol, Aynalar*. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sevilen Galeano, 1985 yılında geri dönebildiği Montevideo'da yaşamaktadır.

*SEL YAYINCILIK

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

*SEL YAYINCILIK:538
ISBN 978-975-570-562-0

AŞKIN VE SAVAŞIN GÜNDÜZ VE GECELERİ
Eduardo Galeano

Kitabın Özgün Adı:
Días y noches de amor y de guerra
Türkçesi: Süleyman Doğru

© Eduardo Galeano, 1978, Havana, Küba
© Onk Ajans aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2011

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Gül Korkmaz
Kapak ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Alan Yayıncılık, 1986
Sel'de birinci baskı: Mart 2012

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Eduardo Galeano

Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri

Türkçesi: Süleyman Doğru

Bu kitap Helena Villagra'ya ithaf edilmiştir.

* Bu kitapta yer alan her şey yaşanmıştır. Yazar belleğinde muhafaza ettiği şekilde onları kâğıda dökmüştür. Bazı isimler -ki bunların sayısı çok değildir- değiştirilmiştir.

Çürüme, doğada olduğu gibi tarihte de yaşamın laboratuvarıdır.

Karl Marx

Gezginin suratındaki rüzgâr

Edda Arınas, Caracas'ta bana dedesinin babasından bahsetti. Onun hakkında çok az şey biliyordu, çünkü hikâyenin başlangıcında adam yaklaşık yetmiş yaşındaymış ve Clarines bölgesinin oldukça iç kesimlerindeki küçük bir köyde yaşıyormuş. Yaşlı, yoksul ve güçsüz olmasının dışında ayrıca körmüş. Artık nasıl olduysa, on yedi yaşındaki bir kızla evlenmiş.

İkide bir evden kaçıyormuş. Kız değil, adam. Kaçıp yola kadar gidiyor ve orada ağaçların arasına saklanıp bir toynak ya da tekerlek sesi bekliyormuş. Duyar duymaz da yola fırlıyor ve kendisini herhangi bir yere götürmelerini istiyormuş.

Torununun oğlu şimdi onu şöyle hayal ediyordu: Bir katırın sırtında, gülmekten kırıla kırıla yollarda ya da bir arabanın arkasına oturmuş, toz bulutları içinde, incecik bacaklarını neşeli bir biçimde sallıyor.

Gözlerimi kapıyorum ve denizin ortasındayım

Buenos Aires'te birçok şey kaybettim. Aceleden ya da şanssızlıktan ötürü kaybolan bu şeylerin nerede olduğunu kimse bilmiyor. Oradan birkaç parça kıyafet ve bir tomar kâğıtla ayrıldım.

Sızlandığım falan yok. Onca insanın kaybolduğu yerde, kaybedilen şeyler için ağlamak acıya saygısızlık etmek olurdu.

Tam bir Çingene hayatı. Nesneler bana bir süre eşlik ettikten sonra çekip gidiyorlar. Gece sahip olduğum şeyleri gündüz kaybediyorum. Ben nesnelerin tutsağı değilim; onlar hiçbir şeye karar vermiyorlar.

Graciela'dan ayrılırken Montevideo'daki evi olduğu gibi bıraktım. Küba deniz kabukları, Çin kılıçları, Guatemala duvar halıları, plaklar, kitaplar ve diğer her şey orada kaldı. Yanımda bir şey götürmek sahtekârlık olurdu. Bütün hepsi oraya ve paylaşılmış bir zamana aitti; benim minnet duyduğum bir zamana. Öylece yola koyuldum; temiz ve yüksüz bir halde.

Hafızam saklamaya değer gördüğünü muhafaza edecek. Hafızam benim hakkımda benden daha çok şey biliyor ve kurtarmaya değer bir şeyi asla ıskalamıyor.

İç dünyamdaki ateş: Hafızasını kaybetmiş şehirler ve insanlar üzerime doğru geliyor; doğduğum toprak, yaptığım çocuklar, ruhumu yücelten erkek ve kadınlar.

Buenos Aires, Mayıs 1975: Petrol hayati bir konu

1.

La Opinión'da çalışan bir gazeteci dün Ezeiza yakınlarında ölü bulundu. Adı Jorge Money'di. Parmakları yanmış, tırnakları sökülmüş bir haldeydi.

Derginin redaksiyon bölümünde, Villar Araujo piposunu çiğneyerek bana sordu:

"Sıra bize ne zaman gelecek acaba?"

Gülüştük.

Crisis'in sokakta yaptığımız baskısında, Villar'ın Arjantin petrolü hakkındaki raporunun son bölümünü yayınladık. Makale, ülkede geçerli olan petrol sözleşmelerinin sömürgeci statüsüne karşı çıkarken, aynı zamanda bu sektörün rezaletler ve suçla özdeşleşmiş tarihini de anlatıyor.

Villar'a göre, petrolün olduğu yerde kazayla ölümler hiç eksik olmaz. Tibor Berény, Ekim 1962'de, Bella Vista'daki bir şalede değişik açılardan gelip vücudunun farklı bölgelerine isabet eden üç kurşunun hedefi oldu. Resmî rapora göre bu bir intihardı. Berény pek tabii ki bir akrobat değil, Shell'in üst düzey bir danışmanıydı.

Görünüşe göre, Kuzey Amerikalı şirketlere ikili ya da üçlü ajan olarak hizmet de veriyordu. Daha yakın bir zamanda, bu yılın Şubat ayında, Adolfo Cavalli'nin cesedi bulundu. Petrol işçileri sendikasının yöneticiliğini yapmış olan Cavalli daha sonra bu konumunu kaybetmişti, ama gücünü kaybetmek kafasını toparlamasını sağlamıştı. Son zamanlarda petrolün tamamen ulusallaştırılmasını savunuyordu. Özellikle askerler arasında önemli bir etkiye sahipti. Villa Soldati'de kurşun yağmuruna tutulduğunda elinde bir evrak çantası vardı. Çanta ortadan kayboldu. Gazeteler çantanın içinin parayla dolu olduğunu yazdılar. Cinayet, sözde, para için işlenmişti.

Villar, Arjantin'de yaşanmış olan bu tür olaylarla, petrol kokan uluslararası başka cinayetler arasında bağlantı kuruyor. Ve makalesinde uyarıyor: "Ey okur, eğer bu satırları yazdıktan sonra, sokakta karşıdan karşıya geçerken bana bir otobüs çarparsa, şüpheci yaklaş ve gerçeği tahmin et."

2.

Yeni haberler. Villar büyük bir heyecan içinde beni yazı masamda bekliyor. Birisi onu telefonla aramış ve telaşlı bir ses tonuyla Cavalli'nin çantasında para değil, belgeler bulunduğunu söylemiş:

"Bunların ne tür belgeler olduğunu hiç kimse bilmiyor. Bunu sadece ben biliyorum. Çünkü belgeleri ona veren kişi benim. Korkuyorum. Bunu sizin de bilmenizi istiyorum, Villar. Çantanın içinde..."

Ve tam o sırada, klik, konuşma kesilmiş.

3.

Villar Araujo dün gece evine gelmedi.

4.

Ortalığı birbirine kattık. Gazeteciler greve gideceklerini ilan ettiler. Ulusal gazeteler bugün çıkmadı. Bakan olayla bizzat ilgileneceğinin sözünü verdi. Polis elinde hiçbir bilgi olmadığını söylüyor. Dergiye gelen kimliği belirsiz telefonlar çelişkili ifadeler içeriyor.

5.

Villar Arauja, dün gece, canlı olarak, Ezeiza yakınlarındaki tenha bir yolda ortaya çıktı. Diğer dört kişiyle birlikte oraya bırakılmış.

İki gün boyunca, kafasında bir kukuletayla, aç ve susuz bir halde alıkonulmuş. Makalelerinin haber kaynakları ve başka konular hakkında sorguya çekilmiş. Sorgulayanların sadece ayakkabılarını görmüş.

Federal Polis konuyla ilgili bir açıklama yayınladı. Villar'm yanlışlıkla tutuklandığını söylüyorlar.

Bu oyunun provasını on yıl önce de görmüştüm

1.

Bu gece kaç kişi evinden zorla götürülmüş ve sırtlarında bilmem kaç tane delikle boş bir araziye atılmıştır acaba?

Kaçı sakat bırakılmış, ortadan kaldırılmış, yakılmıştır?

Dehşet, karanlığın içinden çıkar, yapacağını yapar ve karanlığa geri döner. Bir kadının suratındaki morarmış gözler, boş bir iskemle, paramparça bir kapı, geri dönmeyecek birisi: Guatemala 1967, Arjantin 1977.

O yıl Guatemala'da resmî olarak "barış yılı" ilan edilmişti. Ancak artık hiç kimse Gualán bölgesinde balık avlamıyordu, çünkü ağlara insan bedenleri takılıyordu. Gelgit bugün insan parçalarını Plata Nehri'nin kıyılarına geri taşıyor. On yıl önce cesetler Montagua Nehri'nin sularında ortaya çıkıyor ya da şafak sökünce uçurumlarda ya da yol kenarlarında bulunuyordu: Hatları belirsiz o yüzlerin kimlikleri asla saptanamayacaktı. Tehditlerin ardından kaçırmalar, bombalamalar, işkenceler ve cinayetler geliyordu. "Muzaffer Guatemala Ordusu" ile birlikte hareket ettiğini ilan eden NOA*, düşmanlarının dillerini koparıp sol ellerini kesiyordu. Polisin sahasında faaliyet gösteren MANO**, kurbanlarının kapılarını siyah çarpıyla işaretliyordu.

* Nueva Organización Anticomunista: Yeni Antikomünist Örgüt. (ç.n.)

** Movimiento Anticomunista Nacionalista Organizado: Örgütlü Nasyonal Antikomünist Hareket. (ç.n.)

Cordoba'daki San Roque Gölü'nün dibinde taşlara bağlanmış cesetler ortaya çıkıyor. Guatemalalı köylüler Pacaya Yanardağı'nın yakınlarında, kemikler ve çürümüş cesetlerle dolu gizli bir mezar buldular.

2.

İşkenceciler öğle yemeklerini işkence odalarında, kurbanlarının karşısında yerler. Çocuklar anne babalarının nerede oldukları konusunda sorguya çekilirler; anne babalar, çocuklarının nerede olduğunu söylemeleri için askıya asılır ve vücutlarına elektrik verilir. Kronikleşen günlük olaylar: Kafalarına siyah kukuletalar geçirmiş sivil giyimli adamlar... Ford Falcon marka dört otomobille geldiler... Hepsi tabanca, mitralyöz ve kısa namlulu tüfeklerle tepeden tırnağa silahlanmışlardı... Polis güçleri olay yerine katliamdan bir saat sonra geldi. Hapishanelerden çıkarılan tutuklular kaçmaya çalışırken, yahut ordu güçlerinin ölü ya da yaralı hiçbir kayıp vermedikleri çatışmalarda ölüyorlar. Buenos Aires'ten bir kara mizah örneği: "Biz Arjantinliler korkutulmuşlar, hapsedilmişler, gömülmüşler ve sürülmüşler olarak ayrılırız." Ölüm cezası 1976'nın ortalarında Ceza Yasası'na eklendi; ama yargısız olarak ülkede her gün insanlar öldürülüyor. Bunların çoğu cesedi olmayan ölüler. Şilili diktatörlük bu başarılı yöntemi taklit etmekte gecikmedi. Kurşuna dizilen tek bir kişi dünya çapında bir skandala yol açabilir. Ama kaybolan binlerce insan için her zaman kuşkudan istifade edilir. Guatemala'da olduğu gibi, akrabalar ve dostlar bir hapishaneden diğerine, bir karakoldan öbürüne lüzumsuz ve tehlikeli bir hac görevini yerine getirirken, yakınlarının bedenleri ormanlarda ve çöplüklerde çürümektedir. Ortadan kaldırmaların genel amacı: Ne salıverilmesi istenecek tutuklular ne de ölüsünün başında beklenecek şehitler olacak. Toprak insanları yutuyor ve hükümet ellerini temizliyor: Ortada ne kanıtlayacak bir suç ne de verilecek bir hesap kalıyor. Her ölü defalarca ölüyor ve en sonunda insanın ruhunda bir korku ve belirsizlik sisi kalıyor.

3.

Neticede Guatemala, daha büyük çaplı bir kirli savaş uygulaması için Latin Amerika'nın ilk laboratuvarı vazifesini gördü. Birleşik Devletler tarafından eğitilen, yönlendirilen ve silahlandırılan adamlar bir imha planı gerçekleştirdiler. 1967 yılı uzun bir Aziz Bartolomeus gecesi oldu.

Guatemala'da şiddet, yıllar önce, 1954 Haziranı'nın bir günbatımında, Castillo Armas'ın P-47 uçakları gökyüzünü kapladığı anda başlamıştı. Ardından topraklar United Fruit şirketine geri verildi ve İngilizceden tercüme edilen yeni bir Petrol Yasası kabul edildi.

Arjantin'de Üç A (Alianza Anticomunista Argentina*) kamuoyunun önüne Ekim 1973'te çıktı. Kirli savaş Guatemala'da tarım reformunu kan ve ateşle ezmek için patlamış ve onu topraksız köylülerin belleğinden silmek için giderek şiddetlenmişti. Arjantin'deki dehşet ise iktidara gelen Juan Domingo Perón'un düzlükteki uzun sürgünü boyunca uyandırdığı umutları yıkmasıyla başladı. Buenos Aires'ten bir kara mizah örneği: "İktidar," derler orada, "keman gibidir. Sol elle tutulur ve sağ elle çalınır." Daha sonra, 76 yazının sonunda, askerler Casa Rosada'ya** geri döndü. Şimdi çalışanların maaşları yarıya düştü. İşsizlik giderek artıyor. Grev yapmak yasak. Üniversiteler Orta Çağ'a dönüyor. Çokuluslu büyük şirketler yakıt dağıtımını, banka hesaplarını, et ve tahıl ticaretini ele geçirdiler. Yeni medeni usul yasası şirketlerle ulus arasındaki davaları başka ülke mahkemelerine taşımaya imkân sağlıyor. Yabancı yatırımlar yasası yürürlükten kaldırılıyor: Artık istediklerini yanlarında götürebiliyorlar.

Arjantin'de Aztek törenleri düzenleniyor. Bunca kan hangi kör tanrıya adanıyor? Bu program her gün beş ceset ödemeden, Latin Amerika'nın en iyi örgütlenmiş işçi hareketine dayatılamaz mıydı yoksa?

* Arjantin Antikomünist İttifakı (ç.n.)

** Pembe Ev: Arjantin Başkanlık Sarayı'na verilen ad (ç.n.)

Anahtar deliğinden görünen evren

Valeria babasından plağı çevirmesini istiyor. Ona *Arroz con leche** şarkısının diğer yüzde olduğunu söylüyor.

Diego hayali arkadaşıyla sohbet ediyor; onun adı Andrés ve o bir iskelet.

Fanny bugün bir kız arkadaşıyla birlikte okulun ırmağında boğulduğunu, suyun çok derin ve aşağıdan bakınca tamamen saydam olduğunu ve insanların ayaklarının, yani ayakkabıların tabanlarının kocaman göründüğünü anlatıyor.

Claudio, Alejandra'nın bir parmağını yakalayıp ona şöyle diyor: "Parmağını bana ödünç ver," ve parmağı ocağın üzerindeki, içinde süt olan kaba daldırıyor, çünkü onun çok sıcak olmadığından emin olmak istiyor.

Florencia odasından beni çağırıyor ve bana alt dudağımla burnuma dokunup dokunamayacağımı soruyor.

Sebastián bir uçakla kaçmamızı teklif ediyor, ama ışıklara ve pevraneye dikkat etmek gerektiği konusunda beni uyarıyor.

Mariana terasta, duvarı itiyor; bu onun, dünyanın dönmesine yardım etme biçimi.

Patricio parmaklarının arasında yanan bir kibrit tutuyor ve oğlu asla sönmeyen aleve üfleyip duruyor.

O dönemde dağlarda tanıdığım delikanlılardan şimdi hangisi hayatta?

1.

Çok gençtiler. Şehirden üniversite öğrencileri ve bir litre süt parasına iki tam gün çalışılan bölgelerden gelen köylüler vardı. Ordunun peşlerinde olmasına rağmen belden aşağı fıkralar anlatıp kahkahadan kırılıyorlardı.

Onlarla birkaç gün geçirdim. Mısır ekmeği yiyorduk. Guatemala'nın yükseklerdeki selvalarında geceler çok soğuktu. Birbirimizi

* Sütlaç benzeri bir tatlı (ç.n.)

ısıtıp şafak vaktinin dondurucu soğuğunda ölmemek için hepimiz yerde sarmaş dolaş bir halde uyuyorduk.

2.

Gerillalar arasında birkaç yerli vardı. Düşman ordusununsa neredeyse tamamı yerlilerden oluşuyordu. Ordu onları bir eğlence çıkışında avlıyordu ve sarhoşluktan ayıldıklarında kendilerini sırtlarında üniforma, ellerinde silahla buluyorlardı. Sonra da, yerliler için ölenleri öldürmeye dağlara çıkıyorlardı.

3.

Delikanlılar bir gece bana, Castillo Armas'ın tehlikeli bir teğmeninden nasıl kurtulduğunu anlattılar. Kendisinden iktidarı ya da kadınları çalmasın diye Castillo Armas onu gizli bir görevle Managua'ya göndermiş. Yanında diktatör Somoza için bir zarf götürüyormuş. Somoza onu sarayında kabul etmiş. Zarfı açmış, onun önünde okumuş ve sonra ona şöyle demiş:

"Başkanınızın istediği gibi olacak."

Ona içki ikram etmiş.

Uzun ve keyifli bir sohbetin ardından ona dış kapıya kadar eşlik etmiş. Derken birden Castillo Armas'ın elçisi sırtına kapanan kapıların önünde tek başına kalmış.

Bu arada, çoktan oluşturulan manga yere diz çökmüş halde beklemekteymiş. Askerlerin hepsi aynı anda ateş etmişler.

4.

O günlerden -duydum mu yoksa hayal mi ettim hatırlamıyorum- bir sohbet:

-Bir denizden diğerine devrim. Tüm ülke ayaklanmış durumda. Ve ben bunu kendi gözlerimle görmek istiyorum...

-Peki, her şey, ama her şey değişecek mi?

-Köklerine kadar.

-İnsan kol gücünü yok pahasına satmak zorunda kalmayacak mı?

-Kesinlikle hayır.

-İnsan kendisine hayvan gibi davranılmasına tahammül etmek zorunda kalmayacak mı?

-Kimse kimsenin sahibi olmayacak.

-Peki ya zenginler?

-Artık zenginler olmayacak.

-O halde biz yoksulların hasadını kim satın alacak?

-Artık yoksul da olmayacak. Anlıyor musun?

-Ne zengin ne de yoksul.

-Ne zengin ne de yoksul.

-Ama bu durumda Guatemala'da hiç insan kalmayacak. Zira sen de bilirsin ki, burada zengin olmayan herkes yoksuldur.

5.

Başkan yardımcısının adı Clemente Marroquín Rojas'tı. Ülkenin önde gelen gazetelerinden birini yönetiyordu ve bürosunun kapısında iki şişko makineli tüfekleriyle nöbet tutuyordu. Marroquín Rojas beni kucaklayarak karşıladı. Bana kahve ikram etti; sırtımı sıvazlıyor ve şefkatle bakıyordu.

Bir hafta öncesine kadar dağda gerillalarla birlikte olan ben, bütün bunlardan hiçbir şey anlamıyordum. "Bu bir tuzak," diye düşündüm, zira kendimi önemli hissetmenin zevkine kapılmıştım.

İşte o sırada Marroquín bana, Arjantinli meşhur havacının kardeşi Newbery ile gençlik yıllarında çok yakın arkadaş olduklarını ve benim ona çok benzediğimi söyledi. Bir gazetecinin önünde olduğunu unutmuştu. Newbery'ye dönüşmüş olarak, işleri gerektiği gibi yapmayan Kuzey Amerikalılar aleyhinde esip gürlemesini dinledim. Kuzey Amerikalı pilotların kullandığı uçaklardan oluşan bir Kuzey Amerikalı uçak filosu Panama'dan havalanmış ve taşıdığı napalm bombalarını bir Guatemala dağının üzerine boşaltmıştı. Uçakların Guatemala topraklarına hiç inmeden Panama'ya geri dönmeleri Marroquín Rojas'ı çok öfkelendirmişti:

"Hiç olmazsa inebilirlerdi, değil mi?" diyordu bana ve ben de onaylıyordum:

"Evet, en azından inebilirlerdi."

6.

Gerillalar bana bundan bahsetmişlerdi.

Gökyüzünde, komşu dağların üzerinde napalm bombalarının patladığını defalarca görmüşlerdi. Etrafa akkor halinde saçılan köpüğün izlerine birçok kez rastlamışlardı: Köklerine kadar yanmış ağaçlar, kömürleşmiş hayvanlar, kararmış kayalar.

7.

Birleşik Devletler, 1954 yılının ortalarında Saygon'daki tahta Ngo Dinh Diem'i oturtmuş ve Castillo Armas'ın Guatemala'ya muzaffer girişini tezgâhlamıştı.

United Fruit'in kurtarma operasyonu, şirketin boş duran arazilerini kamulaştırıp yoksul köylülere dağıtan tarım reformunu anında bıçak gibi kesti.

Benim kuşağım politik yaşama alnında bu damgayla atıldı. Kızgınlık ve acizlik saatleri... O öfkeli haykırışlar ve bayraklarla dolu Montevideo gecesinde bize sakin bir sesle, ama ağzından ateşler saçarak konuşan cüsseli hatibi hatırlıyorum: "Buraya cinayeti ihbar etmeye geldik..." diyordu.

Hatibin ismi Juan José Arévalo'ydu. O zaman ben on dört yaşındaydım ve üzerimde uyandırdığı etki asla silinmedi.

Arévalo Guatemala'da, daha sonra Jacobo Arbenz'in derinleştireceği ve Castillo Armas'ın kanla boğacağı toplumsal reform sürecini başlatan kişiydi. Bize anlattığına göre, iktidarı boyunca otuz iki tane askerî darbeyi savuşturmuştu.

Yıllar sonra Arévalo bir memura, tövbekârların arasındaki en tehlikeli türün bir mensubuna dönüştü: Darağacının ve bıçağın efendisi, Guatemala'nın sömürge valisi, katliamların örgütleyicisi General Arana'nın büyükelçisi oldu.

Bunu öğrendiğim zaman masumiyetimi kaybedeli çok olmuştu, ama yine de kendimi aldatılmış küçük bir çocuk gibi hissettim.

8.

Mijangos'u 67'de Guatemala'da tanıdım. Dağdan şehre indiğimde hiçbir şey sormadan beni evinde ağırladı.

Şarkı söylemeyi, iyi içki içmeyi, yaşamı selamlamayı seviyordu. Dans etmek için bacakları yoktu, ama ellerini çırparak eğlenceleri canlandırıyordu.

Yıllar sonra, Arévalo'nun büyükelçilik yaptığı sırada, Adolfo Mijangos milletvekili oldu.

Bir öğleden sonra, Mijangos kabinedeki bir yolsuzluğu ihbar etti. Brezilya'da iki hükümet düşürmüş olan Hanna Mining şirketi bir çalışanının Guatemala Ekonomi Bakanı olarak atanmasını sağlamıştı. Ondan sonra da, Hanna Mining şirketinin Izabal Gölü kıyılarındaki nikel, kobalt, bakır ve krom madenlerini devletle ortak olarak işletmesi için bir anlaşma imzalanmıştı. Anlaşmaya göre, bu işten devlet bir çorba parası, şirketse bir milyar dolar kazanacaktı. Hanna Mining şirketi, devletin ortağı olması sebebiyle gelir vergisi ödemeyecek ve limanı yarı fiyatına kullanacaktı.

Mijangos protestocu sesini yükseltti.

Kısa bir süre sonra, Peugeot marka otomobiline bineceği sırada sırtından bir mermi yağmuruna maruz kaldı. Kurşun dolu bedeniyle tekerlekli sandalyesinden düştü.

9.

Kenar mahalledeki bir dükkânda gizlenmiş, Guatemala askerî polisinin en çok aradığı adamı bekliyordum. Adamın adı Ruano Pinzón'du ve eskiden o da askerî polisin içinde çalışmıştı.

"Şu duvara bak. Hadi atla üzerinden. Bunu yapabilir misin?"

Boynumu büktüm. Dükkânın arkasındaki duvar inanılmaz yüksekti.

"Hayır," dedim.

"Peki, şimdi onlar buraya gelseler, atlayabilir misin?"

Atlamak ne kelime, eğer onlar gelselerdi, duvarın üzerinden uçardım. Korku herhangi bir insanı olimpiyat şampiyonuna dönüştürür.

Ama gelmediler. Ruano Pinzón o gece geldi ve onunla uzun uzun konuşabildim. Üzerinde siyah bir deri ceket vardı ve sinirli hali gözlerinden okunuyordu. Ruano Pinzón görevinden firar etmişti.

Seçimlerin hemen öncesinde ortadan kaldırılan yirmi kadar üst düzey politikacı kıyımının hâlâ yaşayan tek tanığıydı.

Olay Matamoros karakolunda yaşanmıştı. Ruano Pinzón, büyük ve ağır torbaları kamyonetlere taşıyan dört polisten biriydi. Kollarına bulaşan kandan ötürü farkına varmıştı. Torbaları La Aurora Havaalanı'nda hava kuvvetlerine ait bir "500" uçağına yüklemiş ve sonra da Pasifik'e atmışlardı.

Ruano onların karakola canlı, ama darbelerden ötürü hırpalanmış bir halde geldiklerini ve Savunma Bakanının operasyonu bizzat idare ettiğini kendi gözleriyle görmüştü.

Cesetleri taşıyan adamlardan hayatta sadece Ruano Pinzón kalmıştı: Bir tanesi La Posada pansiyonunun bir yatağında göğsüne saplanmış bir bıçakla bulunmuştu; bir diğeri Zacapa'daki bir kafeteryada sırtına bir kurşun yemişti; üçüncüyse merkez istasyonunun arkasındaki bir barda delik deşik edilmişti.

Güvercinler şafak sökerken neden ağlar?

Çünkü bir çift güvercin bir gece dans eğlencesine gitmiş ve orada çıkan kavgada erkek güvercin bir düşmanı tarafından öldürülmüş. Dans çok güzelmiş ve dişi güvercin eğlenmeyi bırakmak istememiş. "Bu gece şarkı söyleyeceğim," demiş, "yarın ağlarım." Ve güneş ufukta görününce ağlamış. Bu hikâyeyi bana Malena Aguilar anlattı; o da, geceleri sobanın etrafında torunlarını kederli ruhların ve katliamların hikâyeleriyle büyüleyen gri gözlü ve kurt burunlu ninesinden dinlemiş.

Trajedi, gerçekleşen bir kehanet olmuştu

1.

Juan Domingo Perón, on sekiz yıllık bir sürgün hayatının ardından 1973'ün ortalarında Arjantin'e döndü.

Tüm Latin Amerika tarihinin en büyük siyasi kalabalığı tarafından karşılandı. Ülkenin her tarafından çocuklarıyla, davullarıyla ve gitarlarıyla gelen iki milyondan fazla insan Ezeiza'nın çayırlarında ve bütün yol boyunca toplandılar. Uzun sabırlı ve çelik iradeli toplum millî şefine yeniden kavuşmuştu ve şimdi kapıyı ardına kadar açarak topraklarını ona geri veriyordu.

Tam bir bayram havası hâkimdi. Halkın neşesi ve bulaşıcı keyif beni sarıyor, alıp götürüyor ve bana inanç aşılıyordu. Montevideo'nun caddelerini dolduran Geniş Cephe'nin meşaleleri gözümün önüne geldi. Şimdiyse, Peronizmi* haysiyetin canlı bir hatırası olarak gören yaşlı işçilerle, 46 ile 55 yılları arasındaki deneyimi yaşamamış ve Peronizmi nostaljiden ziyade bir umut olarak gören genç işçiler ucu bucağı olmayan devasa bir alanda bir araya toplanıyorlardı.

Şenlik bir katliamla noktalandı. Ezeiza'da, tek bir öğleden sonra, daha önceki askerî diktatörlüklere karşı sürdürülen direniş yıllarındakinden daha fazla Peroncu öldü. Şaşkına dönen halk, "Peki, şimdi kimden nefret etmek gerekir?" diye kendi kendine soruyordu. Pusu, Peronculara karşı Peroncular tarafından kurulmuştu. Peronizmin içinde karşıt güçler, işçiler ve patronlar vardı; gerçek tarih o sahne üzerinde, süregiden bir çelişki gibi yaşanıyordu.

Sendikacı bürokratlar, düzenbaz politikacılar ve iktidar sahiplerinin ajanlarının kaybedişleri Ezeiza'nın tarlalarında açığa çıkmış ve tıpkı o masaldaki kral gibi halkın gözü önünde çırılçıplak kalmışlardı. Neticede eksik kalan topluluğun yerini profesyonel katiller doldurdu.

Tapmaktan kovulan tüccarlar, arka kapıdan giriyorlardı.

* Peronizm: Arjantin'de 1946-1955 arasında ve 1973-1974'te devlet başkanı olan Juan Peron'un popülist ve milliyetçi politikalarına verilen ad. Bu politikayı savunanlara peronist denir. (y.n.)

Ezeiza'da olanlar daha sonra yaşanacakların bir habercisi oldu. Perón, "Tanrı, saygınlığını az gözükmesine borçludur," demişti bana yıllar sonra Madrid'de. Héctor Cámpora hükümeti bir süsenin ömrü kadar sürdü. O andan itibaren vaatler gerçeklikten tamamen uzaklaştı. Bir halk hareketinin hüzünlü sonuç bölümü. Maaşlar artıyordu, ama bu sadece krizin sorumlularının işçiler olduğunu kanıtlamaya yarıyordu. Bir inek bir çift ayakkabıdan daha ucuz eder oldu ve küçük ya da orta ölçekli işletmeler iflas ederken, yenilmez oligarşi ortalıkta boy gösteriyor ve gazeteleri, radyoları ve televizyonları aracılığıyla yeri göğü inletiyordu. Tarım reformunun kâğıttan bir korkuluktan daha fazla hükmü olmadı ve ülkenin ürettiği zenginliğin akıp gittiği delikler eskisi gibi açık kalmaya devam etti. İktidarın sahipleri, bütün Latin Amerika'da olduğu gibi, servetlerini Zürih ya da New York'taki güvenli hesaplara yatırıyorlar. Paralar orada artistik bir takla atıp sihirli bir şekilde uluslararası yüksek faizli borca dönüştükten sonra ülkeye geri geliyor.

2.

Ulusal birlik sınıflar arası mücadelenin üzerinde, onun aracılığıyla ve ona rağmen gerçekleştirilebilir mi? Perón bu kolektif hayali canlandırmıştı.

Milli şef, sürgünün başlarında bir sabah, Paraguay'ın Asunción şehrinde misafirine tebessümün politik önemini açıklıyordu.

"Benim tebessümümü görmek ister misiniz?" diye sordu ona.

Ve takma dişlerini onun avucunun içine koydu.

Arjantin siyaseti on sekiz yıl boyunca, onun tarafında ya da ona karşı olarak, ama bu adamın etrafında döndü. Birbirini izleyen askerî darbeler, korkunun şu gerçeğe teslim oluşunun tescilinden başka bir şey olmadı: Eğer özgür seçimler yapılırsa, Peronizm kazanır. Her şey Perón'un kutsamasına ya da lanetlemesine (başparmak yukarı, başparmak aşağı) ve uzaktan sol ya da sağ eliyle yazdığı ve içlerinde onun için hayatlarını ortaya koyan adamlara daima çelişkili emirler yağdırdığı mektuplara bağlıydı.

Perón, 66 sonbaharında Madrid'de bana şöyle dedi:

"Çinliler serçeleri nasıl öldürürler bilir misiniz? Ağaç dallarına konmalarına izin vermezler. Onları sopalarla tedirgin ederler ve havada ölene kadar konmalarına izin vermezler; en sonunda kuşların yüreği çatlar ve yere düşerler. Hainlerin de serçe uçuşu vardır. En sonunda yere düşmeleri için onları tedirgin etmeyi, dinlenmelerine izin vermemeyi bileceksin. Hayır, hayır... İnsanları yönetmek için serçe uçuşuna değil, kartal uçuşuna sahip olmak gerekir. İnsanları yönetmek askerî kabiliyet gerektiren bir tekniktir, bir sanattır. Hainleri bırakacaksın uçsunlar, ama konup dinlenmelerine asla müsaade etmeyeceksin. Ve ilahi adaletin görevini yapmasını bekleyeceksin. İlahi adaletin harekete geçmesine özellikle izin vermek gerekir, çünkü ilahi adaleti ben yönetirim."

Ne var ki, iktidarı yeniden ele geçirdiğinde Peronizm tuzla buz oldu ve millî şefin ölmesinden çok önce dağılıp gitti.

3.

José Luis Nell, Ezeiza katliamının kurbanlarından biriydi. Bir mermi omurgasını parçaladı. Felçli kaldı.

Bir gün acizliği ve kederi sonlandırmaya karar verdi.

Tarihi ve yeri seçti: Trenlerin kullanmadığı bir demiryolu istasyonu. Birisi onu tekerlekli sandalyeyle oraya kadar götürdü ve dolu tabancayı eline verdi.

José Luis zamanında çelik gibi bir militandı. Kurşun yağmurlarından, hapishanelerden, açlık ve gizlilik yıllarından kurtulup hayatta kalmayı başarmıştı.

Ama bu sefer namluyu ısırdı ve tetiğe bastı.

Göz kapaklarının arasında kalan parıltı

Bunları bir öğleden sonra Barcelona trenini beklerken yaşadım.

Işık rayların arasındaki toprağı tutuşturdu. Yerden kan fışkırıyor gibi, toprak bir anda çok canlı bir renge büründü ve mavi rayların altında kabardı.

Ben mutlu değildim, ama bu uzun bir anlık süre boyunca toprak mutluydu ve onu anlayacak bilincin ve hatırlayacak hafızanın sahibi bendim.

Takipçinin kroniği ve gece kadını

Sabaha karşı lüks bir barda tanışırlar. Sabahleyin, adam kadının yatağında uyanır. Kadın kahveyi ısıtır ve aynı fincandan içerler. Adam, kadının tırnaklarını yediğini ve küçük bir kızın güzel ellerine sahip olduğunu fark eder. Birbirlerine hiçbir şey demezler. Kadın giyinirken, adam ona ücretini ödeyemeyeceğini açıklamak için sözcükler aramaktadır. Kadın, ona hiç bakmadan, paraya hiç önem vermeyen biri gibi ona şöyle der:

"Senin adını bile bilmiyorum. Ama eğer burada kalmak istersen kalabilirsin. Ev kötü değildir."

Ve adam kalır.

Kadın hiç soru sormaz. Adam da.

Geceleri kadın çalışmaya gider. Adam yok denecek kadar az dışarı çıkar.

Aylar geçer.

Bir gün sabaha karşı kadın yatağı boş bulur. Yastığın üzerinde duran bir mektupta şöyle yazmaktadır:

> *Senin bir elini yanımda götürmek isterdim. Eldiveninin bir tekini çalıyorum.*
> *Bağışla beni. Sana hoşça kal diyor ve her şey için binlerce kez teşekkür ediyorum.*

Adam nehri sahte evraklarla geçer. Birkaç gün sonra Buenos Aires'te tutuklanır. Aptalca bir tesadüfün kurbanı olur. Bir yıldan beri onu aramaktadırlar.

Albay küfrederrek vurur ona. Onu yakasından tutup kaldırır:

"Nerede olduğunu bize söyleyeceksin. Bize her şeyi söyleyeceksin."

Adam Montevideo'da bir kadınla yaşadığını söyler. Albay ona inanmaz. Adam ona fotoğrafı gösterir: Kadın çıplak olarak yatağa oturup ellerini ensesinde birleştirmiştir ve uzun siyah saçları göğüslerinin üzerine dökülmektedir.

"Bu kadınla," der. "Montevideo'da."

Albay fotoğrafı onun elinden kaptıktan sonra öfkeden deliye dönmüş bir halde masaya yumruğunu indirir ve "*onu doğuran adi fahişe, fahişenin adi kızı, bunu bana ödeyecek, nankör, bunu bana kesinlikle ödeyecek,*" diye bağırır.

İşte o zaman adam farkına varır. Kadının evi onun gibi adamları avlamak için bir tuzak işlevi görmektedir. Ve bir öğle vakti, sevişmelerinin ardından kadının ona şöyle dediğini hatırlar:

"Sana bir şey söyleyeyim mi? Ben bu şeyi... Bu mutluluğu daha önce hiç kimseyle hissetmedim."

Ve kadının, gözlerinde tuhaf bir gölgeyle eklediği sözlerin anlamını o zaman anlar:

"Günün birinde benim başıma da gelecekti, değil mi?" demiştir. "Mahvolmak. Ben kaybetmeyi bilirim."

(Bu olay 56 ya da 57'de, diktatörlükten kaçan Arjantinlilerin nehri geçip Montevideo'da gizlendikleri dönemde yaşandı.)

Anahtar deliğinden görünen evren

Elsa ve Ale sınıfta yan yana oturuyor ve teneffüslerde el ele tutuşup bahçede dolaşıyorlardı. Ödevlerini, sırlarını ve yaramazlıklarını paylaşıyorlardı.

Bir sabah, Elsa ölmüş ninesiyle konuştuğunu söyledi.

O günden itibaren, nine onlara sık sık mesaj gönderdi. Elsa kafasını suyun içine her daldırdığında ninesinin sesini duyuyordu.

Bir seferinde Elsa şu mesajı iletti:

"Ninem uçacağımızı söylüyor."

Okulun bahçesinde ve sokakta bunu yapmayı denediler. Nefesleri kesilene kadar daireler çizerek ya da dümdüz koşuyorlardı. Birkaç kez duvarların üzerinden yere çakıldılar.

Elsa kafasını suya daldırdı ve ninesi ona şöyle dedi:

"Yaz gelince uçacaksınız."

Okullar tatile girdi. Aileler deniz kıyısında farklı yerlere gittiler.

Şubat sonunda, Elsa ailesiyle birlikte Buenos Aires'e geri dönüyordu. Daha önce hiç görmediği bir evin önünde arabayı durdurttu.

Evin kapısını Ale açtı.

"Uçtun mu?" diye sordu Elsa.

"Hayır," dedi Ale.

"Ben de uçmadım," dedi Elsa.

Ağlayarak birbirlerine sarıldılar.

Buenos Aires, Temmuz 1975: Güneyden dönerken

Carlos çok uzaklara gitmişti. Evi barkı yoktu; otellerde aşçılık, plajlarda fotoğrafçılık, bazen de gazetecilik yapmış ve Montevideo'ya asla dönmeyeceğine yemin etmişti.

Şimdi, süresi geçmiş, eski püskü bir kimlik belgesiyle ve beş parasız bir halde Buenos Aires'teydi.

Birbirimize anlatacak çok şeyimiz vardı. Hafta sonunda sohbet etmek için okyanus kıyısına gittik.

Uruguay'ın doğusundaki çeltiklerde ve kuzeyindeki şekerkamışı tarlalarında çalıştığı dönemle ilgili hikâyelerini, bir çocuğun şaşkınlığıyla dinlerken bir anda yirmi yıl öncesine gittim. Bu adamın dostu olduğumu ilk olarak işte o zaman hissettim. Plaza Independencia'daki *Tupí Nambá* isimli kafede gitar çalmıştı. Şarkıcı ve şairdi, San José'de doğmuştu.

Zaman içinde bela çıkaran biri olarak ün salmıştı. Paraguay'dan döndüğünden beri sürekli sarhoş olup kendini kaybediyordu. Tacumbú'nun taş ocaklarındaki bir toplama kampında bir yıl tutuklu kalmıştı; sırtına yediği zincir darbelerinin izi hâlâ duruyordu. Kaşlarını ve bıyıklarını bıçakla kazımışlar. Her Pazar askerler aralarında at yarışları düzenliyor ve dizgin taktıkları mahkûmları da at olarak

kullanıyorlarmış. Onları seyreden papaz, bir ombu ağacının altında çayını içiyor ve göbeğini tutarak gülüyormuş.

Kavgacı ve sessiz biri olan Carlos'un içi hiç rahat durmuyor, Montevideo'nun kafelerinde ve şaraphanelerinde sürekli düşman arıyordu. Ama aynı zamanda çocuklarının eğlence kaynağıydı: Hiç kimse onun kadar eğlenceli öyküler anlatamıyordu; onları onun kadar güldürecek bir palyaço dünyada yoktu. Carlos eve geliyor ve üzerine önlüğü geçirip Portekiz usulü tavuk ya da kendisinin icat ettiği yemekleri, biz tadına varalım diye pişiriyordu, çünkü o her zaman çok az yemek yiyen bir adam oldu.

Şimdi okyanus kıyısından Buenos Aires'e doğru dönüyorduk. Saatler süren otobüs yolculuğu boyunca hiç uyumayıp sohbet ettik ve bana Montevideo'dan bahsetti. Bütün hafta sonu, ikimiz de şehrimiz hakkında konuşmamıştık. Oraya gidemeyeceğimizi bildiğimiz için, en iyisi susmaktı.

Acımızı hafifletmek için bana Pacha'dan bahsetti:

"Bir gece eve çok geç döndüm ve hiç gürültü etmeden, ışığı da açmadan hemen yattım. Pacha yatakta değildi. Onu banyoda ve oğlanın uyuduğu odada aradım. Yoktu. Yemek odasının kapısı kapalıydı. Açmaya gidince, kapının diğer tarafına bir yer yatağı serildiğini anladım. Ertesi sabah, her zamanki gibi çay içmek için onu mutfakta bekledim. Pacha o konuda hiçbir şey söylemedi. Ben de sormadım. Gündelik şeylerden, havanın iyiliğinden ya da kötülüğünden, politik ortamdan, çaym deminden falan konuştuk. O gece yatağı yine boş buldum. Yemek odasının kapısı yine kapalıydı. Kulağımı kapıya dayadım ve soluk alışını duyar gibi oldum. Sabah erkenden çay içmek için mutfağa oturduk. O hiçbir şey söylemedi, ben de sormadım. Saat sekiz buçukta, her gün olduğu gibi öğrencileri geldi. Bir hafta bu şekilde devam etti: Onsuz bir yatak, kapalı kapı. Ta ki bir sabah, bana son çayı uzattığında, ona şöyle dedim: 'Baksana, Pacha. Yerde uyumak ne kadar rahatsız bir şeydir bilirim. Bu yüzden gel bu gece yatakta yat, ben orada olmayacağım.' Ve bir daha eve dönmedim."

Şimdi hayaletler zamanı:
Onları topluyorum, takip ediyorum, avlıyorum

Onları mağaranın tavanına toprak ve kanla resmediyorum. Kendime ilk insanın gözleriyle bakıyorum. Tören boyunca, o herifin ilk ateşçikle ısınmak için iki taşı birbirine sürttüğü andan itibaren bütün dünya tarihinin hafızama sığdığını hissediyorum.

Sistem

On dört ya da on beş yaşındaydım. Bir bankada ayak işlerini yapıyordum. Öğleden sonralarım, kollarımda dağ gibi yığılı dosyalarla basamakları inip çıkmakla geçiyordu. Zillere, ışıklara ya da seslere dikkat kesilmiş bir halde, tıpkı bir asker gibi, bir köşede dikiliyordum.

Banka yönetimi Cuma günleri en üst katta toplanıyordu. Toplantılar sırasında, müdürler birçok kez kahve getirtiyorlardı. Ben mutfağa koşup kahveyi ısıtıyordum. Eğer etrafta görecek kimse yoksa, onları ishal etmek için, kahveyi iyice kaynatıyordum.

Bir Cuma günü, her zamanki gibi elimde tepsiyle içeri girince koca salonu bomboş buldum. Maun masanın üzerinde her müdürün isminin yazılı olduğu muntazaman dizilmiş isimlikler ve etrafında boş sandalyeler. Sadece Bay Alcorta yerinde oturuyordu. Ona kahvesini verdim, bir şey demedi. Gözlüklerini takmış bir kâğıdı okuyordu. Aynı kağıdı birçok kez okudu. Bu arada ben arkasında sessizce durmuş ensesindeki pembe katlara bakıyor ve ellerindeki benekleri sayıyordum. Mektup onun istifa metniydi. İmzaladıktan sonra, gözlüklerini çıkardı ve elleri ceplerinde, boşluğa bakarak oturmaya devam etti. Öksürdüm. Sonra bir daha öksürdüm, ama ben onun için yoktum. Kahve fincanlarıyla dolu tepsiyi tutmaktan kollarıma kramp girmişti.

Sekreterliğe götürmem gereken isimlikleri toplamak için yeniden odaya girdiğimde Bay Alcorta gitmişti. Kapıyı kilitledim ve her zaman yaptığım gibi, dosyalara tek tek baktım. Her dosyanın içinde

Bay Alcorta'nın okuyup, sonra yeniden okuyup imzaladığı istifa mektubunun aynısı vardı. Bütün mektuplar imzalanmıştı.

Ertesi Salı yönetim olağanüstü olarak toplandı. Bay Alcorta toplantıya davet edilmedi. Müdürler oybirliğiyle şu kararları aldılar:

Birinci olarak: Geçen Cuma günü sunulan istifaları reddetmek ve;

İkinci olarak: O güne dek verdiği hizmetler için kendisine teşekkür edip, yeni yükümlülüklerin onun paha biçilmez çalışma kapasitesine ihtiyaç duymamış olmasından ötürü duyulan üzüntüler belirtilerek Bay Alcorta'nın istifasını kabul etmek.

Alınan kararları, genel müdürlüğe çıkarmamı söyledikleri karar defterinden okudum.

Sistem;

köpeği tekmeleyen çocuğa vuran kadına kötü davranan işçiyi aşağılayan çalışanın gözünü korkutan şefe bağıran müdürü hor gören genel müdürü tehdit eden bakanı uyaran başkanı çağıran generalle akşam yemeği yiyen büyükelçinin dikkatini çeken bankacıyı uyaran bilgisayarı programlayan sistem...

Sistem

Barcelona'nın ağaçlıklı bulvarlarında, yaz günlerinin serin tünellerinde yürüyoruz ve içinde kuş satılan bir kulübeye yaklaşıyoruz.

Bazı kafeslerde çok sayıda, bazılarındaysa sadece bir tek kuş var. Adoum bana, kuşlar yalnız olduklarını bilmesinler diye, içinde tek bir kuş bulunan kafeslere küçük bir ayna koyulduğunu söylüyor.

Daha sonra, öğle yemeği sırasında, Guayasamín New York'la ilgili şeyler anlatıyor. Orada barlarda tek başına içki içen adamlar gördüğünü söylüyor. Şişelerin dizili olduğu yerin arkasında bir ayna varmış ve bazen, gecenin ilerleyen saatlerinde, adamlar bardağı oraya fırlatır ve ayna tuz buz olurmuş.

Rüyalar

Senin başın benim göğsümün üzerinde, benim baldırım senin karnının üzerinde, bir o tarafa bir bu tarafa dönen sarmaş dolaş bedenler biz uyurken pozisyon değiştirip duruyor ve bedenler döndükçe yatak da dönüyor, oda da dönüyor ve dünya da dönüyor. "Hayır, hayır," diyorsun bana, uyanık olduğunu sanarak. "Artık orada değiliz. Uyuduğumuz sırada başka bir ülkeye taşındık."

Vovó Catarino'nun eşeğinin ve Aziz Georgios'un beyaz atının üzerinde nasıl dörtnala gelip onu Şeytan'ın kötülüklerinden kurtardığının hikâyesi

1.

Üzerlerinde vatanın renklerinin bulunduğu plastik çıkartmalar otomobilleri süslüyordu: *Brezilya: Kimse seninle baş edemez.* Pele artık bir bankanın müdürüydü. Şehirlerin dışında dilenciler turist otobüslerine rahat vermiyorlardı. Dodge Dart reklam afişlerinde vaatte bulunuyordu: *Egemen sınıfa yükseleceksiniz.* Gillette ise şöyle diyordu: *Brasil, eu confio em você.* Ölüm Mangası'nın cesetleri bir tarafları eksik olarak Baixada Fluminense'de ortaya çıkıyordu. Tanınmasınlar diye suratlarına mermi yağdırıp el parmaklarını kesiyorlardı. Du Pont, Dow Chemical, Shell ve Standart Oil gazete sayfalarından ve ekranlardan ilan ediyorlardı: *We believe in Brazil***. Barakalarda çocuklar yerde ya da karton kutularda uyuyorlardı: Oradan taksitle satın alınmış televizyonları seyrediyorlardı. Üst sınıf istatistiklerle oynuyordu; orta sınıf borsada oynuyordu; alt sınıfsa spor loto oynuyordu. Pazartesi sabahı acaba kim milyoner olarak uyanacaktı? İşsiz bir inşaat işçisi, bir çamaşırcı kadın ya da bir ayakkabı boyacısı... İçlerinden biri seçilecekti: Ülkedeki seksen milyon yoksuldan biri, Pazartesi sabahı, Tanrı'nın parmağı tarafından işaret edilecekti.

* (Portekizce) Brezilya: Sana güveniyorum. (ç.n.)
** (Portekizce) Brezilya'ya inanıyoruz. (ç.n.)

2.

Artur Poerner'in evinde kalıyordum.

Televizyon stüdyoları evden birkaç sokak ötedeydi. Her Pazar günü öğleden sonra, yarışmaları kazanmaya aday kişiler sokağı dolduruyorlardı. Bir saatte kim en çok muz yiyebilir? En uzun burunlu Brezilyalı kim? Bir seferinde birbirlerine kızgınlıkla bakan kalabalık bir cüce topluluğu vardı. Brezilya'nın en minik cücesini bir ödül bekliyordu.

Bir başka seferindeyse kötü kaderliler şampiyonası düzenlendi. Sekiz yaşından beri fahişelik yapanlar, çocukları tarafından sokağa atılan kötürümler, açlık ya da dayak yüzünden kör kalanlar, cüzamlılar, frengililer, işlemedikleri suçlar yüzünden ömürleri hapishanede geçenler, kulağı bir fare tarafından kemirilmiş çocuklar, yıllarca bir yatağın ayağına bağlı halde yaşayan kadınlardan oluşan kortej, sokağı Mucizeler Avlusu'na* çevirdi. Kötü kaderlilerin içindeki en kötü kaderliye uyduruk bir ödül vaat ediyorlardı. Bazıları stüdyoya kendi taraftarlarını da getiriyordu. Taraftarlar futboldaki gibi kendilerinden geçiyorlardı: "O kazandı! O kazandı!" diye seyircilere ayrılan yerden haykırıyorlardı.

Geceleri Artur'un evinde davul gürültülerini duyuyorduk. Ateş ve gök gürlemesinin ritmini andıran sesler Corcovado'dan geliyordu. Tepenin zirvesinde, İsa şehri kollarıyla korurken, yamaçlardaki ormanlarda vahşi ayinler düzenleniyordu. İntikamcı hayaletler, ay ışığının ve odun ateşlerinin aydınlığında, peygamberler tarafından vaat edilen cenneti bu dünyaya getiriyorlardı.

3.

Dışarısı, sürgün: Dağa tutturulmuş dört tane tenekeyle iki tahtadan oluşan evler, gazete kâğıdından çarşaflar, koca göbekli, çırpı bacaklı, ürkek gözlü çocuklar.

* Cour de miracles: Fransa'da özellikle XVII. ve XVIII.yüzyıllarda, büyük şehirlerde gündüzleri dilencilerin, sahte sakatların, sahte hastaların, sahte gazilerin, fahişelerin, soyguncuların vs. doldurduğu, ama geceleri mucizevi bir biçimde birden boşalan meydanlara verilen ad. (ç.n.)

İçerisi, krallık: Toprak zeminde ateş yanıyor ve *atabake* denen tamtamların sesi duyuluyordu. Erkekler ve kadınlar sallanıyor, uyanıkken düş görüyor ve aşkın ya da ölümün kapısını çalıyorlardı.

Artur'la birlikte içeri girdik ve paçavralara bürünmüş Şeytan'la karşılaştık.

"Kurtuluşu neden isteyeceğim ki?"

Bezden boynuzlar gözlerinin üzerine sarkıyordu. Şişe diplerinden ve çöplerden oluşan tahtında, alevler içindeki cam parçalarından oluşan yığının üzerinde sıçrayıp duruyor ve üç dişli demir mızrağını yere vuruyordu:

"Ben kurtuluş istemiyorum!" diye ateşin ortasından gürlüyordu. "*Lá no infierno está gostoso**. Cehennem benim evim. Ve orada hiç kimse bana emir vermiyor."

Kırmızılara bürünmüş rahibeler şarkı söylüyorlardı:

> Güneş işte geliyor,
> işte geliyor, Bahia'lı.
> Güneş işte gidiyor,
> Bahia'lı, işte gidiyor.

Exu'nun annesi Concepción Anamız'm mabedinde iki sunak vardı: Cennetinkinde zenci bir Aziz Georgios at üstünde gidiyordu; cehenneminkindeyse, mumların zayıf ışığı kafataslarını ve üç dişli mızrakları aydınlatıyordu.

> Denizin dalgaları dövüyordu...

Şeytan'ın töreni yoksul barakaların bayramıydı.

"*Sem feitiço a vida não da pé, não da, não da**."

Vovó Catarino, kırmızı ve siyah renk tüyleri olan canlı bir horozu talihsiz bir aşığın bacaklarına boydan boya sürtüyordu.

"Sevdiğin kızı düşün."

Hiç kullanılmamış yeni bir bıçağı sunağın taşında biledi. Horozun boynundaki tüyleri yavaşça yoldu. Bıçağı kaldırdı:

* (Portekizce) Cehennem keyifli bir yer. (ç.n.)

"Kızı düşün."

Yeni kesilmiş boyun ileri geri hareket ediyordu. Âşık, ağzını açtı ve kanı içti.

"Bu gece," dedi Vovó, "sevdiğin kızın çarşafında bir kan lekesi olacak ve bu ne bir yaradan akan kan ne de aybaşı kanı olacak."

4.

İhtiyar bir kadın akşamüstünden beri sırasını bekliyordu.

"Senin koruyucun kim?"

"Bir savaş kahramanı."

"Sana onun adını soruyorum."

"Charles Mann."

"Bu isim buralı değil."

"Birleşik Devletler diye bir yerden geliyor."

"Peki, nasıl oldu da yolu Brezilya'ya düştü?"

"Gemisi battı ve o da burada kaldı."

"Nasıl bir kahraman bu? Ne yapar?"

"Bir sürü madalyası var."

"Boktan bir kahraman, evet o böyle bir kahraman."

"Böyle söyleme, Vovó. Benim koruyucum bir amiral."

"Küvetin amirali."

"Aman, Vovó. O bir gözünü savaşta kaybetmiş. Şimdi camdan bir gözü var."

"Eğer bir zencinin gözüne bir şey olursa," dedi Vovó, "gözsüz kalır. Ama zengin bir beyaz, camdan bir göz satın alır. Ve sonra ne olur biliyor musunuz? Gece uyurken cam gözü bir bardak suyun içine bırakır. Bir sabah suyu içer ve cam gözü yutar. Ve cam göz gidip adamın kıçını tıkar ve dünyaya kıçından bakmaya başlar."

Davulların sesi ve kahkahalar etrafı inletti. Tomé de eğleniyordu: Tören iyi gidiyordu. Tomé, aynı Exu gibi giydirilmiş şişman bir oğlaktı. Puro içiyor ve boynuzlarıyla davul çalıyordu. Onu oraya kurban etmek için getirmişlerdi, ama Vovó hayvanı çok sevmişti. Şimdi tö-

* (Portekizce) Büyüsüz yaşam mümkün olamaz, olamaz, olamaz. (ç.n.)

renleri o yönetiyordu: Duvarlara ya da insanlara tos vurduğunda, Vovó bir şeyin yanlış olduğunu anlıyor ve çekip gidiyordu.

5.

Vovó, kırmızı ve siyah tebeşirle toprak zeminin üzerine Exu'nun işaretlerini çizdi. Barut patladı ve ortalığı beyaz bir duman kapladı.

"Hastalık ayaktan girer ve ayaktan gider," dedi bana Vovó'nun rahibesi Eunice. "Gerçi bazen ağızdan girdiği de olur; mesela komşunuz size zehirli bir pasta yolladığında."

Şiş karınlı, fil ayaklı, beti benzi atmış hasta adam yüksek ateşten cayır cayır yanıyordu. Erkek kardeşleri onu tepeye, hiç masraf yapmadan, kollarında taşıyarak çıkarmışlardı. Yanlarında bir şişe de *aguardiente** getirmişlerdi.

Vovó öfkeden deliye döndü:

"Size bir şişe getirin dediğimde, bu yedi şişe getirin anlamına gelir. *Você quer santo barato?*"**

Hastayı gözden geçirdi ve teşhisini koydu:

"Kefeni hazırlamak gerekiyor. Bu büyü çok iyi yapılmış."

6.

Vovó yumruğunu Tanrı'ya doğru kaldırıp ona cellât ve kasap diye sesleniyordu, ama kökeninde bir meslektaşıyla konuştuğunun bilincindeydi.

"Neden bu kadar üzgünsün?"

Zenci kadın gözyaşlarından sırılsıklam olmuş yüzünü oynatıyordu. Devasa bir karnı vardı.

"Orada bir tane çocuk yok," dedi Vovó. Yirmi tane var. Yirmiz.

Ama kadın gülmüyordu.

"Neden bu kadar üzgünsün, *minha filha*?"***

"Çocuğum yüzünden, Vovó."

* Genellikle şekerkamışından üretilen ve Latin Amerika'nın birçok ülkesinde tüketilen alkollü bir içki. (ç.n.)

** (Portekizce) Siz ucuz bir aziz mi istiyorsunuz? (ç.n.)

*** (Portekizce) Kızım. (ç.n.)

"Orada taşıdığın yirmi tane yüzünden mi?"

"Çocuğumun ölü doğacağını biliyorum."

"Gerçekten mi?"

"Evet, Vovó."

"Bu zırvayı sana kim söyledi?"

"Bana kimse söylemedi, ama biliyorum. Komşum bir anlaşma yaptı. O kadın benden nefret ediyor. Beni kocamdan ayırmak istiyor. Çocuğumun ölü doğması için bir anlaşma yaptı."

"Bu anlaşmayı kiminle yaptı peki?"

"Tanrı'yla."

"Kiminle?"

Vovó göbeğini tutarak gülüyordu.

"Tanrı'yla Vovó."

"Hayır, *minha filha*," dedi Vovó, "yani Şeytan."

"Tanrı bunu yapacak *kadar* canavar değildir."

7.

Gün doğmadan önce, Vovó Catarino cehennemin derinliklerine geri dönüyordu.

Gece olunca, tekrar dünyaya gelip Burro'nun ayaklarıyla buraya giriyordu; aynı zamanda hem doktor, hem palyaço, hem peygamber, hem de yoksul barakanın intikamcısıydı. Onu bedenine alan adam, Vovó'nun Burro'su, gündüzleri Galeão Havaalanı'nda çalışıyordu ve işi uçakları temizlemekti.

Artur'la ikimiz Corcovado'nun yamacını çıkıyor ve gün batarken Burro'yla sohbet ediyorduk; yumuşak başlı ve alçak gönüllü bir adamdı ve bize kahve ikram ediyordu. Gece yarısıysa Vovó'nun bardağından bira ya da şarap içiyorduk. Transa geçilen ayinlere ve kurban törenlerine katılıyor, onun kurumlara ve toplumda kabul gören davranışlara verip veriştirmesini dinliyorduk.

İkisinin farklı ses tonları ve bize farklı sesleniş biçimleri vardı. Burro, Artur'a Carioca diyordu, bana ise Uruguaylı; Vovó içinse Curiboca ve Furagaio'yduk. Vovó binlerce yıllık yaşının etkisiyle müthiş boğuk ve zor anlaşılır bir sesle konuşuyordu. El Burro ise

Vovó'nun onun vasıtasıyla dediği ya da yaptığı hiçbir şeyi hatırlamıyordu.

Yola çıkmama az bir süre kala ve bunu ondan istemeden, Vovó bana bir güvenlik rehberi hediye etti. Tenekeden kolyeyi boynuma bir şövalyeye takar gibi taktı: Bir dizimi yere koyup kafamı kaldırdım, bir davul çaldı, şarkılar söylendi.

Kolye göğsümü kapattı. Bir yıl boyunca bana ne mermi ne de uğursuzluklar işleyecekti.

8.

Eunice'nin kızı Roxana, yüksek ateşe yakalandığında daha birkaç günlükmüş. Bebecik durmadan ağlıyor ve hiçbir şey yemiyormuş. Eunice onu sarıp sarmaladıktan sonra bayırı tırmanıp Vovó'nun mabedine gelmiş.

"Ölüyor," demiş ona.

"Hayır."

Ormana kadar yürümüşler. Vovó, alnına hançerle yaptığı iki küçük çizikle Roxana'yı vaftiz etmiş. Onu kendi torunu yapmış. Ardından, şelale vebayı denizin dalgalarına götürsün diye on iki tane beyaz gülü şelaleden aşağı atmış.

O günden itibaren Eunice topluluğa katılmış.

9.

Burro'yla Vovó'nun hikâyesini bana Eunice anlattı.

Burro serserinin tekiymiş. Diğer evsiz barksızlarla birlikte, Rio'da bir köprünün altında yaşıyormuş. Çok aç oldukları bir gece bir fare yakalamışlar ve onu kızartıp yemişler. Burro vücudunda bir tuhaflık hissetmiş ve bayılmış. Uyandığında kendini Vovó Catarino olarak bulmuş ve şöyle demiş:

"Şimdi herkese yardım edeceğim. Binlerce yıldır yaşıyorum. Bu dünya üzerine gelmek için en çok acı çeken kişiyi seçtim."

Ve şarkı söylemeye başlamış.

"Vovó, Burro'ya iyi davranmıyor," dedi Eunice bana. "Özellikle de paskalya perhizi döneminde. Vovó perhiz döneminde kötülük yapmaya bayılır."

Onu o kadar çalıştırıyormuş ki, El Burro uyumaya vakit bulamıyormuş. Ayrıca, Eunice'nin bana anlattığına göre, törenler sırasında onu idrar içmeye zorluyormuş.

Bir gün, Burro isyan etmiş.

"Ben bu hayata katlanacak bir köpek değilim. Oram buram kesiliyor, kıçım ateşte yanıyor ve muz yemek varken, aç karnına çiş içip duruyorum. Artık kimse için bir şey yapmayacağım. İsterlerse ölsünler umurumda değil."

Sözlerini bitirir bitirmez başının döndüğünü hissetmiş ve bir ses kulağına fısıldamış:

"Çünkü hiçbir şey yemediniz, efendim. Kahvaltı bile etmediniz. Şuradaki kafeye gidip bir şeyler atıştıralım. Hadi gelin gidelim."

Burro yolun karşı tarafına geçmiş ve orada sert bir biçimde sırt üstü yere devrilmiş. Kolundan güç alarak doğrulmaya çalışmış ama tekrar düşmüş. Eline dayanarak ayağa kalkmaya çalışmış, ama küt diye, bir kez daha düşmüş. Darbeler yüzünden burnu dağılmış ve kafası yarılmış. Burnu kanayarak, öfkeli bir halde geri dönmüş:

"Bugün dünyaya gelmeyi aklından bile geçirmesin. O Vovó sefiliyle artık hiç işim olmaz."

Cümlesini bitirir bitirmez korkunç bir biçimde yüzükoyun yere kapaklanmış. Hissettiği acıdan kımıldayamıyormuş. Hüngür hüngür ağlamış.

Bunun üzerine kutsal savaşçı Ogum ya da namıdiğer Aziz Georgios aşağıya inmiş ve onu koltukaltlarından tutup ayağa kaldırmış. Bir Salı günü ortaya çıkması tuhaf gelmiş, zira Aziz Georgios genelde Cuma geceleri gelirmiş.

Burro ona her şeyi anlatmış ve yardımını istemiş. Şeytan'ın sözünü dinlediği yegâne kişi Aziz Georgios'muş.

Vovó o gece şarap ve bira içmiş. Bir daha da idrar içmeye zorlamamış.

"Bazen," dedi Eunice bana, "dik başlılığından ötürü, Burro cezayı hak ediyor."

Burro, havaalanındaki işine gitmeden önce sunakları düzenlerken bir kadeh şarap bulmuş. Aklını çelmek için onu oraya bırakan Vovó imiş. Burro'nun sadece törenler sırasında, Vovó orada olduğunda içki içmesine izin varmış. İçkiden bir yudum alır almaz ağzına korkunç bir şamar yemiş. Bütün dişleri dökülmüş.

Otobüse binmek için tepeden aşağı indiğinde bir cenaze arabasıyla karşılaşmış. Araba önünde durmuş. Burro kendisine ismiyle seslenildiğini işitmiş. Biraz yaklaşınca üzerine çullanmışlar ve ağzını tıkayıp arabanın içine atmışlar. Üç gün üç gece boyunca ölümün kıyısında dolaşmış. Onu oradan Aziz Georgios kurtarmış. Beyaz atını dörtnala koşturarak buraya geri getirmiş ve evine bırakmış.

10.

Yabancı bir muhabir olan Carlos Widmann, bir makale yazmak için, kendisini Vovó'nun mekânına götürmemi istedi. Ben Rio'dan gitmek üzereydim ve hiç vaktim yoktu, ama gereken ayarlamaları yaptım.

Daha sonra, Montevideo'dayken, Widmann'dan bir mektup aldım. Bana, Tutku Cuması'nda Vovó Catarino'nun mekânına gittiğini söylüyordu. Mecburi oruç gününde bir sürü siyah oğlak kızartılıp yenmiş. Tören, ertesi sabaha kadar sürmüş. Tomé, purosunu tüttürerek kardeşlerinin kurban törenine iştirak etmiş. Oğlaklar, Tanrı'nın bize ayırdığı tüm acıyı çekmeleri ve bizi ondan kurtarmaları için yavaş yavaş boğazlanmışlar. Davetliler sıcak kanı avuçlarına doldurarak içmişler.

Oğlakları yedikten sonra, Vovó devasa bir kurbağayı *aguardiente* içirerek sarhoş etmiş. Ardından, müritlerden her biri düşmanının ismini ya da resmini kurbağanın ağzına koymuş. Kurbağa Vovó'nun elinden kayıp duruyormuş. Daha sonra kurbağanın ağzını hiç kullanılmamış yeni iğnelerle dikmiş: Kırmızı ve siyah iplikler kullanarak, haç şeklinde. Ve onu kapının ağzına bırakınca kurbağa deli gibi sıçrayarak oradan uzaklaşmış.

Bunun yavaş ölüm anlamına geldiğini biliyordum. Kurbağa açlıktan ölecekti. Eğer düşmanın çabucak ölmesi arzulanıyorsa, kurbağa küçük bir tabutun içinde, İsa tarafından lanetlenmiş ağaç olan bir incir ağacının dibine gömülüyor ve orada havasızlıktan ölüyordu.

"Vovó bana bir isim yazıp oraya koymamı söylediğinde," diye yazmıştı Carlos, "aklıma hiç kimse gelmedi. Lakin Bolivya'dan daha yeni gelmiştim ve madenci katliamlarının görüntüleri henüz zihnimde çok tazeydi. Bu yüzden General René Barrientos'un ismini bir kâğıt parçasının üzerine yazıp katladım ve kurbağanın ağzına koydum."

Widmann'ın mektubunu okuduğum sırada Bolivyalı diktatör, Cañadón del Arque'de, Gulf Oil Company'nin kendisine hediye ettiği helikopterin alevleri arasında çoktan canlı canlı yanmıştı.

Teolojiye giriş

O günlerde María Padilha'yı keşfettim.

Bu kadın Rio'nun yeraltı dünyasında doğmuş ve birkaç yıl içinde şehrin kuzeyinin yoksul semtlerini ele geçirmişti.

Boyuyla posuyla tam bir dişiydi.

İpek çoraplar ve jartiyerini gösterip baldırlarını gözler önüne seren kısacık, yırtmaçlı bir etek giyiyordu. Üzerindeyse göğüslerinin dışarıya taştığı, daracık, dekolte bir bluz oluyordu. Kollarını ve boynunu müritlerinin hediye ettiği bilezik ve kolyeler kaplıyordu. Uzun kırmızı tırnaklı parmaklarının arasında filtreli *light* bir sigara tutuyordu.

María Padilha'nın balmumu heykeli Umbanda* diniyle ilgili tören malzemeleri satan mağazaların kapısında bekçilik yapıyordu. Ama onun gerçekten yaşadığı yer mabetlerdeki rahibelerin bedeniydi. María Padilha bu kadınların içine giriyor ve orada kahkahalarla gülüyor, içki içiyor, sigara tüttürüyor, tavsiye alıp veriyor,

* Afrika kökenli bir Brezilya dini. (ç.n.)

hataları düzeltiyor, hatta ihtiyacı olana yardım etmesi için Şeytan'ı bile baştan çıkarıyordu.

Lanetli tanrıça, ilahlaştırılmış fahişe María Padilha gerçek hayatta profesyonel olarak fahişelik yapan kadınların bedeninde vücut buluyordu. Bir bakıma, onlar kendi bedenlerinde vücut buluyorlardı, ama tersine. Her tören ilahi bir ritüeldi. *Benim bir sürtük olduğumu mu sanıyordunuz? Ben bir tanrıçayım.*

Bütün bunlar artık yok

Yoksul barakaların çoğu Rio'dan sökülüp atıldı. Onları turistlerin gözlerinden uzağa attılar.

Onlarla birlikte tanrıları da gitti. Lanet yağdıran ya da yardım vaat eden davullar artık şehir sakinlerinin uykularını bölmüyor.

Polis, Vovó Catarino'nun mabedini kapattı. Onu da şehirden attılar.

Teolojiye giriş

1.

Yedi yıl önce, ellerimi yüksek yakalı siyah bir montun ceplerine daldırmış halde, Llallagua'nın (Bolivya) buz tutmuş meydancığından geçiyordum.

"Peder! Peder!"

Bir adam karanlığın içinden koşarak fırladı ve beni kolumdan yakaladı. Meydandaki yegâne fenerin cılız ışığında, o kemikli surattaki çaresiz ifadeyi kim olsa okuyabilirdi. Kafasında madenci kaskı, üzerinde de madenci ceketi vardı; öksürür gibi konuşuyordu:

"Benimle gelmeniz lazım, peder, yalvarırım gelin."

Ona din adamı olmadığımı birkaç kez söyledim. Ama bir işe yaramadı.

"Gelmelisiniz peder, benimle gelmelisiniz."

O anda, sadece birkaç dakikalığına da olsa, bir papaza dönüşmeyi gerçekten istedim. Madencinin çocuklarından biri ölmek üzereydi.

"O en küçükleri, peder. Benimle gelmeli ve onu kutsal yağ ile ovmalısınız. Hemen şimdi, peder, o aramızdan ayrılmak üzere."

Parmaklarını koluma geçirmişti.

2.

Bolivya madenlerinde bir sürü çocuk var, ama yaşlı kimse yok.

Onlar, silis tozu yüzünden kartona dönüşmüş ciğerlerle otuz beş yaşına gelmeden ölmeye mahkûm insanlar.

Tanrı tek başına hepsine yetişemiyor.

Eskiden, madenci karnavalının açılışını bizzat Şeytan'm kendisi yapardı. Beyaz bir ata binmiş olarak Oruro'nun ana caddesinden girerdi. *Diablada* adı verilen bu tür gösteriler günümüzde dünyanın her tarafından çok sayıda turistin ilgisini çekiyor.

Ancak madenlerin içinde Şeytan sadece Şubat ayında hüküm sürmüyor. Madenciler ona Tío* diyorlar ve onun için her galeride bir taht kurmuşlar. Tío madenin gerçek sahibi olarak görülüyor: Kalay damarına ulaşılmasına izin veriyor veya vermiyor; kaybolmasını istediği kişilere labirentlerde yollarını şaşırtıyor ya da kayırdığı oğullarına gizli damarların yerini gösteriyor. Göçüklerden kurtarıyor ya da göçükleri başlatıyor. Galerinin içinde Meryem'in adı tehlikesizce ağza alınabilse de, İsa'nın adını anmak ölümcül sonuçlar doğurabilir. Tío bazen müteahhitlerle ya da kiracılarla anlaşma yapıyor: Ruhlarına karşılık onlara zenginlik satıyor. Ekili tarlalarını terk edip sonsuza kadar bu mağaraların içine tıkılmaları için köylülere göz kırpan da o.

Madenciler içki içip sohbet etmek için, onun kilden yapılmış büyük heykelinin etrafında toplanırlar. Buna *ch'alla* denir. Tersten yakılmış mumları oraya bırakır ve onu puro tüttürmeye, bira ve *chicha** içmeye davet ederler. Tío puroları tüketir ve kadehleri boşaltır. Madenciler onun ayaklarının dibine *aguardiente* damlatırlar. Bu, toprağın tanrıçasına içki armağan etme biçimidir.

* İspanyolca amca ya da dayı. (ç.n.)

** (Çiça diye okunur): Latin Amerika'ya özgü, genellikle mısırın şekerli suda fermantasyonuyla elde edilen alkollü bir içki. (ç.n.)

Madenciler Şeytan'dan madeni bollaştırmasını isterler.

-Tío, bize yardım et. Bizi ölüme terk etme.

Ch'alla töreni bir politik üniversite gibi işler. Diktatörler onu yasaklamışlardır. Bu adamlar, maden galerilerinin gizli köşelerinde, Tío'nun etrafında toplanırlar ve sorunlarından konuşup gidişatı nasıl değiştirebileceklerini tartışırlar. Bu şekilde kendilerini güvende hissederler ve cesaret kazanırlar. Şeytan'm önünde diz çökmezler. Giderken onun boynuna renkli kurdeleler asarlar.

3.

Kadınlar madene giremezler. Eski bir söylence uğursuzluk getirdiklerini söyler.

Bu eski söylence onları, maden işçilerinin kaderi olan erken ölümden kurtarmıştır.

Sokağın savaşı, ruhun savaşı

Benim her iki yarım da diğeri olmadan var olamazdı. Kafesten nefret etmeden açık havayı sevmek mümkün müdür? Peki ya ölmeden yaşamak, öldürmeden doğmak?

Yüreğimde, yani benim boğa güreşi arenamda, özgürlük ve korku sürekli kavga eder.

Sistem

Her kim ona karşıysa -diye öğretiyor makine- o ülkenin düşmanıdır. Her kim adaletsizliği ihbar ederse, o vatana ihanet suçu işler.

Ben ülkeyim, diyor makine. Bu toplama kampının adı ülke: Bu çöplük, bu insanlardan arınmış uçsuz bucaksız çorak toprak.

Her kim vatanın herkesin evi olduğunu düşünüyorsa, o hiç kimsenin çocuğu olacaktır.

Onu canlı canlı bir kuyuya gömdüler

Narinlik bir sinir olmalı. Bir kez koptuğunda bir daha dikilemeyen bir sinir. Yaşadığı acı ve şiddet deneyimlerine, eşine az rastlanır bir kahramanlıkla, hiç yılmadan dayanmış az sayıda insan tanıdım.

Raúl Sendic* onlardan biriydi.

Şimdi ondan geriye ne kalmıştır acaba, diye kendi kendime soruyorum.

Onu kaba hatlara sahip suratındaki bebek gülümsemesiyle hatırlıyorum. Dişlerinin arasından bana sormuştu:

"Jiletin var mı?"

Raúl, Ciudad Vieja'da (eski şehir, ç.n.) kullanılmış kıyafetler satan bir Türk'ün dükkânından bir takım elbise satın almıştı ve o çizgili desenli, kahverengi şayak çuvalın içinde kendini son derece zarif hissediyordu. Ne var ki takımın pantolonunun, bozuk paralar için çok gerekli olan küçük cebi yoktu. Bu yüzden bir jilet ve birkaç tane kancayla pantolonuna cep yaptı.

O zamanlar on dört yaşındaydım ve haftalık sosyalist gazete El Sol'un çizeriydim. Parti binasında bana bir masa vermişlerdi ve orada jiletim, çini mürekkebim, zamklı boyam ve fırçalarım vardı. Her hafta bir tane politik karikatür yapmak gerekiyordu. En güzel espriler Raúl'un aklına gelirdi ve onları bana söylemek için yanıma yaklaşırken gözleri ışıl ışıl parlardı.

Bazı geceler, Sosyalist Gençlik toplantılarının ardından eve birlikte dönerdik.

Birbirimiz yakın oturuyorduk. O Duilio Sokağı'nda iniyordu, ben birkaç sokak daha devam ediyordum. Raúl balkonda uyurdu. Başının üzerinde bir çatıya tahammül edemiyordu.

O kuyuların içinde geçirdiği uzun süre boyunca Raúl'un nasıl olup da delirmediğini, yıllar sonra kendime birçok kez sordum. Asla güneşi göremesin ve kimseyle konuşamasın diye, tutulduğu

* Raúl Sendic, Uruguay Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin (Tupamaros) kurucularındandı. 1989'da Paris'te yaşamını yitirdi. (y.n.)

karakollarda onu yerin dibine indirip üzerini bir kapakla kapattılar ve ekmeğiyle suyunu aşağıya bir iple sarkıttılar.

Onu o zifiri karanlıklarda hayal edemiyorum. Ben Raúl'u açık havada, tarlaların ortasında, bir ineğin kafatasının üzerine oturmuş olarak gözümün önüne getiriyorum. Bu inek kafası onun için bir hukuk bürosundaki avukat koltuğu vazifesi görüyor. Onu Hukukçu diye çağıran şekerkamışı tarlalarındaki işçiler haklar, sendika, tarım reformu gibi sözcükleri ilk kez onun ağzından dinlediler ve idrak ettiler.

Gözlerimi kapıyor ve Raúl'u Uruguay Nehri'nin kıyılarında, bir odun ateşinin başında görüyorum. Bir közü dudaklarıma yaklaştırıyor, çünkü beceriksizin teki olan ben, kıyılmış tütünü mısır yaprağına sararak yaptığımız sigarayı yine söndürmüşüm.

Buenos Aires, Temmuz 1975: Nehri geçen adamlar

Bugün öğrendiğime göre, bir grup adam, her ay, derginin çıktığı gün, onu okumak için Uruguay Nehri'ni geçiyorlar.

Sayıları yirmi civarında. Grubun başında altmış küsur yaşlarında uzun yıllar hapis yatmış bir profesör var.

Sabahleyin Paysandú'dan çıkıp Arjantin topraklarına geçiyorlar. Burada hepsi birleşip *Crisis* dergisinin bir sayısını aldıktan sonra bir kafeye oturuyorlar. İçlerinden biri hepsi için, dergiyi sayfa sayfa, yüksek sesle okuyor. Dinliyor ve tartışıyorlar. Okuma bütün gün sürüyor. Bitince, dergiyi kafe sahibine hediye edip ve o derginin yasak olduğu benim ülkeme dönüyorlar.

"Sadece bunun için bile olsa," diye düşündüm, "bunca zahmete değer."

Bugün öğleden sonra Porky'yi yırttım ve parçalarını çöpe attım

Bana her tarafta eşlik etmişti. Benim yanımda kötü havalara ve kötü muameleye maruz kalmış, kim bilir kaç kez yere düşmüştü. Tel spiralini kaybedince sayfaları dağıldı. Kırmızı renkli ön ve arka kapağından geriye sadece küçücük parçacıklar kaldı. Zamanında zarif bir Fransız ajandası olmayı bilen Porky, bir lastik sayesinde bir arada tutulan kâğıt ve kâğıtçıklar öbeğine dönüştü. Yırtık pırtıktı ve her tarafı mürekkep ve toprakla kirlenmişti.

Karar vermekte zorlandım. Bu paramparça şişkoyu seviyordum. Ondan bir adres ya da bir telefon numarası istediğimde hemen elimde beliriyordu.

Hiçbir bilgisayar onunla aşık atamazdı. Porky casuslara ve polislere karşı güvendeydi. Aradığım bir şeyi onda hiç uğraşmadan buluyordum: Onu leke leke, parça parça deşifre etmeyi biliyordum.

A ile Z arasında, hayatımın on yılı Porky'nin içindeydi.

Onu asla temize geçmemiştim. Tembellikten, diyordum; ama aslında korkudandı.

Bugün onu öldürdüm.

Birkaç tane isim beni gerçekten hüzünlendirdi. Geri kalan çoğunu artık hatırlamıyordum. Not defteri ölülerle doluydu; aynı zamanda artık benim için hiçbir şey ifade etmeyen canlılarla da.

O yıllarda birçok kez ölen ve birçok kez doğanın ben olduğumu teyit ettim.

İlk ölümüm böyle oldu

1.

Gecelerim yatağa oturup kül tablalarını doldurmakla geçiriyordu.

Silvia, masum bir şekilde, mışıl mışıl uyuyordu. Günün ağardığı saatlerden nefret ediyordum. Onu uyandırıp omuzlarından silkeleyerek ona şöyle demek istiyordum: Kendimi yalnız hissediyorum, bir iz sürücü gibi, aya havlayan köpek gibi hissediyorum. Ama ağ-

zımdan sözcüklerin yerine ne tür saçmalıkların çıktığını bilmiyorum. Sanırım şuna benzer bir şeyler geveliyordum: Saflık, kutsal, suç, öğrenme aşkı. En sonunda yanlış bir asırda yanlış bir gezegende doğmuş olduğuma kanaat getirdim.

Tanrı'yı kaybedeli birkaç yıl olmuştu. Aynam kırılmıştı. Tanrı benim ona verdiğim yüz hatlarına sahipti ve benim ondan beklediğim sözcükleri söylüyordu. Çocukken şüphe ve ölüme karşı kendimi güvende hissettirmişti. Ama şimdi Tanrı'yı kaybetmiştim ve diğer aynalarda kendimi tanıyamıyordum.

Birçok sefer, tepeden tırnağa afiş zamkıyla kirlenmiş bir halde, mutlu bir yorgunluk ya da katlanılan zahmete değen bir mücadele duygusu hissedebilmiş olsam da, politik militanlık beni iyileştirmiyordu. Etrafımda sessiz ve boyun eğmesi için evcilleştirilmiş bir dünya vardı. Bu dünyadaki her vatandaş kendi rolünü oynuyordu (aynı anda birçok karakteri canlandıranlar vardı) ve Pavlov'un köpekçikleri tam zamanında salyalarını akıtıyorlardı.

Birçok kez yazmayı denedim. Bunun, içimde büyümüş olan kötü hayvanı oradan söküp atmanın bir yolu olabileceğini seziyordum. Bir sözcük, bazen de bir cümle yazıyor ve onu hemen karalıyordum. Birkaç hafta ya da birkaç ayın sonunda, kâğıdın her tarafı karalamalarla dolmuştu ve masanın üzerinde hiçbir şey söylemeden sessizce duruyordu.

2.

Ağlamak istedim. Ağladım. On dokuz yaşımı daha yeni doldurmuştum ve yanmakta olan bana ait her şeyin dumanı yüzünden ağladığımı düşünmeyi yeğledim. Benden geride hiçbir şey kalmasın diye, kâğıtlardan, fotoğraflardan ve resimlerden oluşan büyük bir yangın çıkardım. Ev dumanla doldu ve ben yere oturup ağladım. Sonra çıkıp eczaneleri dolaştım ve neredeyse bir atı öldürmeye yetecek kadar luminal satın aldım.

Oteli çoktan seçmiştim. Rio Branco Sokağı'nda aşağı doğru yürürken, saatler ya da yıllar öncesinde ölmüş olduğumu hissediyordum; merak ettiğim ya da arzuladığım hiçbir şey yoktu ve tek

yapmam gereken bir formaliteyi tamamlamaktı. Ne var ki San José Sokağı'nın kavşağına vardığımda bir otomobil bana çarptı ve canlı bedenim muazzam bir takla atıp kaldırımın üzerine düştü.

İlk hayatımdan son hatırladığım şey, asla bitmeyecek sakin bir geceye gömüldüğüm sırada kapalı kapıda gördüğüm ışıktan bir oyuktu.

3.

Günlerce komada kaldıktan sonra, Maciel Hastanesi'nin tutuklular salonunda gözlerimi açtım. Orası benim için Kalküta'da bir pazaryeriydi: Kafalarına türban dolamış, yarı çıplak bir halde ıvır zıvır satan tipleri görüyordum. O kadar sıskaydılar ki, kemikleri dışarı fırlıyordu. Yere çömelmişlerdi. Bazıları da bir flütle yılan oynatıyordu.

Kalküta'dan çıktığımda içimde ne bir kir ne de karanlık bir düşünce kalmıştı. Dışım ise, otelde ölümümü uyuduğum sırada bedenin kendi başına dışarı atmaya devam ettiği dışkı ve idrarın asidi yüzünden mahvolmuş durumdaydı. Bedenim beni asla affetmedi ve yaraların izi hiç kaybolmadı. Soğan zarı gibi hassaslaşan derim o günden sonra eyersiz ata binmeme müsaade etmedi, çünkü hemen açılıp kanıyordu. Ayrıca bacaklarımda, kemiğe kadar inen yaraların izleri de hâlâ duruyor; her sabah yataktan kalkıp çoraplarımı giyerken onları görüyorum.

Ancak o hastane günlerinde bundan çok daha önemli bir şey oldu: Gözlerim yıkandı. Dünyayı ilk kez görüyor ve onu yemek istiyordum. Ondan sonraki her gün benim için bir armağan olacaktı.

Ama ikide bir bunu unutuyor ve avantadan gelen bu hayatı üzüntüyle heba ediyorum. İnsanın asla içinden tamamen atamadığı bu cezalandırıcı Tanrı tarafından ikide bir cennetten kovuluyorum.

4.

İşte o zaman yazabildim ve makalelerimi, kitaplarımı ikinci soyadımla, Galeano olarak imzalamaya başladım.

Kısa bir süre öncesine kadar, babamdan gelen soyadımın İspanyolcadaki fonetik zorluklarından ötürü böyle bir karar verdiğime

inanıyordum. Zaten onu bu yüzden İspanyolcaya devşirmiştim: *El Sol*'de çocukluğumdan beri yayınlanan karikatürlerimi Hughes yerine Gius diye imzalıyordum.

Ve yakın zaman önce, bir gece, kendimi 1959 sonundan beri Eduardo Galeano diye adlandırmamın şu anlama geldiğini fark ettim: Ben başka birisiyim, yeni doğmuş birisiyim, yeniden doğmuş birisiyim.

Özünde her şey bir tarih sorunu

İsa'dan yüzyıllar önce, Etrüskler ölülerini yaşam sevinciyle şarkı söyleyen duvarların arasına gömüyorlardı.

Graciela'yla birlikte 1966'da Etrüsk mezarlarına indik ve resimleri gördük. Her pozisyonda zevk yaşayan sevgililer, yiyip içen insanlar, müzik ve eğlence sahneleri vardı.

İçinde büyüdüğüm Katolik gelenek tarafından keder odaklı yetiştirildiğim için bir zevk mekânı olan o mezarlık karşısında gözlerim fal taşı gibi açıldı.

Ve de cesaret

Yıllar önce, bir gece, Montevideo'nun bir liman kafesinde hayat kadını bir dostumla gün ağarana kadar içki içtim ve bana şunları anlattı:

"Sana bir şey söyleyeyim mi? Ben yatakta erkeklerin gözlerine asla bakmam. Gözlerim kapalı olarak çalışırım. Çünkü eğer onlara bakarsam kör kalırım."

Ama seçmeyi bilmek gerek

Cesareti ölme arzusuyla kaç kez karıştırdık acaba?

Histeri ne tarihtir ne de bir devrimci, sadece bir ölüm aşığıdır.

Birkaç kez beni tutup bırakan ölüm hâlâ sık sık yokluyor ve ben onu, doğduğu kaltağa gönderiyorum.

İkinci ölümüm böyle oldu

1.

Sendeleyerek ayağa kalktım ve odadaki yegâne lambayı yaktım. Saat akşamın sekiz buçuğunu gösteriyordu. Plajın üzerindeki ahşap bir terasa bakan kapının iki kanadını ardına kadar açtım. Dolunay köpekleri heyecanlandırıyordu. Beni uyku tutmuyordu, ama bunun sebebi köpek havlamaları değildi.

Ayakta durmak başımı döndürüyordu. Yastığı katlayıp sırtımı ona dayadım: Kitap okumak istedim. Yatak ateş gibi yanıyordu. Dışarıda esen sıcak meltem badem ağaçlarının yapraklarını ayaklarıma taşıyordu.

O gün benim için önemli bir gün olmuştu. Hastaneden çıkarken bana yeniden diriliş sertifikası vermişlerdi.

Başım dönerek bir iki adım attım ve duşu açtım. Aynada kendime bakınca bir kemik yığını ve içine çökmüş gözlerle karşılaştım.

Acınacak bir haldeydim. Dizlerim tutmuyordu. Çenem titriyor, dişlerim takırdayıp duruyordu. Geriye kalan tüm gücümü topladım ve iki elimle çenemi sıkıca bastırdım. O bitmek bilmez takırtıya son vermek istiyordum. Ama beceremedim.

Havluyu dizlerim üzerine koyup yatağın kenarına oturdum. Su banyonun beton zeminine şakırdayarak düşüyordu. Uzunca bir süre, hiçbir şey düşünmeden ve ayak parmaklarıma bakarak orada öylece oturdum. Çıplak vücudumdan oluk gibi ter akıyordu. Terimi kuruladım ve pantolonumla gömleğimi yavaşça üzerime geçirdim.

Duş hâlâ akıyordu. Banyo yapmadığımı fark ettim. Tekrar soyunmaya üşeniyordum. Musluğu kapatıp odadan çıktım.

Macuto'nun badem ağaçlarının altında yalınayak yürüdüm.

2.

Caracas devasa bir süpermarketti. Orada ruhlarını çürütmeden ya da ciğerlerini zehirlemeden sadece otomobiller yaşayabilirdi. Bu yüzden deniz kıyısındaki o küçük otelde bir oda kiralamıştım. Şehre uzak değildi. Her gün dağların arasından gidip geliyordum.

Orası gerçekten iyi bir yerdi. Havası her zaman temizdi ve güneş erkenden odanın içine dolduğu için gün başlamadan çok önce gidip yüzüyordum. Sahilde, plajın hemen kıyısındaki ağaçların altına attıkları masacıklarıyla bir sürü kafe ve lokanta sıralanıyordu. Çok sayıda güvercin vardı. Güvercinin gagasını yavrusununkiyle birleştirmesinin sebebinin öpmek değil kursağındaki özsuyla onu beslemek olduğunu orada öğrendim.

3.

Beni gün batımında, ateşkes saatinde taburcu etmişlerdi.

Doktor Alejandro Mondolfi sırtıma hafifçe vurup şöyle dedi:

"Seni bırakıyorum."

Ve ekledi:

"Bir ay içinde iki kez sıtmaya yakalandın. Eğer kendine dikkat etmezsen ölürsün. Çok fazla mercimek yemelisin. Bu kinin ve demir haplarını da alacaksın."

Bir sivrisineğin yılandan beter olabileceğini, ayrıca o yüksek ateşin yangınını ve donduruculuğunu tekrar yaşama korkusunun ölene kadar peşimi bırakmayacağını artık biliyordum. Ormanda onu ekonomik ölüm olarak adlandırıyorlar, çünkü bir günde öldürüyor ve ilaca para harcamak zorunda kalmıyorsun.

Yağmurlar yüzünden, Daniel Pacheco ve Arnaldo Mendoza'yla birlikte Guaniamo Selvası'ndaki elmas madenlerinde tutsak kalmıştık. Ama bütün yaşadıklarımıza değmişti. Bir insan orada milyoner olarak uyuyup şafakta bir ölü ya da ekmek alamayacak kadar fakir biri olarak doğabilirdi. Zenci Barrabás madencilerin atası oldu. Güvercin yumurtası büyüklüğünde bir elmas bulmuş ve hemen bütün dişlerini söktürüp yerlerine altın diş taktırmıştı. Ömrünün son günleriniyse, sınırdaki yitik bir madende kahvaltı etmek için borç isteyerek tüketti.

Madenci kamplarında ağaçların arasına gerilmiş hamaklarda uyunuyordu; insanların evleri bu hamaklardı, ama Ballantine's marka viski ve Fransız konyağı tüketiliyordu. Bir kahve Caracas'takinden on misli daha pahalıydı ve birkaç gün içinde tüm paramız

tükendi. Bizi Nena kurtardı. Oraya La Guayra'dan gelmişti, on dokuz yaşmdaydı ve bir gecelik aşk karşılığında benim bir aylık maaşımdan fazla kazanıyordu. Bacaklarına bakınca şöyle düşünmüştüm: "Bu çok adaletli." Nena bize bira ve yemek ısmarlıyordu. En sonunda da bizi küçük bir uçağa bindirip ormandan çıkardı. Sivrisinekler hepimizi mahvetmişlerdi ve üçümüz de karınızda sıtma taşıyorduk. Ben iki sıtma geçirdim: iyi huylu olanını ve hemen akabinde de kötüsünü.

Hastaneye geldiğimde başım canlı bir yaraydı. Yüksek ateş onu hançerlerle eşeleyip tutuşturuyordu. Yarılmış dudaklarının arasından sızlanmalar ve saçma sapan sözler dökülüyordu. Öldüğümü hissediyor ve bu hezeyanın ortasında kimsenin çıkıp da beni hararetlerden ve yüksek ateşin hançer saplamalarından kurtarmak için kollarını açmasını beklemiyordum. Hissettiğim acı o kadar yoğundu ki, içime acıdan başka hiç kimse sığamazdı ve tek isteğim bir an önce ölmekti, çünkü ölüm çekmekte olduğum dertten daha az acı verecekti.

Ne var ki, ertesi sabah canlı olarak uyanmak hoşuma gitti. Ateşim düşmüştü. Gözlerimi kırpıştırıp yanımdaki yataklara şöyle bir baktıktan sonra, daha iyi görmek için gözlerimi ovuşturdum. Etrafım leishmaniasis hastalığının paramparça ettiği suratlarla çevriliydi. Cüzam kulaklarını, dudaklarını ve burunlarını yiyip bitirmişti; kemikleri ve dişetleri görünüyordu.

Beni orada uzun süre tuttular. Sanırım tek sıtma vakası bendim. Kırsal kesimden gelen bu cüzamlılar hiç konuşmuyorlardı. Arkadaşlarımın bana getirdikleri elmaları onlarla paylaşıyordum. Bir radyoları vardı, bolero şarkıları dinliyorlardı.

Benim hayatımı kurtaran damarlarıma bir ata yetecek dozda enjekte ettikleri kinin olmuştu. Yavaş yavaş iyileşiyordum. Ölü karımı simsiyah işediğimi görmek beni korkuttu, ama beni daha da korkutan ateşin geri gelmesi oldu. Doktorun kolunu sıktım ve ölmeme izin vermemesini söyledim, çünkü artık ölmek istemiyordum. Bana güldü ve saçmalamayı bırakmamı söyledi.

4.

Hastanede geçirdiğim zamanı uzun bir yolculuk gibi hatırlıyorum. Dünyayı bir trenle baştan başa geçiyordum ve gecenin sisi arasında şehirler, ışıklar ve sevdiklerimin yüzleri beliriyordu: Onlara hoşça kalın diyordum.

Denizi, Montevideo Limanı'nı, Paysandú'nun odun ateşlerini ve mutlu bir çocukluk geçirdiğim köşe bucaklarla, ovaları görüyordum. Dörtnala koşan bir tay görüyordum. Kerpiç evler ve hayalet köyler görüyordum. Tembel bir ineğin sırtındaki küçük kuşları görüyordum. Harabe halindeki bir çiftlik evini görüyordum. Kendimi yabani otların istila ettiği şapele girerken görüyordum. Kocaman anahtarı deliğe sokuyordum ve kapı gıcırdayarak inliyordu. Dışarıdan tarlakuşlarının ve kızkuşlarının cıvıltısı kulağıma geliyordu. Işık vitrayları aşıp yüzümü kırmızıya boyarken, ben yabani otların arasından kendime yol açıp sunağa ulaşıyor ve Tanrı'yla sohbet edip onu kaybediyordum.

Ağaçların altında uyanan erkek kardeşimi, açık araziyi at sırtında geçişimizin üçüncü gününün şafağında beni sarsarak uyandırışını görüyordum. Beni uyandırıyor ve soruyordu: "Bir kadınla hiç beraber oldun mu?" ve ben uyku serserisi bir halde yalan söylüyordum.

Denizleri ve limanları görüyordum. Kenar mahallelerin sigara dumanı dolu ve sıcak yemek kokan lokantalarını; hapishaneleri; uzak yöreleri; dağların arasında kaybolmuş köyleri; kamp ateşlerini görüyordum. Bakışları, göbekleri, ışıltıları görüyordum: Şiddetli yağmur altında, denizde ya da trenlerde sevilmiş kadınları; gece yarısı yol kenarındaki bir ağaca yaslanmış kadınları; kum tepelerinden yuvarlanan bokböceklerinin kucaklaşmalarını görüyordum. Bir daha hiç haber alamadığım çocuklarımı ve dostlarımı görüyordum.

Tüm hayatımı hoşça kal diyerek geçirmiştim. Kahretsin. Hoşça kal diyerek geçen bir ömür. Bana ne oluyordu? Onca vedalaşmadan sonra geride ne bırakmıştım? Ya bende ne kalmıştı peki? Otuz yaşındaydım, ama anılarım ve ileriye doğru devam etme arasında çok fazla acı ve korku birikmişti. Ben, birçok kişi olmuştum. Benim kaç tane kimlik belgem vardı?

Bir kez daha dibe vurma noktasındaydım. Kendi seçimim olmayan ve insanlarımdan uzakta beni yakalayan bir ölüm beni ölmekten kurtarmıştı ve bunun sevinci her türlü korku ve yaradan çok daha yoğundu. Ölmem hiç adaletli olmayacaktı, diye düşündüm. Bu küçük gemi henüz limana varmamıştı. Peki, ya bu gemiciğin varacağı bir liman yoksa? O halde, sırf zevk için ya da yitirdiğim veya uydurduğum o denizin veya o aydınlık gökyüzünün peşinden gitme çılgınlığı yüzünden, bir geminin içinde dolaşıp duruyordum.

Şimdi ölmem bir hata olurdu. Ben, ölüm gelmeden önce her şeyimi vermek, bomboş kalmak istiyordum ki, o orospu çocuğu geldiğinde götürecek bir şey bulamasın. Bende hâlâ o kadar çok cevher vardı ki! Evet. Çekip gidişlerin ardından bende kalan bunlardı: bir sürü cevher, denizlere açılma arzusu, dünyaya açlık.

5.

Arkadaşlarım beni hastaneden otele kadar bir otomobille getirdiler. Macuto'ya güneş batmadan az önce vardık. Bir kafeye oturup bira istedik.

Alacakaranlığın ışığından başka zamanların gün batımları çıkıyordu. Küçükken balık tutmaya giderdim, ama balık tutmak için değil, çünkü balıklara acıdığım için aslında bu işten hiç hoşlanmazdım. Benim o iskelelere asıl gitme sebebim denizin güneşi nasıl yavaşça yuttuğunu seyretmekti. Aradan yıllar geçmişti ve şimdi karşımda yine aynı sahne vardı. Yüreğimde yine aynı şeyleri hissediyordum. İçimdeki çok özel bir şeyin, her şeye rağmen, hiç değişmediğini düşündüm.

Arkadaşlarımla gülüştük. Bana koltuk değnekleri armağan ettiler ve sıtmanın bende Saint Vitus hastalığı bıraktığını söylediler. Bu yüzden emeklilik işlemlerine hemen başlamamı tavsiye ettiler.

Hava kararıktan sonra Caracas'a döndüler. Ben odama, yatmaya çıktım. Uyumak istedim, ama uyku tutmadı.

6.

Sonra yataktan kalktım ve yürüdüm. Çıplak ayaklarımın tabanında kumu hissediyordum ve ağaçların yaprakları yüzüme sürtünüyordu. Hastaneden bir paçavra gibi çıkmıştım, ama en azından hayattaydım ve çenemin titremesi ya da bacaklarımın halsizliği zerre kadar umurumda değildi. Kendimi çimdikledim ve kendi kendime güldüm. Ne kuşkularım ne de korkum vardı. Bütün gezegen benim için vaat edilmiş topraktı.

Başkalarına anlatacak bir sürü güzel hikâye bildiğimi düşündüm ve yazmanın benim işim olduğunun farkına vardım ya da anladım. Münzevi bir biçimde icra edilen bu işin, mesela militanlık ya da maceraperestlikle kıyaslandığında, harcanan emeğe değmediğine birçok kez ikna olmuşumdur. Birçok kitap yazmış ve yayınlamıştım ama kendimin dibine inmeye, her şeyimi açıp vermeye tam anlamıyla cesaret edememiştim. Yazmak tehlikeliydi; tıpkı gerektiği gibi yapıldığında sevişmenin de tehlikeli olması gibi.

O gece bir sözcük avcısı olduğumu fark ettim. Ben bunun için doğmuştum. Bu benim ölümden sonra diğer insanlarla birlikte olma biçimim olacaktı ve aynı şekilde, benim sevdiğim kişiler ve sevdiğim şeyler tamamen ölmeyeceklerdi.

Yazmak için kışkırtıcı olmam, kavga aramam gerekiyordu. Bunu biliyordum. Meydan okuyacaktım, tahrik edecektim, sözümü esirgemeyecektim: "Bunu yapamazsın, iddiaya girerim yapamazsın." Ve ayrıca şunu da biliyordum ki, sözcüklerin doğması için gözlerimi kapamam ve bir kadını yoğun bir biçimde düşünmem gerekiyordu.

7.

Bu arada karnım acıktı ve Macuto'nun Çin lokantasına gittim. Denizden esen serin meltemi hissetmek için kapının hemen yanına oturdum.

Lokantanın arka tarafında tek başına yemek yiyen bir genç kız vardı. Onu profilden gördüm ve çok dikkatlice bakmadım. Üstelik uzağı görme sorunum vardı ve gözlüklerim yanımda değildi.

Ne yediğimi hatırlamıyorum. Sanırım dürüm, çorba ve kızarmış tavuk ya da bunlara benzer şeyler. Birayı kötü bir şaraba her zaman

tercih ederim. Biramı tam zevkime göre, yani dudaklarımda donan köpüğüyle ve altın rengi sıvıyı o köpüklerin arasından yavaşça geçirip dişlerime sürterek içtim.

Yemeğimi yerken çenemin titreyişini unuttum. Elim çatalı ağzıma düzgünce götürüyordu.

Kafamı kaldırdım. Solgun genç kız yavaş adımlarla bana doğru yaklaşıyordu.

Kâğıttan bir uçağı yerden aldı ve küçük parçacıklar haline getirene kadar yırttı. Ona baktım, o da bana baktı.

"Sana bir mesaj yolladım," dedi bana.

Tükürüğümü yuttum. Gülümseyerek özür diledim.

"Otursana," diyerek onu davet ettim.

"Fark etmedim," dedim.

Ona mesajda ne yazdığını sordum.

"Bilmiyorum," dedi.

"Otursana," diye yineledim ve bir sandalye uzattım.

Kafasını salladı; tereddüt etti. En sonunda oturdu. Huzursuz bir şekilde yere bakıyordu.

Yemeğime devam etmek istedim, ama bunda zorlanıyordum.

"Galiba pek güneşe çıkmıyorsun," dedim ona.

Omuzlarını silkti.

Yemeğin geri kalanı tabağımda soğudu.

Elini uzatıp bir sigara aldı. Bu arada bileğindeki kesik izlerini gördüm.

Sigarasını yaktım. Öksürdü.

"Çok sertmiş," dedi.

Paketi elinde evirip çevirerek inceledi:

"Buranın sigaralarından değil," dedi.

Işık yüzünü yalıyordu. Solgun ve zayıf olmasına rağmen güzeldi. Gözlerini bana dikti ve neden bilmiyorum, onu gülümserken görmeyi arzuladım.

"Sana o uçağı neden gönderdim biliyor musun?" diye sordu ve ekledi: "Çünkü sende bir deli suratı var."

Sanırım çok alçak sesle, acıklı bir Çin müziği çalıyordu. Eğer yanılmıyorsam bir kadın sesi, her yakınmanın ortasında kesiliyordu.

"Ben asla güneşe çıkmıyorum," dedi; "Bütün günü odama kapanarak geçiriyorum."

"Odaya kapanıp ne yapıyorsun?"

"Bekliyorum."

8.

En sonunda ışıkları söndürdüler ki bu bizi dışarı atmanın çok Çince bir yöntemi değildi. Kumlara kadar birkaç adım yürüdükten sonra oraya oturduk.

Kafamı o ülkenin gökyüzüne doğru kaldırdım. Bizimkinden farklı bir gökyüzüydü bu. Yıldızları avlamaya koyuldum. Güney Yıldızı'nı ufukta keşfedince çok şaşırdım. Solgun kız bana Güney Yıldızı'nın kendini Mayıs ayında gösterdiğini söyledi.

Sanki yıllardır suskun kalmış gibi konuşmuştu. Konuşurken arada bir tırnaklarını yiyordu. Bütün tırnakları köküne kadar yenmişti.

Dizlerim tutmuyordu ve gözlerimden uyku akıyordu; çenemin titremesi de geri gelmişti. Ama orada kendimi iyi hissediyordum.

Neden bilmiyorum, ona güzel ama sıska olduğunu söyledim, o da hemen savunmaya geçti. Bacağını yoklamam için eteğini kaldırdı.

Ardından ağaçların altında birkaç sokak yürüdük. Plaja açılan daracık bir sokaktaki kırmızı damlı evleri belli belirsiz işaret etti.

"Ben orada yaşıyorum," dedi.

Biraz boğuk olan sesi de hoşuma gidiyordu.

Birden durdu ve sırtını bir duvara dayadı.

Hava sıcaktı. Fenerin ışığında sivrisinekler görülüyordu.

"Bu kadar çok konuştuğum için bağışla beni," dedi.

Dudaklarını ısırdı. Bir damla kan çenesine doğru süzüldü.

9.

Ayın mavi ışığında onu soyunurken seyretmek hoşuma gitti. Aslında sıska değilim derken yalan söylememişti.

Sanırım daha kötüsünü hiçbir zaman yapmadım. Kolumu oynatabilmek bile bende bir zafer kazanmışlık duygusu uyandırıyordu. İçinden çıkar çıkmaz bitkin bir halde yığıldım.

Beni silkeleyerek uyandırdı:

"Bu ne böyle?"

Arkamı dönüp gözlerimi ovuşturdum. Açık duran kapının bir köşesinde, iki tane altın rengi göz, karanlığın içinde ışıl ışıl parlıyordu.

"Bilmem," dedim. "Bir kedi herhalde."

Yeniden uykuya dalacağım sırada beni kolumdan sıkıca tuttu.

"Baksana," dedi.

"Ne?"

"Orada kal."

Gözleri ne kırpışıyor ne de kımıldıyordu.

Sonra benim de uykum kaçtı.

Işığı yaktım fakat kedi ya da başka bir şey göremedim. Bunun üzerine ışığı söndürdüm ve yüzümü duvara doğru dönüp yattım. Ama ensemde elektrik çarpmasına benzer bir şey hissediyorum.

Solgun kız yataktan kalktı ve oraya doğru gitti.

"Bırak onu," dedim.

Onu yere eğilirken gördüm ve denizin gürültüsünün bastırdığı mırıltıları tahmin ettim. Kızın bedeni altın rengi gözlerle benim arama girdi.

Ve birden solgun kız bir çığlık attı.

10.

Masa lambasını yaktım. Kız büyük bir şaşkınlıkla eline bakıyordu. Elindeki ısırık izlerini gördüm.

"Bu kedi kuduzdu," dedi ve ağlamaya başladı.

Konuşmak için gırtlağımı buna zorlamam gerekti. Tüm samimiyetimle ona kuduz hastalığını kedilerin değil, köpeklerin bulaştırdığını söyledim. Uyku beni teslim alıyordu. Kızın eli şişmeye başladı.

"Evet," diye ısrar etti, "kuduzdu. O kedi kuduzdu."

"Benim ölecek olmam umurunda değil," diye inliyordu.

Çıkıp durumu öğrenmeye karar verdi. Ayağa kalktığımda dünyam tamamen tersine döndü. Nasıl becerdiğimi bilmiyorum, ama giyindim ve aşağıya indiğimizde başım hâlâ dönüyordu.

Sırtını plajın kenarındaki taş duvara dayamış halde uyuyan bir denizci bulduk. Kendisini uyandırdığımız için kızmadı ve sigarasından ilk nefesleri çekerken bizi çok sakin bir biçimde yanıtladı. Kuduz olup olmadığını anlamak için kediyi takip edip yakalamak gerekiyormuş.

Üçümüz birden yere çömelip karanlığın içinde kedileri çağırmaya başladık. Sadece bir tane fenerimiz vardı. Her renkten ve her büyüklükte kediler gördük. Biz miyavlayınca, onlar da kafalarını uzatıp bize cevap veriyorlardı. Ardından da çıkıntıların üzerinden sıvışıp kaçıyorlardı. Birkaç adımda bir yere oturuyor ve daha sonraki adımları atmak için güç topluyordum. Nefes nefese kalmıyordum, çünkü ciğerlerimde bunu yapmak için bile gereken hava bile yoktu. Ayrıca gözlerimi de kırpıştırmıyordum, çünkü eğer gözkapaklarının birleşmesine izin verirsem uyuyakalırdım.

11.

Kızın eli morardı ve kolu tutmaz oldu ama artık şikâyet etmiyordu. Onu hastaneye götürmek gerekiyordu. Tek başına gitmek istedi. Bedenim grev yapmaya başlamıştı: Ona komut veriyordum, ama hiç istifini bozmuyordu. "Yoldaş bedenim," dedim ona, "beni yarı yolda bırakamazsın."

Hastaneye gitmek için anayola çıkmamız ve Yüce Tanrı'nın bize bir taksi göndermesini beklememiz gerekiyordu. Anayol dik ve uzun bir yamacın diğer tarafında kalıyordu.

Hastanede ona serum verdiler. Solgun kız oradan eli bandajlanmış olarak çıktı. Bana sert bir ifadeyle, iğne olmak için on dört gün boyunca her gün Caracas'taki Kuduzla Mücadele Enstitüsü'ne gitmek zorunda olduğunu söyledi. İlk iğneyi sabah sekizde olacaktı. Kendisine eşlik edeceğime dair ona söz verdim. Hiçbir şey söylemedi.

Geri döndüğümüzde, şafak vaktinin sisi ufukta yükselmeye başlamıştı bile. İlk ışıkla birlikte, plajın önünde tek başına bir balıkçı

teknesi göründü. Uyurgezer hareketleriyle basamakları çıktım ve kendimi yatağa attım. Saati kalkacağım zamanın üzerine getirmiştim ama herhalde alarmı açmayı unutmuştum.

Uyandığımda saat öğleden sonra dörttü.

12.

Onu aradım.

Bana yaşadığını söylediği sokaktaki evleri tek tek dolaştım. İsmini bilmiyordum. Elimden geldiğince, yüzünü, teninin beyazlığını, elbiselerini, boynundaki eşarbını ve sandaletlerini tarif ettim. Onu kimse görmemiş, kimse duymamıştı.

Sahilde dolaştım. Yürüdüm, sordum, ısrarla aradım.

Caracas'a gitmek zorunda kaldım. Geri döndüğümde bayağı geç olmuştu.

Çin lokantasının garsonu yerleri talaşla süpürüyordu. Süpürgesine dayandı. Bana gülümsedi ve başıyla selam verdi. Ama hiçbir şey söylemedi.

Güneş renkleri ve nesnelerin biçimini yok ediyordu

Beş yıl sonra Macuto'ya döndüm.

Almanya Oteli çok değişmişti. Terasındaki hasır koltukları parçalanmış, kapılarındaki sineklikleri de yırtılmış buldum. Ama dışarısı aynıydı: her zamanki gibi güneş, güvercinler ve insan kalabalığı vardı.

Benim eskiden kaldığım oda boştu. Ben yokken başka bedenler tarafından kullanılmış olan aynı yatakta yattım ve erkenden uyandım. Gidip yüzdüm; daha sonra, kuruması için terasa astığım mayomu bulamadım. Nereden girdiğini anlayamadığım ve bu yaptığına değmeyecek bir hırsız onu çalmış olabilirdi; ya da rüzgâr uçurmuştu, ama yaprak bile kımıldamıyordu. Belki de Macuto'nun benden bir şey koparması gerekiyordu.

Bütün sün sahilde dolaşıp durdum.

Hava çok sıcaktı; güneş ışınları yerden yansıyor ve her şeyi kavuruyordu. İnsan gözlerini gökyüzünün herhangi bir noktasına dikmeye görsün, hemen beyaz bir yangın başlıyordu. Luis Britto, "tropikal güneş dokunduğu her şeyi yutan bir karınca ordusudur," derken güzel söylemiş. Orada kendisine taş bir ev inşa ettiren, onun peşinde koşarken deliren ve onu yakalayamadan ölen Ressam Reverón'a göreyse, Macuto'nun Işığı, Tanrı'nın gözlerinin hançeridir.

Ama ben insanların ışıltısını yeğliyorum

1.

Ona bir Küba gazetesinden kestiğim kupürü gösterip "hain" dedim: orada *pitcher* forması giymiş beysbol oynarken görünüyordu. Güldüğünü, gülüştüğümüzü hatırlıyorum; bana bir şey söyleyip söylemediğini hatırlamıyorum. Sohbet tıpkı bir pinpon topu gibi konudan konuya atlıyordu.

"Her Kübalının Rockefeller olmayı arzulamasını istemiyorum," dedi bana.

Sosyalizm, insanları arındırdığı, onları bencilliğin ötesine götürdüğü, onları rekabet ve açgözlülükten kurtardığı ölçüde bir anlam taşıyordu.

Bana, Merkez Bankası başkanı olduğu dönemde banknotları sırf dalga geçmek için Che diye imzaladığını anlattı ve boktan bir fetiş nesnesi olan paranın çirkin olması gerektiğini söyledi.

Che Guevara da herkes gibi kendini gözleriyle ele veriyordu. Sanki yeni uyanmış gibi tertemiz bakışlarını hatırlıyorum. İnanan insanların baktığı gibi bakıyordu.

2.

Sohbet ederken, insan o adamın tüm Latin Amerika'yı kapsayan bir hac yolculuğunun ardından Küba'ya vardığını unutamıyordu. Bolivya Devrimi'nin tam ortasında bulunmuş, Guatemala Devrimi'nin acılarına bizzat şahit olmuştu. Üstelik olaylara bir turist gibi seyirci kalmamıştı. Hayatını kazanmak için Orta Amerika'da muz taşımış,

Meksika meydanlarında fotoğraf çekmiş ve o heyecanı tatmak için *Granma* macerasına atılmıştı.

Büro adamı değildi. Onunla 1964 ortalarında röportaj yaptığımda, o kafese kapatılmış aslan geriliminin er ya da geç patlayacağını hissetmek zor olmamıştı.

Kendisi ve bir avuç çılgın tarafından yapılmış bir devrimi yeni bir tanesini başlatmak için bırakıp giden ondan başka hiç kimse olmadı. O zafer için değil, insanlık onurunu korumak için mücadele ederek yaşadı.

Küba'ya yaptığım o ilk seyahatte bana eşlik eden Candela adındaki şoför ona "at" diyordu ve Küba'da en büyük övgü olarak görülen bu tanımı sadece üç kişiye layık görüyordu: Fidel, Che ve Shakespeare.

3.

Üç yıl sonra, gözlerim gazetelerin ilk sayfalarına takıldı kaldı. Fotoğraflar cansız bedeni her açıdan gösteriyorlardı. General Barrientos'un diktatörlüğü büyük zaferini tüm dünyaya sergiliyordu.

Aynı anda hem ironik hem de müşfik görünen tebessüme uzun uzun baktım ve aklıma 64 yılındaki o diyalogdan cümleler, dünyayla ("Bazılarının hakları var, ama diğerleri zengin"), devrimle ("Küba asla sosyalizmin bir vitrini olmayacak, onun canlı bir örneği olacak") ve kendisiyle ("Ben birçok kez yanıldım, ama zannedersem...") ilgili saptamaları geldi.

Şöyle düşündüm: "Yenildi. Öldü." Sonra şöyle düşündüm: "Asla yenilmeyecek. Asla ölmeyecek." Ve gözlerim Rio de la Plata'lı İsa'nın yüzüne sabitlenmiş olarak, içimden onu kucaklamak geldi.

Buenos Aires, Ekim 1975: Makinenin gündelik hayatı

1.

Orlando Rojas Paraguaylıdır ama yıllardan beri Montevideo'da yaşar.

Bana polislerin evini basıp kitaplarını götürdüklerini anlatıyor. Politika, sanat, tarih, fauna ve florayla ilgili olan tüm kitaplarını götürmüşler. Polislerin arasında, bazı kitapların karşısında cadı görmüş engizisyoncu gibi beti benzi atan ve bağırmaya başlayan üniformasız, gençten biri varmış.

Bir memur Orlando'yu paylamış.

"Çok fazla gürültü çıkarıyorsunuz, ama topu topu on kişisiniz."

"Evet, on kişiyiz, ama şimdilik on kişiyiz," demiş çok yavaş konuşan Paraguaylı. "On bir kişi olduğumuz gün..."

Kitaplarla birlikte onu da götürmüşler. Bir süre hapiste tutup bırakmışlar. Ertesi hafta onu tekrar hapse tıkmışlar:

"Verdiğiniz ifade kayboldu da..."

Kötü muameleye maruz kaldı ve Uruguay'dan sınır dışı edildi. Buenos Aires'te polis onu bekliyormuş ve evraklarına el koymuş.

"Şanslıydım," diyor Orlando.

"Hadi oradan," diyorum. "Seni öldürecekler."

2.

Ana Basualdo'yla buluşuyorum. O da şanslı olanlardan.

Gözlerini bağlayıp Buenos Aires'teki evinden götürmüşler. Nereye götürdükleri bilinmiyormuş. Ellerini ve ayaklarını bağlamışlar. Boynuna bir naylon düğümü atmışlar. Bir yandan yayınladığı bir makaleyle ilgili sorular yöneltirken, aynı zamanda tekme tokat dövüyorlarmış.

"Bu kutsal bir savaş. Seni yargıladık ve mahkûm ettik. Kurşuna dizileceksin."

Şafak sökerken bir otomobilden indirmişler. Bir ağaca doğru itmişler. Adamlara sırtı dönük ve gözleri bandajlıymış, ama bir sürü adamın sıraya girip yere diz çöktüklerini hissediyormuş. Silahların klik sesini duymuş. Bir damla ter ensesinden aşağı doğru akmış. İşte o sırada kurşun yağmuru başlamış.

Bir süre sonra Ana hayatta olduğunu fark etmiş. Orasını burasını yoklamış; her şey yerli yerindeymiş. Uzaklaşan motor seslerini duymuş.

Ellerini çözmeyi başarmış ve bandajı gözlerinden çıkarmış. Yağmur yağıyor ve gökyüzü çok karanlık görünüyormuş. Bir yerlerde köpekler havlıyormuş. Etrafı yüksek ve yaşlı ağaçlarla çevriliymiş.

"Tam da ölmek için uygun bir sabah," diye düşünmüş.

Buenos Aires, Ekim 1975: Öleceğini bilse de, yaşama sevincini asla yitirmedi

1.

Akşamın dokuz buçuğu. Kapıcı asansörün fişini çoktan prizden çekmiş olmalı. Bir yerlerde bir pencere kapatılıyor. Uzaklardan, yakınlardan televizyon ve motor sesleri geliyor. Köpek havlamaları, insan sesleri: biri oynuyor, biri protesto ediyor. Yemeğe çağırıyorlar, yemek soğuyormuş; tavan penceresinden içeri dolan kızartma ve ızgara et kokuları, yoğun bir sigara dumanıyla dolu odanın havasını istila ediyor.

Elda'yı düşünüyorum. Onu hastaneye yatırdılar. Acı çekmesin ya da acı çektiğini anlamasın diye ilaç veriyorlar. Doktorlar kollarını kavuşturmuşlar: Yapacak hiçbir şey yok. Hastaneye gitmeliyim ama bana zor geliyor.

Sanki son seferinde Elda bana şöyle demedi:

"Buradan çıkınca, beni evine yemek yemeğe götürecek misin? Çin yemeğini ve şarabı çok özledim."

Birkaç gün önce bana "Buradan çıkınca," ya da "İyileşince," diyen Elda değildi sanki.

Eskiden sinemaya, plaja ya da Brezilya'ya gitmek istiyor ya da gideceğine söz veriyordu, ama artık konuşamıyor ve ne bunları ne de başka şeyleri söylüyor.

Onu Villar Araujo'nun ortadan kaybolduğu gün tanıdım. Uzun kirpikli, kocaman ve kederli gibi duran gözlerini görünce çok şaşırmıştım.

Sonra görüşmeye devam ettik.

"Bu kadar tatlı olmanı neye borçlusun?"

"Küçük bir kızken bana çok şekerpancarı yediriyorlarmış. Chivilcoy'da; orayı bilir misin?"

Tolón'da ya da Ramos'ta buluşurduk.

2.

Hastalık onu on altı yaşındayken göğsünden yakalamıştı. Sekiz yıldır mücadele ediyor ve yenilmez görünüyordu ama vücudu kobalt, ameliyatlar ve doktor hataları yüzünden korkunç yıpranmıştı. Bu konudan hiç bahsetmiyordu ya da çok az bahsediyordu. Lanetiyle anlaşmayı öğrenmişti ve bunu derken yalan söylemiyordu. Doktor raporlarını elbisesinin cebinde taşıyordu.

Onu hastaneye yatırmalarından önce evinde ziyaret ettiğimde artık konuşamıyordu, çünkü her sözcükte, göğsü delirmiş gibi sarsılıyordu; bir yudum su içiyor ve eliyle oksijen maskesini istiyordu. Yatağının etrafında benim tanımadığım akrabaları ve dostları vardı. Elda çok solgundu ve alnı nemliydi;yüzü yastığa gömülmüştü. Dışarıda güneş vardı ve öğleden sonranın ışığı perdelerin arasından içeri sızıyordu. Mavi pijaması çok yakışmıştı ve bunu kendisine de söyledim. Hüzünlü bir şekilde gülümsedi ve daha sonra yanına yaklaştığımda, ölümün ilk işaretlerini yüzünde gördüm. Burnu incelmiş ve avurtları biraz içine çökmüştü. Solgun bakışı boşlukta yitiyordu; eliyle düşmanları, bulutları ya da sinekleri kovalarken gözbebeklerinde anlık bir parıltı beliriyordu. Onu öptüm. Dudakları soğuktu.

3.

Bir keresinde bana çocukluğundan beri peşini bırakmayan bir rüyasını anlatmıştı. Metro treni raylardan çıkıp platformun üzerindeki insanları ezerek ilerliyormuş. O da oradaymış ve tren üzerine doğru geliyormuş. Koşup basamaklardan yukarı çıkarak ezilmekten kurtuluyormuş. Canını kurtardığı için çok mutlu bir halde açık havaya çıkıyormuş. Ama tam o sırada aşağıda bir şey unuttuğunu fark ediyor ve yerin altına tekrar inmesi gerekiyormuş.

4.

Hastaneye geliyorum. Müthiş bir kalabalık var. Kimileri ağlıyor. Elda'yı soruyorum. Bana açtıkları bir kapıdan kafamı içeri uzatıyor ve onu görüyorum. Üzerinde mavi pijaması var, ama teninin rengi değişmiş; her tarafı iğneler ve sondalarla dolu. Ağzında bir boru var. Ağzından incecik bir kan akıyor. Uyku hapları ve sakinleştirici bombardımanına rağmen vücudu şiddetli kasılmalarla sarsılıyor.

Tanrı'nın böyle bir şey yapmaya hakkı olmadığını düşünüyorum. Sonra hiçbir şey düşünmüyorum. Merdivenleri büyük bir güçlükle ve uyurgezer gibi iniyorum. Adımı seslenen, Elda'nın çok yakın bir arkadaşının sesini duyuyorum. Bir süre boyunca, hiçbir şey söylemeden karşılıklı bakışıyoruz. Hastanenin kapısından insanlar girip çıkıyor.

Sonra şöyle diyor:

"O Pazar günü... Hatırlıyor musun?"

Üzerinden bir asır geçmedi. Olsa olsa on gün ya da en fazla birkaç hafta olmuştur. Elda o zamanlar artık yataktan kalkamıyordu. Akciğerleri yavaş yavaş ölmekteydi. Artık nefes alamıyor, soluk soluğa kalıyordu. Onu oradan çıkarmamı istemişti. Bu saçma bir istekti, ama kimse karşı çıkmadı. Onu giydirdiler, saçını başını düzelttiler. Bir taksiye güç bela ulaşabildik. Çok küçük adımlarla yürüyor ve her bir ya da bir buçuk metre kat ettiğimizde durup dinleniyorduk. Boğulacak gibi oluyordu; düşmemesi için onu kolundan tutuyordum. Tiyatro ya da sinemaya gitmeyi teklif ettim. Benim evime gelmek istedi. O Pazar gecesi, Elda'nın üç tane ciğeri vardı sanki. Sabahleyin bana göz kırptı ve gülümseyerek şöyle diyebildi: "Şeytanla bir anlaşma yaptım."

Ve şimdi en iyi arkadaşı bana şunları söylüyor:

-Geri döndüğünde ne dediğini bilmeni istiyorum. Eve gelince bana şöyle dedi: "Şimdi ölebilirim artık."

Bir genç kız şarkı söyleyerek kalabalığın içinde dolaşıyor

Metro istasyonundaki kalabalık şarkıcı genç kıza yol açıyor.

Genç kız yumuşak bir biçimde salınarak yürüyor.

Gitarından küçük bir hasır sepet sarkıyor ve insanlar bozuk paraları onun içine atıyor.

Genç kızın palyaço gibi bir suratı var ve yürüyüp şarkı söylerken bir yandan da çocuklara göz kırpıyor.

Genç kızın söylediği şarkılar istasyonun korkunç gürültüsü içinde neredeyse hiç duyulmuyor.

Beni topraktan yarattılar Ama tarihle de yoğurdular

Küçüklüğümden beri cennette hafızanın olmadığını biliyordum. Âdem ve Havva'nın geçmişleri yoktu.

Her gün sanki ilk günmüş gibi yaşanabilir mi?

Geniş bulvarları açsınlar diye*

1.

Ne sesini ne de adını tanıdım. Beni 1971'de, Şili'ye bir yolculuğa çıkmak üzereyken, Montevideo'daki *Sportman Kafe*'de gördüğünü söyledi. Ona Salvador Allende'ye iletmesi için birkaç satırlık bir mesaj vermişim. "Hatırlıyor musun?"

"Şimdi seni görmek istiyorum. Seni hemen görmem gerek," dedi. Ve ondan benim için bir mesaj getirdiğini söyledi.

Hemen telefonu kapattım. Bir süre kapalı kapıya bakakaldım. Allende altı ay önce mermilerle delik deşik olarak can vermişti.

Çalışmaya devam edemedim.

* Allende Şili halkına hitaben yaptığı son konuşmada "er ya da geç geniş yolların açılacağını" söyleyerek daha iyi bir geleceğe olan inancını dile getiriyordu. (y.n.)

2.

1963 kışında Allende beni güneye götürmüştü. Onun yanında karı ilk kez gördüm. Punta Arenas'ın çok uzun gecelerinde, kar pencerelerin diğer tarafına düşerken sohbet ettik ve çok fazla içki içtik. Uzun paçalı yün don satın almaya giderken bana eşlik etti. Bunlara orada *arzu öldüren* diyorlar.

Allende, ertesi yıl Şili devlet başkanlığına aday oldu. Kıyıdaki sıradağları aşarken birlikte gördüğümüz bir afişin üzerinde şöyle yazıyordu: "Frei'yle yoksul çocukların ayakkabısı olacak." Birisi onun altına şunu eklemişti: "Allende'yle yoksul çocuk kalmayacak." Bu onun hoşuna gitti, ama korku mekanizmasının ne kadar güçlü olduğunu da biliyordu. Bana, bir hizmetçinin tek elbisesini patronunun bahçesine gömdüğünü anlattı; eğer sol kazanırsa gelip onu elinden almalarından korkuyormuş. Şili dolar istilasına maruz kalmıştı ve sakallılar, Moskova'ya götürmek için şehrin duvarlarında çocukları annelerinin kolundan çekip alıyorlardı.

1964'teki o seçimlerde halkçı cephe bozguna uğradı.

Zaman geçti; biz seyretmeye devam ettik.

Montevideo'daki politik toplantılarda ve etkinliklerde ona eşlik ettim; birlikte futbol maçlarına gittik; yemeği, içkileri ve dans eğlencelerini paylaştık. Tribünlerdeki kalabalığın neşesi, golleri kutlama biçimleri, güzel futbol, davulların ve fişeklerin gürültüsü, renkli kâğıt yağmurları çok hoşuna gidiyordu. İhtiyar Morini'nin yerindeki elmalı krepe bayılıyor ve Cabernet de Santa Rosa şarabını, sırf nezaketinden ötürü, dilini şapırdatarak içiyordu, zira Şili şaraplarının çok daha iyi olduğunu ikimiz de biliyorduk. Büyük bir iştahla, ama eski zaman beyefendilerinin tarzında dans ediyor ve genç kızların ellerini öpmek için eğiliyordu.

3.

Onu son kez Şili devlet başkanı olmasından kısa bir süre önce gördüm. Valparaíso'nun bir sokağında, etrafımız onun ismini haykıran insanlarla çevrili olarak kucaklaştık. O gece beni Concón'a götürdü ve sabaha karşı odada yalnız kaldık. Yassı bir viski şişesi çıkardı.

Ben Bolivya'da ve Küba'da bulunmuştum. Allende, onlara ihtiyaç duyacağını bilse de, Bolivyalı ulusalcı askerlere güvenmiyordu. Bana Montevideo ve Buenos Aires'teki ortak arkadaşlarımızı sordu. Ardından bana hiç yorgun olmadığını söyledi. Uykusuzluktan gözleri kapanacak gibiydi, ama o konuşmaya ve soru sormaya devam ediyordu. Denizi koklamak ve dinlemek için pencereyi araladı. Şafağın sökmesine pek fazla kalmamıştı. O sabah otelde deniz kuvvetlerinin üst düzey komutanlarıyla gizli bir toplantı yapacaktı.

Birkaç gün sonra onun evinde, Greco'nun tablosundan fırlamış bir soyluyu andıran José Tohá ve Jorge Timossi'yle birlikte akşam yemeği yedik. Allende bize bakırı millileştirme projesinin kongreden döneceğini söyledi. Konuyu referanduma götürmeyi düşünüyordu. "Şilililer için bakır" bayrağının arkasında toplanacak Halk Birliği kurumsal burjuva yapılarının çökertecekti. Bundan bahsetti. Ardından, o sabah Concón'da, ben yan odada uyurken, denizci komutanlarla yaptığı görüşmenin bir bölümünü bize anlattı.

4.

Ve sonra devlet başkanı oldu. Birkaç kez yolum Şili'ye düşmesine rağmen, onun zamanını çalmak hiç içimden gelmedi.

Büyük ve coşkulu değişimleri yapmanın vakti gelince, Sağ, kirli savaşı başlattı. İşler Allende'nin umduğu gibi gitmedi. Şili bakırını, demirini ve güherçilesini geri aldı; tekeller millileştirildi ve tarım reformu oligarşinin omurgasını çökertiyordu. Ancak hükümeti kaybetmiş olan güç sahipleri silahları, adaleti, gazete ve radyoları hâlâ ellerinde tutuyorlardı. Memurlar çalışmıyor, tüccarlar karaborsacılık yapıyor, sanayiciler sabote ediyor ve spekülatörler parayla oynuyorlardı. Parlamentoda azınlıkta olan Sol iktidarsızlıkla cebelleşiyor, askerlerse kendi kafalarına göre hareket ediyorlardı. Süt, sebze, yedek parça, sigara; ülkede hiçbir şey bulunamıyordu. Kuyruklara ve kargaşaya rağmen, çöküşten bir hafta önce sekiz yüz bin işçi, kimse hükümetin tek başına kaldığını düşünmesin diye Santiago'nun caddelerinde yürüdü. Ne yazık ki kalabalık, eli boş döndü gösteriden.

5.

Şimdi '74 yazı bitiyordu, Moneda Başkanlık Sarayı yerle bir edileli altı ay olmuştu ve Buenos Aires'te, dergideki büromda, karşımda oturmakta olan bu kadın bana Şili'den ve Allende'den bahsediyordu.

-Ve bana sizi sordu. Bana şöyle dedi: "Eduardo nerede? Ona buraya gelmesini söyle. Ona benim davet ettiğimi söyle."

-Bu ne zaman oldu?

-Hükümet darbesinden üç hafta önce. Seni Montevideo'da aradım ama bulamadım; seyahatteymişsin. Bir gün evini aradım ve bana Buenos Aires'e taşındığını söylediler. Sonra da artık sana bunu söylemenin anlamı olmadığını düşündüm.

'42 yazı

Yıllar önce Kiev'de Dinamo'lu futbolcuların neden bir heykeli hak ettiklerini dinlemiştim.

Bana savaş yıllarından bir hikâye anlatmışlardı.

Ukrayna Nazilerin işgali altındaymış. Almanlar bir futbol maçı organize etmişler. Silahlı kuvvetlerinin içinden seçtikleri ulusal takımlarına karşı kumaş fabrikası çalışanlarından kurulu Dinamo Kiev; süper adamlara karşı açlıktan ölenler.

Stad tıklım tıklım doluymuş. Muzaffer ordu o öğleden sonranın ilk golünü atınca tribünler sessizliğe bürünmüş; Dinamo beraberlik golünü atınca canlanmış; ilk yarı Almanların 2-1 mağlubiyetiyle tamamlanınca da tamamen coşmuş.

Birliklerin komutanı yardımcısını soyunma odasına göndermiş. Dinamo'lu oyuncular uyarıyı dinlemişler:

"Bizim takımımız işgali altındaki topraklarda oynadığı hiçbir maçı kaybetmedi."

Ardından da tehdidi:

"Eğer kazanırsanız, sizi kurşuna dizeriz."

Oyuncular sahaya dönmüşler.

Çok geçmeden Dinamo'nun üçüncü golü gelmiş. Seyirciler maçı ayakta ve hep bir ağızdan bağırarak seyrediyorlarmış. Dördüncü gol: Stat yıkılacak gibi olmuş.

Hakem daha süre dolmadan maçı aniden bitirivermiş.

Bir uçurumun kıyısında, üzerlerinde formalarıyla onları kurşuna dizmişler.

Her türlü keder ya da diktatörlükten daha güçlü

Darcy Ribeiro'nun, Montevideo'daki ilk sürgün yıllarında, omzunda tüneyen ve göğsündeki tüyleri koparan bir papağanı vardı. Papağan balkonda uyuyordu. Montevideo sahilinde rüzgâr sert eser. Bir sabah papağan Trouville havuzunda boğulmuş olarak bulundu.

Daha sonra Rio'da karşılaştığımızda Darcy'nin papağanı yoktu. Ama beni zıplayarak ve gözleri ışıl ışıl parlayarak karşıladı; bana her zamanki gibi "ideolojik melez" diye seslendi; işimi gücümü ve neler yaptığımı sordu ve hiç şikâyet etmeden, o ülkeden bu ülkeye gidiş gelişlerinin hikâyesini anlattı. Brezilya'dan bahsetti ve bir Volkswagen cumhuriyetinin bir muz cumhuriyetinden özünde çok da farklı olmadığını söyledi ve birkaç dakika içinde Arjantin'in yapısal krizinin topyekûn bir analizini yaptı, Şili'deki trajedinin sebeplerini açıkladı ve Uruguay'da neler yapılabileceğini söyledi.

Cüretkâr kuramlarını ve zekice tanımlamalarını büyülenmiş bir halde dinliyordum. Darcy'nin tıpkı kendisi gibi asla yerinde duramayan bir beyni var ve yanıldığı ya da gerçeğe saçma sapan yollardan ulaşmaya çalıştığı zamanlarda bile, bu cıvıl cıvıl zekâyı tanıma zahmetine katlanmaya değer.

Ne Marksizmi bir dine dönüştürmüş olanların ne de karşılarındakini sıkma konusunda uzmanlaşmış sosyologların ona tahammül edememelerinin bir sebebi olmalı.

Bu arada ona kanseri sordum.

Darcy gömleğini çıkardı ve yara izini gösterdi. Sırtında L şeklinde korkunç bir kesik vardı.

"Bak," dedi bana, gülerek, "ben bir köpekbalığı artığıyım."

Onu Brezilya'da ameliyat etmelerini istemişti. Askerler kendi ülkesinde ölmesi için ona izin verdiler. Onu bekliyorlarmış; havaalanından alıp hastaneye götürmüşler. Darcy'nin çok fazla ömrü kalmamıştı. Son gücüyle hemşirelerin poposunu elliyordu. Bir akciğerini aldılar ve yaşamaya devam etti. Hükümet kendisini aldatılmış hissetti.

O gece, Rio'da, Lima'ya hareketinin arifesindeydi. Darcy sürekli güldü, ama bir daha sigara içemeyecek olma düşüncesinin canını çok sıktığını bana itiraf etti.

"Zor bir durum değil mi? Günde beş paket içiyordum."

"Biliyor musun ne keşfettim?" dedi. "İnsan aslında her şeyi sigara içme zevkini yaşamak için yapıyor. İnsan denize niye girer? İnsan dostlarıyla neden sohbet eder? İnsan neden okur? Neden yazar? İnsan neden sevişir?"

"Keyif bu sigarada," diyordu. "Tören onsuz olmaz."

Ve gülüyordu.

Son ses

Paraguay'da, Asuncion'daki bir avluda, Don Jóver Peralta kurumuş bir dalı andıran yumruğunu Diktatör Stroessner'e karşı kaldırıyordu.

"Bu okuma yazma bilmez Führer'i devireceğiz!" diye haykırıyordu, kısılmış sesiyle. Bu zalimleri gerçekle devirmek gerekir!

Saatlerce lanet yağdırışını dinlediğimde, ihtiyar Peralta idrar kokuyordu ve bir deri bir kemikti.

Öğrencilere, tüm Amerika kıtasını, kendi zenginliklerinin efendisi olan ve yankilerin esamesinin okunmadığı tek bir vatan gibi görerek mücadele etmeleri gerektiğini anlatan bir mektup yazdığını söyledi bana; lakin postaya vermesi için mektubu teslim ettiği kişi casus çıkmış.

Bana Solano López'den, onun soylu ölüm biçiminden ve Üçlü İttifak Savaşı'ndan* bahsetti.

"Buenos Aires oligarşisi bize çok zarar verdi," diye fısıldadı. "Bizi güvensiz, kuşkucu yaptı. Buenos Aires oligarşisi bizim ruhumuzu çürüttü."

"Ahmaklar!" diye haykırıyordu ama onu işitmek için kulak kabartmak gerekiyordu.

Küçücük bedeni gür yapraklı ağacın altında hareketsiz duruyordu. Don Jöver sadece dudaklarını oynatabiliyordu, ama öfkesinden elleri ve ayakları titriyordu. Egzamadan şişmiş ayaklarında ne ayakkabı ne de çorap vardı. Gece çökünce uyuya kaldı.

Jöver Peralta birkaç tane kitap yazmış ve hayatı boyunca Paraguaylıların özgür olması için mücadele etmişti.

Sonra, öldü.

Hayatımın en zor görevi

1.

Şöyle düşünüyordum:

"Siz benden daha iyisiniz. Ona direnebileceğinizi biliyorum. Siz sert birisiniz. Bunu yapmak zorundayım ve sizden bana yardım etmenizi istiyorum."

O herif dağlardaki iki savaştan canlı çıkmıştı. Onu baygın bir halde sedyeyle indirdiklerinde, vücudunun hâlâ bir ağırlığa sahip yegâne yeri yırtık pırtık ve çamur içindeki botlarıydı. Onu tavana asıp işkence yaptılar; sürekli böbreklerine vuruyorlardı, çünkü hasta olduğunu ve kan işediğini biliyorlardı. Gıkını bile çıkarmadı. Bir süre sonra, ayağa kalkabilecek duruma gelince, hainin hücresine girdi ve kafasını dağıttı.

"Bana yardım etsin," diye düşünüyordum. Kendisini mahvetmeme yardım etsin.

* Üçlü İttifak Savaşı (1865-1870) Paraguay'a karşı Brezilya, Arjantin ve Uruguay tarafından yürütüldü ve Paraguay nüfusunun büyük çoğunluğu bu savaşta kırıldı. (y.n.)

Mücadeleye on dört yaşındayken katılmıştı. O zamandan beri devrim ve bir kadın için yaşıyordu. Ben bunlardan birini yıkacaktım.

"Boktan bir görev," diye düşünüyordum.

Hapishanede deri cüzdan yapıyordu. Kazandığı parayla sevdiği kadına naylon çoraplar ve ayakkabılar satın alıyordu. İçi yeni kıyafetlerle dolu otuz kilo ağırlığında bir valizi vardı. Sevgilisiyle buluşmaya giderken onları giyecekti, çünkü kadın onu demiryolu istasyonunda bekliyor olacaktı.

Ama bu kadın başka bir erkekle yaşıyordu.

Parti, kadının boşanmak istediğinin ona söylenmesine karar vermişti. Parti, düşmandan önce davranıp bunu ona ilk söyleyen olmak istiyordu. Düşman onun bilincini zayıflatmak ve kendini yalnız hissetmesini sağlamak için bu durumu kullanabilirdi.

Ben önemsiz bir suçla cezaevine girmiştim ve görevim bunu ona söylemekti.

2.

"Demek başka biriyle yaşıyor," dedi bana.

"Hayır, böyle bir şey yok," dedim. "Ama böyle olmasını istiyor... İlerde ne olacağı bilinmez... Özgür olmak istiyor. Buna hakkı var. Uzun zaman geçti ve daha ne kadar kaldığı da meçhul... Bu konuda haklı... Siz onun haklı olduğunu düşünmüyor musunuz? O size karşı yanlış bir şey yapmadı."

"Demek başka biriyle yaşıyor," diye yineledi.

Çok az konuşan bir adamdı.

"Şayet başka birisiyle yaşamıyorsa, ne diye boşanmak istiyor? Ve o heriften, artık her kimse, henüz bir çocuk yapmamış mı?"

3.

Bir zaman sonra, annesine ulaştırmam için sigara biçiminde rulo yapılmış bir mektup verdi.

Ben mektuplara karşı her zaman patavatsız oldum. Mektupta şöyle diyordu:

"*Anne:*

O kadar aptalsın ki o serseri kadının seni aldatmasına izin verdin. Onun böyle bir şey yapacağını ben başından beri biliyordum. İlerde ağlayarak bana gelmesini istemediğimi söyle ona.

Benim bütün eşyalarımı toplamanı ve geride hiçbir şey bırakmamanı istiyorum. Madalyayı, elbise ve ayakkabıları al. Çocukların fotoğrafını aldım. Çocukları da yanında götür. Onlar üzerinde artık hiçbir hakkı yok ve ileride de olmayacak.

Zenciye söyle Santa Rita'ya gitsin. Amalia'yı ana caddede, hastanenin önündeki durakta dikilirken bulacak. Eğer bulamazsa Çinli'ye sorsun, o nerede olduğunu bilir. Amalia'nın siyah saçları ve benim kendisine hediye ettiğim çiçek motifli bir bileziği var. Amalia'ya dışarı çıkacağım gün için hazırlanmasını söylesin.

Sen de Ernesto'nun kuzeni Clara'ya beni beklemesini söyle. Enramada mezarlığının arkasında, o büyük akasyanın orada oturuyor.

Herkese selamlar ve Tanrı sizi korusun."

(Bu birkaç sene önce, ismini veremeyeceğim yerlerde yaşandı.)

Buenos Aires, Ekim 1975: İhtişamın keskin ışığı

Bidente bugün beni görmeye geldi. Bana Uruguay'dan kaçışını ve en son maceralarını anlattı. Yakında Dakar'a torununu ziyarete gideceğini söyledi.

Bidente -sadece iki tane dişi olduğu için ona böyle deniyor- bu hafta kırk bir yaşına basıyor. Bana, "kırk yaşında ya aziz olunur ya da şehvet düşkünü," dedi.

Bidente müthiş bir hatip. Ona imreniyorum. Sorunlarından uzaklaşmak için fanteziyi kullanmayı iyi bilir ve muazzam bir hayal gücü vardır. Karşına geçer ve seni hemen başka diyarlara götürür:

İkinci Dünya Savaşı sırasında General Stern'in komando birliğindedir ve Yahudileri Varşova'nın kanalizasyonlarını kullanarak kaçırır.

Özgürlük onu Paris'te bulur. Aşkın gizemlerini orada öğrenir. Bir Japon kadın, uzun yatak seanslarında, parmakların ve dilin ucunun gizli lisanını onunla paylaşır ve ona benlerin, gözeneklerin, kı-

kırdakların evrenini keşfetmeyi öğretir. Bidente, Paris'te judo ve karate şampiyonudur. Bir Arap şeyhi paralı ordusunu organize etmesi için onu tutar. Cumhuriyetçilere karşı savaş uzun ve karlı olur.

Bidente hayatta kalan tek askerle birlikte çölde oradan oraya sürüklenir. Günler ve geceler boyunca, susuzluğu ve umudu paylaşırlar: Kum tepelerinin arasında sessizce ilerler, birlikte güler, birlikte ağlarlar. Birbirleriyle konuşamazlar çünkü lisanları farklıdır. Korkunç bir yolculuğun ardından Mekke'ye varırlar. O gece Mekke Hilton'da kurtuluşun şerefine bir akşam yemeği yerler. Banyo yapmış, tıraş olmuş, üzerlerine tertemiz tunikleri giymişlerdir. Arap kadeh kaldırır ve söylediklerini tercüman çevirir. Arap onun kadar cesur bir adam görmediğini söyler ve ondan o gece kendisine sahip olmasını ister.

Bidente, Amazonlar'da Bororo yerlilerinin yanında iki yıl geçirir. Dokuz aşamalı savaşçı sınavını başarıyla geçer. En zorlusu bala bulanmış bedenin üzerinde karıncaların dolaştığı kısımdır. Kabile onu evladı olarak kabul eder. Orada hiçbir yerli kadınla yatmaz. Eğer yatarsa, sonsuza dek orada kalması gerekecektir: O köyden kaçmak imkânsızdır. Etrafındaki selvada sekiz bin tane jaguar vardır ve Bidente onları tek tek saymıştır.

Manaos'ta Kuzey Amerikalı bir antropolog için çalışır. Kanoyla yolculuk ederler. Antropolog muhteşem güzel bir sarışın kadındır. Bidente sivrisineklerden korumak için çıplak sırtını kaplumbağa yağıyla ovar. Birçok badireler atlattıktan sonra nihayet Xavante yerlilerinin köyüne varırlar. Kabilenin şefi ona teklifte bulunur:

"Onu benim kızla değişirim."

"O benim kadınım değil," diye açıklar Bidente.

"Sersem," der şef. "O zaman daha kârlı çıkacağını görmüyor musun?"

Bidente nehirde gidip gelir.

Bir defasında, Alto Xingu'daki bir yerli koruma alanına çok bitkin bir halde varır. Orada, uyuması için ona hamağını sunan bir keşişle tanışır. Meyve yiyip *aguardiente* içerler. Daha ziyade keşiş konuşur. Onların değerli elişlerini Meryem Ana madalyonlarıyla değiş tokuş ederek yerlileri nasıl sömürdüğünü Bidente'ye anlatır.

Bidente tedirgin olur. Bir anda tehlikeli bir tanığa dönüştüğünü fark eder. Sarhoş olmuş gibi yapar; uyuyakalmışçasına başı önüne düşer. Ama birisi yaklaşırsa hamak titreşsin diye iplerini iyice gererek uyur. Gece yarısı keşiş ayaklarının ucuna basarak yaklaşır ve çiftesini ona doğrultur. Bidente hemen yerinden fırlar ve bir pala darbesiyle keşişin kafasını uçurur.

Bidente nehir aşağı yürür. Karşısına çıkan ilk polis karakolunda, eski bir arkadaşı olan Seu Zacarías adındaki bir komiseri bulur. Olan biteni ona anlatır. Seu Zacarías kanoya kadar gider, keşişin kafasını saçlarından tutar ve nehre atar.

"*As piranhas vão fazer o expediente**" der ve Bidente'yi kahve içmeye davet eder.

Ertesi yıl Kolombiya'da...

Rio de Janeiro, Ekim 1975: O sabah evinden çıktı ve onu bir daha canlı gören olmadı

1.

Luna'dayız; bira içip *casquinhas de siri***** yiyoruz.

Ayağımdaki ayakkabılar talk pudrasına bulanmış durumda ve arkadaşlarım beni pudranın ayakkabıyı giymeden önce dökülecegi konusunda ikna etmek istiyorlar.

Bugün öğleden sonra bir kadın gazeteci benimle Galeno de Freitas'ın evinde röportaj yaptı. İki ya da üç saatlik bir sohbeti kaydetti. Kayıt cihazı hiçbir şey kayıt etmedi. Tek duyulan bir zırıltı oldu. Zé Fernando arıların seks hayatı üzerine bir makale önerdi.

Zé bir ziyafeti haber veriyor; gelecek Pazar, Niteroi'daki evinde büyük bir levrek güveci partisi olacak.

Biraz daha *casquinhas de siri* istiyorum, sonra biraz daha; piranalara benzediğimi söylüyorlar.

* (Portekizce) Soruşturmayı piranalar yapacak. (ç.n.)
** (Portekizce) Yengeç bacağı. (ç.n.)

O gece *Luna*'da her şey bizi güldürüyor. Ama başına bir Çingene gibi kırmızı bir eşarp bağlamış kocaman gözlü ve zeytin rengi tenli bir kadın kapıda belirince hepimiz dilimizi yutmuş gibi oluyoruz. Bir anlığına görünüyor, bir anlığına bir tanrıça oluyor ve sonra kayboluyor.

2.

Ary haberi getirdiğinde *Luna*'dayız.

"Onu öldürdüler," diyor.

Ona da telefonda Torres söylemiş. San Pablo'dan haber vermişler.

Eric ağzı açık, beti benzi atmış bir halde ayağa kalkıyor. Kolunu tutuyorum; tekrar yerine oturuyor. Onun Vlado'yla görüşmek için sözleştiğini, ama Vlado'nun ne görüşmeye geldiğini ne de aradığını biliyorum.

"Ama hiçbir olayın içinde değildi ki," diyor.

"Bunu bilmedikleri için onu öldürdüler," diyor Galeno.

"Makine delirmiş," diye düşünüyorum ya da diyorum. "1917 Devriminin suçunu bile ona yüklemiş olmalılar."

Eric şöyle diyor:

"Bunun bittiğini zannediyordum."

Başı ellerinin arasına düşüyor.

"Ben..." diye sızlanıyor.

"Hayır, Eric," diyorum ona.

"Anlamıyorsun," diyor bana. "Hiçbir şey anlamıyorsun. Zerre kadar bir şey anlamıyorsun." Bardaklar boşalmış. Birer tane daha bira istiyorum.

Eric bana doğru öfkeli bir bakış yöneltiyor ve tuvalete gidiyor.

Kapıyı açıyorum. Onu yüzü duvara dönük halde buluyorum. Suratı buruşuk, gözleriyse nemli; yumruklarını sıkmış.

"Bunun bittiğini zannediyordum. Ben bütün bunların bittiğini düşünüyordum," diyor.

Eric, Vlado'nun arkadaşıydı; onun ne yaptığını ve yapmak isteyip de yapamadıklarını iyi biliyor.

3.

Kısa bir zaman önce Eric'in oğlu doğdu. Adı Felipe.

"Yirmi yıl sonra," diyor, "bugün yaşadıklarımızı ona anlatacağım. Ona ölmüş ve hapse atılmış arkadaşlardan, ülkelerimizde yaşamın ne kadar zor olduğundan bahsedeceğim. İstiyorum ki benim gözlerime baksın, bana inanmasın ve yalan söylediğimi haykırsın. Yegâne kanıt onun burada bulunmuş olması olacak, ama o zaman bunların hiçbirisini hatırlamayacak. İstiyorum ki zamanında bütün bunların mümkün olduğuna inanamasın."

4.

Felipe, 4 Eylül sabahı saat beş buçukta doğdu. Eric, São Paulo'daki en iyi arkadaşına telefon etti:

"Marta şu anda bir erkek çocuk dünyaya getiriyor. Kendimi yalnız hissediyorum. Kendimi kötü hissediyorum."

Arkadaşı yarım saat içinde geleceğini söyledi, ama uyuyakaldı ve gelemedi.

Eric sokağa çıktı. Bir gazete satın aldı ve yüzlük bir banknot uzattı.

"Olmaz," dedi gazete satıcısı. "Hiç bozuğum yok."

Eric eliyle doğum evinin binasını gösterdi.

"Görüyor musunuz?" dedi. "Şuradaki odada karım bir oğlan çocuğu doğuruyor. Gel sana bir bira ısmarlayayım. Beni bu yüzlük parayla davet etmiş ol."

5.

Felipe beşikte yatıyor ve Eric ona bir şeyler anlatıyor.

"Biliyor musun, konu benzin olunca tam bir aptal gibi davranıyorum. Bugün yine benzinim bitti. İstasyonun oradan geçerken bana hatırlatmalısın."

Devam ediyor:

"Çok kararlı bir biçimde doğdun. Asla uslanmayacak ve asla parası olmayacak bir baban var. Babanın arkadaşlarının canlarına okudular. Şimdi Buenos Aires'e gidiyoruz. Affedersin, bu çok da doğru değil. Ben seni götürüyorum ve senin itiraz hakkın yok."

Ve düşünüyor:

"Ya yarın öbür gün dünyaya yanlış şekilde geldiğini düşünürse? Ya dünyaya bir borsa simsarının oğlu olarak gelmiş olmayı tercih ederse?"

Onu kucağına alıyor, terasa götürüyor ve çiçekleri gösteriyor:

"Bak. Bu dört yıl içindeki ikinci yaseminimiz. İlki hiç çiçek vermemişti. Bu bize dört tane verdi. Çiçekler ben dışarıdayken doğdular. Onları doğarken görememek beni çok üzdü. Oysaki ben yaseminin böceklerini öldürmüş ve tomurcuklarını fark etmiştim. Şimdi bir yıl beklemek gerekecek. Gitmem gerekiyordu, biliyor musun? İlaç kalmamıştı. Çalışmam gerekiyordu."

Kırlara gittiklerinde, Felipe nasıl yapıldığını görsün diye, Eric ağaçlara tırmanıyor.

6.

Vlado Herzog banyo yaptı, tıraş oldu ve karısını öptü. Karısı onu uğurlamak için yataktan kalkmadı.

"Korkacak bir şey yok," dedi karısına. "Gidip görünecek, her şeyi açıklığa kavuşturacak ve eve döneceğim."

O geceki televizyon haber bülteninde onun imzası vardı. İnsanlar haber bültenini izlerken o çoktan ölmüştü.

Resmî açıklamalarda kendini astığını söylendi. Yetkililer yeni bir otopsi yapılmasına izin vermediler.

Vlado intihar edenler bölümüne gömülmedi.

São Paulo Kamu Güvenliği Şefi şu açıklamayı yaptı: "Bu ham bir savaş, bu çıplak bir savaş ve bu, eğer bozguna uğramak istemiyorsak, düşmanlarımızla aynı teknikleri kullanmamız gereken bir savaş. Onlar bizi akşam yemeğinde yemeden önce biz onları öğle yemeğinde yiyeceğiz."

7.

Rio'da evinin penceresinden gün nasıl ağarır, bilir misin kardeşim? Gökyüzünün çatıların arasından yükselen bir aydınlığı olur ve tepeler yavaş yavaş mor bir renge bürünür. Yağmur yüklü bulutlar

kaçıp giderler. Bir kuş tıpkı bir kamçı darbesi gibi hemen yanından geçer: bu yeni günün işaretidir. Temiz hava bedenini titretir ve göğsünü şişirir. Senin evin, benim evim: Deniz daha ötededir, lanet olası yeni binalar yüzünden artık görünmez, ama ben onu hissederim; onun deniz ürünleri kokusunu, dalgalarının gürültüsünü ve arada sırada beni yutacağını ve ötelere götüreceğini bilirim; deniz denen beyaz giymiş o obur tanrıçanın.

8.

Ona hoşça kal demek için ihtiyar *Lamas*'a gidiyoruz. Burası yakında yıkılacak ve bu meyve, tütün ve geçmiş zamanların birbirine karışmış kokusunu soluyacak bir yer kalmayacak. Portakal, muz, ananas, guayaba ve maracuya yığınlarının arasından geçerek *Lamas*'a giriyoruz.

Hüzünlü ve suskun bir şekilde birbiri ardına biraları deviriyoruz. Rio barlarını hacı gibi dolaşan Canarinho [küçük kanarya ç.n.], dipteki masadan dünyaya küfrediyor.

"Ben Nietszche'yi okudum, sizse hiçbir şey bilmiyorsunuz," diye saldırıyor.

Ufak tefek, sıska, yalnız ve çok sarhoş. Her cümlesinin sonunda ağzından bir ıslık sesi çıkıyor. Bir kanarya ıslığı:

"Ve biz sonsuza dek konuşacağız. Bizim ağzımızı kapatacaklarını mı zannediyorlar? Hayır, hayır! Korkaklar!"

Canarinho ıslık çalıyor.

"Hepsi gençtiler! Ve onlar gençlerden nefret ediyorlar!"

Ve ıslık.

"Aziz Pablo öldürmeden duramaz. Öldürmeden duramaz."

Ve ıslık.

Sistem

Ülke dışında yarım milyon Uruguaylı var. Bir milyon Paraguaylı ve yarım milyon Şilili de ülkelerinden uzakta. Gemiler hapishaneden, mezardan ya da açlıktan kaçan delikanlılarla dolu olarak demir

alıyor. Hayatta olmak bir tehlike; düşünmek bir günah; karnını doyurmaksa bir mucize.

Peki, kendi ülkesinin sınırları içinde sürgün hayatı yaşayanlar kaç kişi? Boyun eğmeye ve sessiz kalmaya mahkûm edilmiş olanları hangi istatistik gösteriyor? Umutları katletmek, insanları katletmekten daha büyük bir suç değil mi?

Diktatörlük bir kepazelik alışkanlığı: İnsanı sağır ve dilsiz, dinlemekten ve konuşmaktan aciz ve bakılması yasak olana karşı kör yapan bir makine.

Brezilya'da ilk işkence sonucu ölüm vakası 1964'te yaşandı ve bu ulusal çapta bir skandala yol açtı. Onuncu işkence sonucu ölüm vakasıysa kendine gazetelerde zorlukla yer buldu. Ellinci vakaysa "normal" bir durum olarak karşılandı.

Kışın soğuk nasıl kabulleniliyorsa, makine de korkuyu kabullenmeyi öğretiyor.

Buenos Aires, Kasım 1975: Kendimi özgür hissetmeyi severim ve eğer istersem kalmayı

1.

Ter damlaları süzülüyor ve masanın üzerindeki darmadağın kâğıtların arasına şıp şıp düşüyor. Yazı masası berbat bir halde. Kâğıtlar hareket ediyor, bana geliyor, beni arıyorlar. Yanıtlamam gereken mektuplar gözden geçirilip başlık atılması gereken makalelere ve henüz okumadığım çalışmalara karışıyor. Elimi masanın üzerinde gezdiriyorum. Elim bir kâğıt yığınının içine dalıyor, onları karıştırıyor, yokluyor. Mendilimi bulamıyorum. Ama buna karşılık sigaralarım ortaya çıkıyor. Kibrit bulmak için kalkıyorum. Yürürken bacaklarımın arası ağrıyor.

Kâğıt yığının arasından Rodolfo Gini'nin dul eşi Marta'nın mektubu çıkıyor. Rodolfo'yu yaklaşık bir yıl önce öldürmüşlerdi. Huanguelén'deki evinden sabaha karşı almış ve mermilerden delik

deşik olmuş bedenini oradan beş kilometre uzakta yol kenarına atmışlardı. O zamandan beri karısı onun zamanında yazmış olduğu şeyleri buldukça bana getiriyor ya da gönderiyor. Ben hiç tanımadığım bu adamın dostu oldum. Geride bıraktığı sözcüklerle bana yaklaşıyor. "Nehir sevişebiliyor da deniz sevişemiyor mu?" yazmış. "Tanrı yaşamıyor çünkü o ölemez. Bu yüzden Tanrı seni ne tanıyor ne de seviyor."

Gini öğretmendi. Öğrencilerine bu dünyanın şeylerine tam karşıdan bakmanın dışında hiçbir suç işlememişti.

"Her gece bunun sonuncu olacağını düşünüyorum," diye yazıyor Marta. "Kendim için değil, çocuklar için korkuyorum." (O gece ağzındaki tıkaçtan dişleriyle, bileklerindeki iplerdense debelenerek kurtuldu ve karanlığın içinde bağırarak koştu.) On yaşındaki oğlu ertesi gün çarmıha gerili İsa figürüne bakarak ona sordu:

"Anne, o adamlar buraya girdiğinde O burada mıydı? Ben O'nun bulunduğu yerde bu tür şeylerin olmayacağını zannederdim."

2.

Juan Gelman'ın Roma'dan gelen mektubu. O derginin redaksiyon bölümünün sekreteriydi. Hakkında hüküm verileli çok olmuştu. Bir uçağa atladı ve son anda canını kurtardı.

"Üç haftadan beri kalp çarpıntım var," diye yazıyor bana, "ve buna engel olamıyorum. Bunun sebebi kendimi suçlu hissetmem değil, uzaklarda olmam ve daha da önemlisi, orada yaşananların vahametinin burada lastik bir duvara toslaması. Bu bende tarifi mümkün olmayan öfke, üzüntü ve en nihayetinde de, nefes almama bile izin vermeyen bu çarpıntıya sebep oluyor.

"Ciddiyetimi bağışla. Şöyle dağıtıp rahatlamayalı uzun zaman oldu. Buenos Aires'e yazmak bana zor geliyor. Bu bir savunma dürtüsü mü, uzak durma arzusu mu bilmiyorum, ama keder olmadığını söyleyebilirim. Kötü bir şey olduğunu biliyorum ve bu geceleri kâbuslar görmeme neden oluyor.

"Bildiğin gibi âşık olma konusunda iyiyimdir. Zamanımın çoğunu bu iş için harcıyorum. Bunun yeterli olmadığının farkındayım.

Kırık bir kalple dolaşanlarımızın sayısının çok fazla olduğunu biliyorum, ama her türlü olumsuzluğa rağmen gerçek sevgiye ulaşmak için cesur olmak gerekir. Şimdi bunun, hayattaki diğer birçok şey gibi, öğrenilmesi gerektiğini düşünüyorum. Eğer ölümü düşünmeden yaşamak istiyorsak, öğrenerek öleceğiz."

Juan'ın gazete kâğıdına sarılı ve iple bağlanmış bir paketi yazı masamın üzerine bıraktığı günkü görüntüsü gözümün önüne gelir gibi oluyor. Bütün elbiseleri ve eşyaları o paketin içindeydi. Bana şöyle demişti:

"Evimden taşınmak zorunda kaldım. Nereye gideceğimi bilmiyorum. Şimdi kalacak bir yer arayacağım. Eşyalarıma göz kulak ol."

Eli kapının kolunu çevirirken ekledi:

"Ama gitmeden önce şu tavuk hikâyesini anlatsana keyfim yerine gelsin."

Bu Paco Espínola'nın hikâyesiydi. Juan onu ezbere biliyordu, ama her anlatışımda yine kahkahadan kırılıyordu. Paco bir çil tavuğu boğazlayıp kendisini doğurmuş olan fahişeye göndererek ailesinin onurunu temizlemişti.

Şimdi tek yapabildiğim ona uzaklardan esprili bir mektup yazmak.

Juan, bunu yapmak zor gelse de göğsünün içini açıp yüreğini kadınlara sunabildiğini söylüyor. "Ağza verilen bir parça ekmek – diye yazabilmişti bir kadına-, kuru toprağa dökülen su gibi, umarım size bir faydam dokunur," ve ondan şunu isteyebilmişti: "Ayakların ayaklarımda yürüyor, ayakların. Odun nasıl şu dalın içindeyse, sen de benim içimde ol." Çünkü şair Juan, bozguna uğratıldığı yegâne ülkenin o kadının bedeni olmasını istiyordu.

3.

Ellerimi ceplerime daldırıyorum. Bacaklarımı geriyorum. Üzerimdeki uyuşukluk bende keyif ve yorgunluk ürpertilerini tetikliyor. Şehre çöken geceyi hissediyorum. Vakit geç. Tek başımayım.

Burada yalnız kalmamalıyım. Artık biliyorum. Ama bu gece hiçbir şey yapmayarak ya da hayal gücünün veya hafızanın kapıcıklarını açarak kendimi yalnızlığın kollarına bırakıyorum.

Miskinlik. Bir iskemleye yapıştım. Herhalde sıcaktan olmalı; belki de tamamen benden kaynaklanıyordur.

Kafamın içinde tanıdığım ya da uydurduğum bir sürü insanın ıslık çalarak dolaştıklarını hissediyorum. Yüzler ve sözcükler benim içimde birbiriyle karşılaşıyor ve birbirine karışıyor. Doğuyor, büyüyor, uçuyorlar. Ben dinleyen kulak mıyım yoksa dinlenen melodi mi? Ben gören göz değilim: ben görüntülerim.

4.

Telefon çalıyor ve silkeleniyorum. Saate bakıyorum. Gecenin dokuz buçuğu. Açsam mı, açmasam mı? Açıyorum. Arjantin Antikomünist İttifak'ından José Rucci adında bir komando.

"Sizin hepinizi öldüreceğiz, orospu çocukları."

"Tehdit etme saatleri altıdan sekize kadar, bayım," diye yanıt veriyorum.

Telefonu kapatıyor ve kendimi kutluyorum. Kendimle gurur duyuyorum. Lakin ayağa kalkmak istiyor, ama yapamıyorum: Bacaklarım tutmuyor. Bir sigara yakmaya çalışıyorum.

Buenos Aires, Kasım 1975: Çamurun içinde uyanmış

Onu deltanın herhangi bir noktasında uyandıran şiddetli bir biçimde yağan yağmur olmuş. El Tigre kahverengi akıyormuş ve onun kollarını cehennemin ırmakları sanmış. Adalarda sendeleyerek dolaşmış. Taverna türü bir yere girmiş ve ateşin hemen yanına oturmuş. Ona şarap getirmişler ve bir kadını masasına çağırmış. Davet ettiği sırada kadın sarışınmış; ama saatler geçtikçe saçının rengi giderek değişmiş ve kadın giderek yaşlanmış. Cadının pençelerini ellerinin arasında sıkıyor ve ona erkek kardeşinin Montevideo'da öldüğünü anlatıyormuş. Saçma sapan bir şekilde öldüğünü ve oraya gidemediğini, ama en kötüsünün bu olmadığını söylüyormuş. En kötüsü başka bir şeydi, diyormuş. Bu arada kadın masadan

gitmek istiyor, ama o bırakmıyormuş. En kötüsü kardeşiyle en son ne zaman görüştüklerini ve ne konuştuklarını hatırlamamasıymış.

Bunları bana Emilio Casablanca anlatıyor ve bu olayın dün mü yoksa bir yıl önce mi yaşandığını bilmiyor. Ben onu bir gece Soriano Sokağı'ndaki o şaraphanede çok öfkeli bir halde gördüğümü zannediyorum; duvarın önüne kırmızı şarap şişelerini dizdikten sonra hepsini birer birer yumruklarıyla kırmış, bu olaydan sonra uzun süre resim yapamamıştı.

Buenos Aires'in bir köşesinde onunla tesadüfen karşılaştık. Şimdi birlikte bir şeyler yemeye gidiyoruz. Yarın şenliğe gideceğiz. Küçük kızını dolaştırmaya çıkaracağız, çünkü gökyüzünde çok fazla yıldız var ve bu yarın havanın güzel olacağının işareti.

Sistem

Kapüşonlular birbirlerini öksürüklerinden tanırlar.

Birisine bir ay boyunca işkence yaparlar ve ondan geriye kalana şöyle derler: "Bir hata olmuş." Dışarı çıktığında hem işini kaybetmiştir hem de tüm belgelerini.

Kuşkulu bir cümle okuduğu ya da söylediği için bir öğretmenin ya da bir profesörün işine son verilebilir; bir saatliğine ya da bir yanlışlık sonucu olsa da, tutuklandığı anda işini kaybeder.

Kamusal bir törende, milli marşın, *Titreyin tiranlar!*, dizesini belli bir vurguyla söyleyen Uruguaylılara karşı "Silahlı Kuvvetler'in moral gücüne saldırıyı" cezalandıran yasa uygulanır: On sekiz aydan altı yıla kadar hapis. Bir duvara *Yaşasın Özgürlük* diye yazan ya da sokakta bildiri dağıtan bir insan, eğer işkenceden sağ çıkarsa, ömrünün önemli bir bölümünü hapishanede geçirebilir. Eğer işkenceye dayanamazsa, ölüm raporunda kaçmaya yeltendiği, ayağının kayıp bilmem kaçıncı kattan düştüğü, kendini astığı ya da astım krizi sonucu öldüğü yazacaktır. Otopsi falan yapılmayacaktır. Her ay bir hapishanenin açılışı yapılır. Ekonomistlerin İlerleme Planı dedikleri şey işte budur.

Peki ya görünmez kafesler? Korkunun tutsaklarından hangi resmî raporda ya da muhalefet bildirisinde bahsedilir? İşini kaybetme korkusu, iş bulamama korkusu, konuşma korkusu, dinleme korkusu, okuma korkusu. Sessizlik ülkesinde, sırf bakışlarındaki ışıltı yüzünden bir insan kendini toplama kampında bulabilir. Bir memuru işten çıkarmaya gerek yoktur; yargı kararı olmaksızın işten atılabileceğini ve kimsenin ona asla iş vermeyeceğini bilmesi yeterlidir. Her vatandaş bizzat kendi davranış ve sözlerini sansürleyen bir mekanizmaya dönüştüğü anda sansür, gerçeğe karşı zafer kazanmış demektir.

Diktatörlük, karakolları, polis merkezlerini, terk edilmiş vagonları, kullanılmayan gemileri hapishaneye dönüştürüyor. Peki, herkesin evini de bir hapishaneye dönüştürmüyor mu?

Sistem

Karl'ın babasının doğum günüydü. Bu yüzden akşam yemeğinden sonra büyüklerle oturmasına ilk kez izin verdiler. Bir köşede, hiç sesini çıkarmadan oturdu ve içki içip sohbet eden aile dostlarını ve akrabaları seyretti. Karl ayağa kalkarken bir masaya çarptı ve bir kadeh beyaz şarap yere devrildi.

"Hiç önemli değil," dedi babası.

Annesi cam kırıklarını süpürdü ve bir bezle yeri temizledi. Babası odasına kadar Karl'a eşlik etti ve ona şöyle dedi:

"Saat on birde, bütün konuklar gittikten sonra seni döveceğim."

İki saatten daha uzun bir süre boyunca, Karl yattığı yerden seslere kulak kabarttı ve dakikaları saydı.

Gecenin tam on birinde babası geldi ve kemerini çıkarıp onu patakladı.

"Bunu senin iyiliğin için yapıyorum, öğrenmen için," dedi babası, her zaman dediği gibi; bu arada Karl çıplak bir halde, başını yastığına gömmüş ağlıyordu.

Karl, Almanya'daki çocukluğuna ait bu hikâyeyi bana birkaç yıl önce Montevideo'da anlattı.

Buenos Aires, Aralık 1975: Komünyonlar

Odun topluyor, dereden su taşıyorum.

-Tadına bak, üstat. Tam kıvamında.

-Mmm.

-Gerçekten beğendiniz mi?

-Mükemmel olmuş, kardeşim.

Birkaç tane yağsız ve çok lezzetli sosis bulduk. Domuzun göğüs eti ağızda yavaş yavaş çiğnenip tadını çıkarmaya değer. Ardından sıra kaburgalara geliyor; ızgaranın üzerine kemikleri yan yana diziyor ve olması gerektiği gibi yavaş yavaş yiyoruz. Birkaç kez boğazımız tıkanıyor, ama yemekten değil gülmekten.

-Sakatatlar iyice kızarmış, çıtır çıtır olmuşlar.

-Izgaraya koymadan önce onları deldim. İşin sırrı burada.

Şarabı bir süre havalandırıyoruz; birkaç şişe *Carcassone* marka kırmızı şarabımız var. Bir yudum alıp tadına varıyor, ılık ve yoğun bir halde bağırsaklarımızdan ve damarlarımızdan kayıp gittiğini hissediyoruz.

Izgarada tek bir kemik bile kalmayıncaya kadar yiyip içiyoruz. Eduardo son parçayı bıçağının ucuyla kapıyor. Ona bakıyorum, köpek gözleriyle ona bakıyor ve şöyle düşünüyorum: "Dayanamayıp yarısını verecek," ama o, arsızca, eti çiğnemeden yutuyor.

Yemekten sonra kendimizi çimenlerin üzerine atıyoruz, güneş suratımıza vuruyor ve tüm ada bize ait. Sigara içiyoruz. Hiç sivrisinek yok. Meltem estikçe çam ağaçlarının yaprakları ıslık çalıyor. Arada sırada, uzaklardan, suya çarpan küreklerin sesini duyuyoruz.

Eduardo Mignogna'yla birlikte yaptığımız bu mangal partisini tek başıma yapsaydım bu kadar keyif almam mümkün olmazdı. İkimiz birlikte, etin ve şarabın tadını mükemmel bir biçimde çıkarıyoruz. Sanki aynı anda ağzımızla ve hafızamızla bir kutlama yaparmışçasına yiyip içiyoruz. Hiç ummadığı bir anda insan bir mermiye kurban gidebilir ya da insan öylesine yalnız kalabilir ki, böyle bir şeyin başına gelmesini arzulayabilir, ama bunların en küçük bir önemi bile yok.

Siestadan uyandığımda, Eduardo'yu rıhtıma oturup ayaklarını aşağıya sarkıtmış halde buldum. Gün batımının ışığı Gambado'nun sularına vuruyordu.

"Geçen gece bir rüya gördüm," dedi bana. "Sana anlatmayı unuttum. Rüyamda yolcu teknesiyle buraya geliyorduk. İkimiz kıç tarafında karşı karşıya oturmuş laflıyorduk. O tarafta başka hiç kimse yoktu. Diğer bütün yolcular, bizden bayağı uzakta, ön taraftaki koltuklarda oturuyorlardı. Onlara bakınca çok tuhaf bir şey fark ettim. Çok sessizdiler ve hepsi tamamen birbirinin eşiydi. Sana, 'Beni burada bekle', dedim ve diğer tarafa doğru yürüdüm. Yolculardan birine dokununca pat diye yere devrildi. Yere düşerken alçıdan kafası yerinden koptu. Sana bağırdım: 'Atla, atla!', ve ben de suya daldım. Suyun altından yüzdük. Kafamı sudan çıkarınca seni gördüm. Sonra tekrar suya daldık ve çaresizce yüzmeye devam ettik. Tekne havaya uçup paramparça olduğunda biz bir hayli uzaktaydık. Ben patlamayı hissettim ve kafamı sudan çıkarınca dumanı ve alevleri gördüm. Sen benim yanımdaydın. Sana sarıldığım sırada uykudan uyandım."

Buenos Aires, Aralık 1975: Komünyonlar

Jairo bana telefon ediyor. Dün Porto Alegre'den gelmiş, Buenos Aires'te birkaç gün kalacakmış. Beni akşam yemeğine davet ediyor.

Beş ya da altı yıldır görüşmüyoruz. Onu görünce hayrete düşüyor, ama bunu gizliyorum. Suratı deforme olmuş, bir gözü kısmen kaymış ve gülümserken ağzı yamuluyor. Sol eli, takma eli çok az hareket ediyor: bir eldiven onu gecenin soğuğundan koruyor.

Şehir merkezinde yürüyoruz. Jairo'nun bedeni sendeliyor, istemeden beni itiyor. Duruyor. Derin nefes alıyor. Böğrüne giren sancılar onu rahatsız ediyor. Sinirli bir hali var. Yürüyor ve tükürüyor.

Ona bir şey sormuyorum. Bazen kazadan bahsediyor: "O kaza başıma geldiğinde" ya da "O kazayı geçirdiğimden beri" diye konuşuyor.

Bana tarihsel araştırmalarını, Portekiz'de ortaya çıkardığı etkileyici belgeleri, Palmares *mocambo*larındaki* yaşamı, Salvador şehrindeki kölelerin isyanını anlatıyor; bana köleliği Brezilya tarihinin merkezine oturtan tezini açıklıyor.

Bir lokantaya girip tartışmamızı sürdürüyoruz. Jairo, Francia'nın diktatörlüğü dönemindeki Paraguay'ı derinlemesine anlatıyor. Onunla ters düşüyoruz. Arjantin'in geçen yüzyıldaki gerilla liderleri konusundaki düşüncelerimiz de farklı.

Ama benim esas konuşmak istediği konu bunlar değil. Bütün bu süre zarfında başka bir sesi, başka bir melodiyi dinlediğim hissine kapılıyorum.

Biraz daha şarap istiyoruz.

En sonunda bana o kadından bahsediyor. Onu nasıl tutkulu bir aşkla sevdiğini ve bir gece başka bir kadınla birlikteyken ona yakalandığını anlatıyor. On gün sonra Jairo ondan özür dilemeye gitmiş. Kadın hiçbir şey söylememiş. Jairo onu öpmüş ve okşamış. Sonra kadın ona sormuş:

"Benimle sevişmek mi istiyorsun?"

Ve eklemiş:

"Eğer istiyorsan, bana bunun için ödeme yapmalısın."

Bunun üzerine Jairo oturmuş ve ona bakıp sormuş:

"Ne kadar alıyorsun?"

"Üç bin kruzeiro," demiş kadın.

Jairo çekin üzerini yavaşça doldurmuş, imzalamış, kurusun diye üflemiş ve ona vermiş.

Kadın çeki alıp şöyle demiş:

"Bekle aşağıdan bir paket sigara alıp geleyim."

Orada tek başına kalınca pencerenin camından kendini aşağı atmış ve boylu boyunca sokağa serilmiş. Kadının dairesi üçüncü kattaymış.

Sonra bir süre görüşmemişler. Tekrar buluştuklarında Jairo koltuk değnekleriyle yürüyormuş. Küfürleşerek birbirlerine sarılmışlar.

Bir şişe daha şarap istiyorum.

* XVII. yüzyılda Brezilya'da isyan eden Afrika kökenli kölelerin kurdukları, derme çatma barınaklardan oluşan toplu yerleşimlere verilen ad. (ç.n.)

"Yalan söylemekten bıktım," diyor Jairo. "Herkes başıma ne geldiğini soruyor, ben de trafik kazası geçirdiğimi söylüyorum. Yolda arabayla gidiyordum ve... Son zamanlarda en ince ayrıntısına kadar anlatıyorum."

Buenos Aires, Aralık 1975: Komünyonlar

Derginin prodüksiyon şefi Luis Sabini ortadan kayboldu.

Tutuklandığını ümit ediyoruz, ama Polis bunu reddediyor. Fico ve Aníbal her tarafın altını üstüne getirdiler. Bir hafta oldu ve ondan hiç haber alamadık.

Akşamları işten sonra, Luis bana bazen, Montevideo'ya Parma'nın yüz tane evi ve bir kilisesi bulunan bir köyünden gelmiş olan babasından bahsederdi.

Luis küçükken, Montevideo'daki evlerinde şarap yaparlarmış. Çıplak ayaklarıyla üzümleri ezerler ve kasıklarına kadar üzüm suyuna bulanırlarmış. Yükselen buhar yüzünden hepsi sarhoş olurmuş. Şarabın bir meşe fıçıdan diğerine ne zaman aktarılacağına ay karar verirmiş.

Her şarabın bir ismi olurmuş. Sert rozeninki, *Öp beni ve gör*; masa şarabınınki, *Çılgın zenci*; kırmızı şarabınkiyse *Grignolino*'ymuş. Bu sonuncusu o kadar yoğunmuş ki, içine bir kaşık soksan orada saplanıp kalırmış.

Yeni yıla içinde yolcu olmayan bir trende girdi

Ariel yeni ölen bir Şililinin evinden çıktı. Şilili vatanından uzakta ölmüştü.

Kısa bir süre sonra, griye bürünen gökyüzü 1976'nın ilk gününü ilan edecekti. Ariel de vatanından uzaktaydı ve Fransa'daki bir sonraki gün doğuşu onun için hiçbir şey ifade etmeyecekti. Ariel'in va-

tanında farklı bir saat vardı şimdi, Şili saati; oradaki masaların karşısında boş sandalyeler vardı ve hayatta kalanlar şarap kadehlerini kaldırmış, boktan bir senenin bitişini kutlamaya daha yeni başlıyorlardı.

Ariel Dorfman, Paris dışındaki bu banliyönün sokaklarında ağır ağır yürüyordu.

Derken tren istasyonuna daldı. Kendi adımlarının yankısını dinliyor ve boş vagonlarda bir insanoğlu arıyordu.

Yegâne yolcuyu buldu ve onun karşısına geçip oturdu.

Ariel cebinden *The Clown* adında bir roman çıkardı ve okumaya koyuldu.

Tren kalktıktan bir süre sonra adam palyaço olmanın hoşuna gideceğini söyledi:

"*I'd like to be a clown,*" dedi, camın simsiyah çerçevesine bakarak.

Ariel kafasını kitaptan kaldırmadan:

"*Must be a sad profession,*" dedi.

Adam evet dedi ve zaten kendisinin de hüzünlü olduğunu söyledi.

"*Yes,*" dedi. "*But I am sad.*"

Bunun üzerine birbirlerine baktılar.

"*I am sad, you are sad,*" dedi Ariel.

Adam ikisinin birlikte iyi bir palyaço çift olacaklarını söyledi, Ariel de ona nerede, hangi sirkte diye sordu.

"Hangisinde olursa," dedi adam. "Benim ülkemdeki hangi sirkte olursa."

"*And which is your country?*"

"Brezilya," dedi adam.

"Vay canına! O zaman sana İspanyolca konuşabilirim!"

Ve tren Paris'e doğru ilerlerken yitik vatanları hakkında sohbet etmeye koyuldular.

"Ben hüzünlüyüm," dedi adam, "çünkü kazanmamızı istiyorum, ama gerçekte kazanacağımıza inanmıyorum."

Daha sonra yumruklarını havaya kaldırarak vedalaştılar.

Buenos Aires, Ocak 1976: Müziğe giriş

1.

Julio evde. Montevideo'dan gitmek zorunda kaldı. Onu yedinci kez tutukladılar ve o da gitmek zorunda kaldı. Şimdi beş parasız ve isteksiz; iş bulamıyor.

Bu akşam onun hazırladığı şnitzelle salatayı yedik ve şarap içtik.

Julio yatağa uzanmış sigara içiyor. Ben onu dinlemek ve yardımcı olmak isterdim, ama susuyor, beni kederlerine ortak etmek istemiyor. Kendimi orada anlamsız bir gölge gibi hissediyorum. Nesnelerin içinden geçip giden bir gölge.

İtalyan baroklardan bir plak seçiyorum. Onu ne zaman ya da kiminle birlikte satın aldığımı hatırlamıyorum; daha önce dinlediğimi de hatırlamıyorum.

Albinoni tam zamanında geliyor.

Melodiyi kutluyor ve yüksek sesle eşlik ediyoruz; oda bir anda güzel haberle doluyor.

2.

Paco Espínola'nın hikâyelerinden biri aklıma geliyor.

Bir odun ateşinin çevresinde ya da bir kafede sabaha kadar süren sohbetlerimizde, kısık ve çatlak sesi, dudağından sarkan yakmadığı sigarasıyla, Paco'yu dinler gibi oluyorum. San José civarında, Paco'nun çocukluğunda tanımış olduğu okuma yazma bilmeyen, yaşlı bir zenci otacı varmış. Adam hastalarını bir ombu ağacının altında oturarak kabul ediyormuş. Onları muayene ederken doktor havası takınmak istediği ve gazete okuyormuş gibi yaptığı zamanlarda gözlüklerini takarmış.

Bütün köy onu sever, sayarmış. İyi bir otacı olarak bilinen zenci ihtiyar otlarla ve gizemlerle iyileştirmeyi bilirmiş.

Bir akşam ona çok kötü durumdaki bir hasta getirmişler: Bir deri bir kemik kalmış, çok solgun, gözlerinin feri gitmiş, yemek yemeyi unutmuş, dilini yutmuş ve yürümeye takati kalmamış bir genç kız.

Zenci bir işaret çakmış ve kızın anne babasıyla erkek kardeşi ağacın altına gelmişler.

O oturduğu yerde meditasyon yaparken, onlar ayakta bekliyorlarmış.

"Ey aile!" demiş en sonunda.

Ve teşhisini söylemiş:

"Bu kızın ruhu paramparça olmuş."

Sonra da reçetesini:

"Onları birleştirmek için müzik dinlemeye ihtiyacı var."

Gri bir sabahtı ve ısıran bir soğuk vardı

'73 Temmuzu'nun sonlarında bir şafak vakti, Buenos Aires'ten bir vapurla Montevideo'ya geldim.

Ben vapurun pruva kısmında ayakta dikiliyordum. Gözlerim sislerin arasında yavaş yavaş beliren şehre sabitlenmişti.

İki felaket vatanımı vurmuştu ve benim bundan haberim yoktu. Paco Espínola ölmüştü ve askerler bir askeri darbe yapıp siyasi partileri, sendikaları ve diğer her şeyi feshetmişlerdi.

Ne ışığı görebiliyor ne de üç adımdan fazla yürüyebiliyordum

Darbeden kısa bir süre önce, başka bir seyahatten döndüğümde, polisin Montevideo'daki evime gelip beni aradığını öğrendim.

Polis merkezine kendim gittim. Oraya girerken içimi bir korku kapladı. Kapı arkamdan, bir kapana kısılmışçasına, tok bir sesle kapandı. Korkum bir saat boyunca sürdü. Sonra bedenimi terk etti. Başıma gelebilecek en kötü şey ölüm değil miydi? Bundan ötesi yoktu. Üstelik bu orayı ilk ziyaret edişim değildi.

Avluda yüzüm duvara dönük olarak duruyordum. Üst kat bir işkence merkeziydi. Arkamdan tutuklular geçiyordu. Onları avluda sürüklüyorlardı. Bitkin düşüp bayılanlarını avlunun bir köşesine

atıyorlardı. Gece yarısı sirenler çalıyordu ve insan avına çıkan sürünün gürültüsünü, küfürlerini ve heyecanını işitiyordum. Polisler gün doğarken geri geliyorlardı.

Birkaç gün sonra beni bir arabaya bindirdiler ve başka bir yere götürüp bir hücreye kapattılar.

İsmimi duvara kazıdım.

Geceleri çığlıklar duyuyordum.

Birisiyle sohbet etme ihtiyacını hissetmeye başladım. Küçük bir farecikle arkadaş oldum. Orada günlerce mi yoksa yıllarca mı kalacağımı bilmiyordum ve kısa sürede zaman mefhumunu yitirdim. Orada günlerce kaldım. Yine şanslıydım.

Beni salıverdikleri gece, iki yanımda birer gardiyanla koridorlarda yürürken, uzaklardan gelen fısıltılar, sesler ve metal gürültüleri işittim. İşte o sırada tutuklular, sanki duvarlar üflüyormuşçasına, hafifçe ıslık çalmaya başladılar. Islık giderek arttı, ta ki bütün sesler birleşip tek bir sese dönüşene ve hep bir ağızdan şarkı söylemeye başlayana kadar. Şarkı duvarları silkeliyordu.

Evime kadar yürüdüm. Ilık ve durgun bir geceydi. Montevideo'da sonbahar başlıyordu. Picasso'nun bir hafta önce öldüğünü öğrendim.

Kısa bir süre sonra sürgün başladı.

Buenos Aires, Ocak 1976: Yeniden buluşma

1.

Cristina bana şeytan çıkarma törenlerini anlatıyor. On gün on gece boyunca tek başına eve kapanıp canlıları, ölüleri ve unutulmuşları çağırmış. Bana dediğine göre hepsiyle hesabı kapatmış. Bazılarıyla küfürleşmiş, bazılarınaysa ilk kez olarak onları sevdiğini söylemiş.

Birisi hücrenin kapısını açıp ona portakal veriyormuş. Sonra kapı tekrar kapanıyormuş.

Gece olunca Cristina şarkı söylüyormuş:

Uzun boylu ve narinsin...

"Bu şarkıyı bir daha söyle," diyormuş yukarıdaki hücrede kalan biri.

Ve o da tekrar söylüyormuş.

"Teşekkür ederim," diyormuş o ses.

Her gece ondan bu şarkıyı söylemesini istemiş ve Cristina onun yüzünü hiç görememiş.

2.

"Kaç geceden beri," dedi bana, "makinenin sesi duyulmuyor. Seni gördüğümden beri. Biliyor musun? Bazen uyuyakalmaktan korkuyorum. Rüyamda o şeyi göreceğimi biliyorum ve bu beni korkutuyor. Ayrıca basamaklardaki adımların sesi de beni hâlâ korkutuyor. Onlar geldiğinde ben uyanıktım. Sana bundan hiç bahsetmedim. Onların adımlarını işittim ve duvarların açılmasını istedim ve şöyle düşündüm: Camdan atlayacağım. Ama kendimi onların eline bıraktım."

"Konuşacak mısın, konuşmayacak mısın?" diye sordular.

"Söyleyecek bir şeyim yok."

"Soyun onu."

Ağzımdan, dişlerimi yerinden oynatacak kadar elektrik verdiler. Ve buramdan, buramdan, buramdan verdiler. Ama en kötüsü küvet. Suyun içinde verilen elektrik hepsinden çok daha kötü. Biliyor musun? O günden sonra bir daha suyun altından yüzemedim. Suyun altında havasızlığa dayanamıyorum.

Sonra kafamdaki kukuletayı çıkardılar.

"Çocuklar senin çok iyi olduğunu söylüyorlar," dedi şefleri, "ben de bırakacağım keyfini çıkarsınlar."

Bir herif içeri girdi ve soyundu. Sonra üzerime atlayıp bana sürtünmeye başladı. Ben sanki başka birisiymişim gibi, ne olup bittiğine bakıyordum. O sırada radyoda Palito Ortega çaldığını hatırlıyorum. Ona şöyle dedim:

"Sen zavallının tekisin. Zorla bile yapamıyorsun."

Beni bir süre yumrukladı.

Sonra başka biri geldi. İri yarı, şişko biriydi. Ekose gömleğini ve atletini çıkardı.

"Anlaşılan pek sokulgan biri değilsin. Ama benimle oyun oynayamayacaksın."

Tamamen soyunduktan sonra üzerime atladı. Boynumu ve göğüslerimi ısırıyordu. Ben o sırada çok uzaklardaydım. Buz gibi bir havanın gözeneklerimden çıktığını hissediyordum.

Ondan sonra öfkeli bir halde şefleri geldi. Beni tekmeleyerek yerlerde yuvarladı. Üzerime oturdu ve tabancasının namlusunu bacaklarımın arasına soktu.

Hiç ağlamadığım için ondan sonra orospu diye seslendi bana.

Sistem

Bir diktatörlüğün işlediği suçlar işkence görenlerin, katledilenlerin ve kaybedilenlerin yer aldığı listelerle sınırlı değildir. Makine seni bencillik ve yalanla yönetir. Dayanışma bir suçtur. Makine, kendini kurtarmak için ikiyüzlü ve adice davranman gerektiğini öğretir. Bu akşam seni öpen yarın seni satacaktır. Her yaptığın iyilik sana kötülük olarak dönecektir. Eğer gerçekten ne düşündüğünü söylersen senin canına okurlar; böyle bir risk almaya değmez. İşsiz dolaşan bir işçi, fabrikanın şu anda çalışan bir işçiyi çıkarıp yerine kendisini almasını gizliden gizliye arzulamaz mı? Yoldaşım dediğin kişi senin rakibin ve düşmanın değil midir? Kısa bir süre önce, Montevideo'da, melez bir çocuk annesinden kendisini doğum kliniğine geri götürmesini istemişti, çünkü bu dünyaya hiç doğmamış olmayı yeğliyordu.

Her insanın içinde mevcut olan iyi tarafa yönelik katliam, tek bir damla kan, hatta tek bir damla gözyaşı dökmeden yapılıyor her gün. Makinenin zaferi: İnsanlar konuşmaya ve göz göze gelmeye korkuyorlar. Kimse kimseyle buluşmasın. Birisi sana bakıp belli bir süre bakışlarını kaçırmıyorsa şöyle düşüneceksin: "Canıma okuyacak." Yönetici, altında çalışan arkadaşına şöyle diyor:

"Seni ele vermek zorunda kaldım. Benden liste istediler. Birkaç isim vermem gerekiyordu. Affet beni, eğer bunu yapabilirsen."

Her otuz Uruguaylıdan birinin görevi diğer insanları gözetlemek, izlemek ve cezalandırmak. Kışlaların ve karakolların dışında insanlara hiç iş yok; bir işi olanlar da onu korumak için polisten illaki *demokratik iman sertifikası* almak zorundalar. Öğrencilerden arkadaşlarım ihbar etmeleri talep ediliyor; çocuklar öğretmenlerini ihbar etmeleri için kışkırtılıyor. Arjantin'de televizyon soruyor: "Şu anda çocuğunuzun ne yaptığını biliyor musunuz?"

Ruhları zehirleyerek öldürme suç çetelesinde neden yer almıyor?

Buenos Aires, Ocak 1976: Edebiyata giriş

Eduardo ve çocuklarımla birlikte birkaç gün geçiriyoruz. Hüzünlü şeyler yazıyorum. Bir gece onları Eduardo'ya gösteriyorum. Yüzünü buruşturarak elinin tersiyle itiyor:

"Buna hakkın yok," diyor.

Kızıyorum.

"Ne demek hakkım yok?"

Bunun üzerine Eduardo bana Cuma günü jambon ve salam almak için evinin köşesindeki şarküteriye indiğini anlatıyor. Şarküterici günlerini salamları keserek, onları paket yaparak, hesabı çıkartarak ve parayı tahsil ederek geçiren şişko bir adammış. Dükkânı tek başına idare ediyormuş ve akşam olup metal kepengi indirince, böbreklerinde ve bacaklarında ağrılar hissediyormuş. Eduardo sırasını beklemiş, istediklerini almış ve parayı ödemiş. Tam o sırada, tezgâhın arkasında şarkütericinin boş kaldığı zamanlarda okuduğu açık duran bir kitabı görmüş. Bu benim yazdığım bir kitapmış.

"Bu kitabı birkaç kez okudum," demiş şarküterici. "Okuyorum, çünkü kendimi iyi hissettiriyor. Biliyor musun, ben Uruguaylıyım."

Şimdi Eduardo bana dönüp, "Hiç hakkın yok," diyor ve bu günlerde yazdığım acıklı, belki de biraz korkakça şeyleri bir kenara koyuyor.

Buenos Aires, Ocak 1976: Böyle bir güzellik karşısında kimse bir şey yapamaz

Akşam çökerken *I Musici* adındaki kafenin masalarından birinde oturuyorum.

Caracas'tan yeni gelen Çinli Foong bana bir duvarın fotoğraflarını ve Leonardo'nun, Van Gogh'un, Matisse'in yüzlerini ve konularını yeniden yaratarak yaptığı tablolarını, en son desenlerini ve serigrafilerini gösteriyor. Bir sergi projesinden bahsediyor.

"Serginin konusu Boticelli'nin *İlkbahar*'ı çerçevesinden görülen," diyor Çinli, "Amerika kıtasının tarihi."

Ona bakakalıyorum.

"Anlıyor musun? O kadın vasıtasıyla yağma ve katliamların tüm tarihi. Çünkü o çıplak kadın Amerika. Anlıyor musun?"

Ve ekliyor:

"Mona Lisa'ya baktığımda onun yaşlandığını görüyorum. Ayrıca onu bir fahişeye dönüştürebiliyorum, onun için farklı bir geçmiş icat edebiliyorum. Ama Boticelli'nin bu kadınıyla bende tam tersi oluyor. Eğer onu yaşlandırırsam, hemen yok oluyor. Ellerini, gözlerini, bir ayağını ayırıyorum, ama nafile: Onun hiçbir tarafına zarar veremiyorum."

Amerika'yı görünce konkistadorların gözlerinde beliren şaşkınlığı düşünüyorum.

"Beşinci Carlos tarihin çok küçük bir bölümünde yer aldı ve özünde ona hiçbir şey yapamadı," diyor Çinli; "sonra Teddy Roosevelt ona hiçbir yapamadı. Şimdikiler de hiçbir şey yapamazlar."

"Hepsi onun peşindeydi," deyip gülüyor Çinli. "Ve ona ilk giren kişi olan Kolomb, onu tanıyamadan öldü."

Anahtar deliğinden görünen evren

Her gün, diye anlatıyor Freddy, onun yazı yazmak için kullandığı plastisin bantları hazırlamasına yardım ediyorum. Kâğıt ve kalem kullanmıyor. Harfleri plastisine kazımak suretiyle yazıyor. Ben

onun yazdıklarını okuyamıyorum. Onun yazdıkları gözlerle okunmuyor. Parmaklarla okunuyor.

Onun sayesinde bir yaprağı *hissetmeyi* öğrendim. Bunu daha önce bilmiyordum. O bana öğretti. Gözlerini kapat, dedi bana. Sonra da büyük bir sabırla bir ağaç yaprağını parmaklarımla hissetmeyi öğretti. Bunu öğrenmem biraz zaman aldı, çünkü böyle bir alışkanlığım yoktu. Şimdi yaprakları okşamak çok hoşuma gidiyor: parmaklarımı çok pürüzsüz olan üst kısımda kaydırmak, alt taraftaki tüylü bölümü ve yaprağın içindeki damarları andıran çizgileri hissetmek.

Başka bir gün okula yeni doğmuş bir aslan getirdiler. Kimse ona dokunamadı. Sadece onun dokunmasına izin verdiler. Sonra ona sordum:

"Sen ki ona dokunabildin, bana yavrunun nasıl olduğunu söyle."

"Sıcacıktı," dedi. "Ve yumuşacıktı."

Ve sordu:

"Sen onu görebildin, söyle bana nasıldı?"

Sarı renkte olduğunu söyledim.

"Sarı mı? Sarı nasıl bir renk, Freddy?"

"Güneşin ısısı gibi," dedim ona.

Quito, Şubat 1976: İlk gece

Bininci kez başucu lambamı yakıyorum. Bu otel odasında bana düşman olmayan hiçbir şey yok. Çarşafların arasında dönüp duruyor, yüzümü sıcak yastığa gömüyorum. Bedenimde, küçücük dahi olsa, herhangi bir belirsizliğe yer yok.

Gün ağarırken, nasıl olduysa, uyuyakalıyorum.

Beni telefonun uzun uzun çalan zili uyandırıyor. Boruyu elimle yokluyorum, ama elimden düşüyor. Borudan sözcükler çıkıyor. En sonunda kulağımla buluşuyorlar.

"Hoş geldiniz!" diyor ses. "Quito şehri size hoş geldiniz der! Daha dün haberim oldu ve kendi kendime şöyle dedim: Mutluluk ve gururu ifade etmek için ona telefon edeceğim..."

"Bayım," diyorum, yahut yalvarıyorum. "Bayım saat kaç?"

"Saat sabahın tam yedisi!" diyor ses, muzaffer bir edayla. "Quito şehri adına..."

Boru başucu masasında asılı kalıyor.

Yeniden uyumayı deniyorum. Kablonun ucunda sallanan boru sesler ve cızırtılar çıkarmayı sürdürüyor. Yapacak bir şey yok. Yüzüme yaklaştırıyorum. Sözcükler ağzımdan tane tane çıkıyor.

"Uyuyordum, bayım," diye mırıldanıyorum.

"Ah!" deyip boğazını temizliyor. "Halklarımızın alışkanlıkları nasıl da birbirinden farklı! Lakin özünde Amerika kıtasına karşı beslediğimiz ortak sevgi bizi birleştiriyor! Size hemen, içinde barındırdığı heyecanı kolaylıkla fark edeceğiniz bir yapıtımı göndereceğim."

Telefonu yere fırlatıyor ve üzerine bir yastıkla bir battaniye attıktan sonra yatakta öbür tarafa dönüyorum.

Kapının çalınması beni ikinci uykucuğumdan koparıyor.

Çıplak bir halde ve başım dönerek yataktan kalkıp kapıyı açıyorum. Elime bir zarf tutuşturup tüyen, belboy olması muhtemel delikanlıyı belli belirsiz fark ediyorum.

Sırtımı odanın kapalı kapısına yaslıyorum. Başım çatlayacak gibi. Gözlerimi ovuşturuyorum. Zarfın içinde Ekvatorlu izciler için hazırlanmış bir talimatnamenin teksir makinesiyle çoğaltılmış değişik nüshaları var. Yazar tamamını bana ithaf etmiş.

Banyoya dalıp duşu açıyorum. Başıma yağan yağmurla ne kadar süre geçirdiğimi bilmiyorum.

Kurulandığım sırada yerdeki telefonu fark ediyorum ve yerine kaldırıyorum.

O sırada telefon çalıyor. Açıyorum. Aynı ses gönderiyi alıp almadığımı ve onları okuma fırsatım olup olmadığını soruyor. Ona olağanüstü bulduğumu söylüyorum.

"Salt edebi bir hükümde bulunarak," diyorum ona, "sizi rencide etmeyeceğim. Bu tür yapıtlar kitap ya da kitapçık olarak kabul edilemezler. Bunlar, Büyük Vatanımızı inşa eden tuğlalardır!"

Quito, Şubat 1976: Üniversitede bir sohbet

Bugün kültürel yabancılaşma denen konu hakkında konuştuk.

Bu ülkede şimdi her şey petrolün etrafında dönüyor. Muz dönemi artık sona erdi; on yıl içinde Ekvator'un Venezuela kadar bir gelire ulaşacağı iddia ediliyor. Bu çok yoksul ülke milyonların hayalini görünce midesi bulanıyor ve başı dönüyor: Okullardan, hastanelerden ve fabrikalardan önce ülkeye renkli televizyon geliyor. Çok yakında toprak zeminli evlerde sistre makineleri ve gaz lambasıyla aydınlanan köylerde elektrikli buzdolapları olacak. Altı bin felsefe ve edebiyat öğrencisine karşılık ancak iki tane petrol teknolojisi öğrencisi var: Üniversitede her türlü illüzyon serbesttir, ama gerçeklik mümkün değildir.

Ülke hemen anında medeniyete, yani tatların, renklerin, kokuların yanı sıra ahlak ve fikirlerin de endüstriyel ölçekte üretildiği, "Özgürlük" sözcüğünün -Uruguay'daki gibi- bir hapishanenin ismi olduğu ya da bir yeraltı işkence odasına -Şili'deki gibi- Haysiyet Kolonisi adının verildiği bir dünyaya katılır. Bilinçleri sterilize etme formülleri doğum kontrol planlarından daha başarıyla test edilir. Yalan makineleri, kısırlaştırma makineleri, uyuşturma makineleri: İletişim araçları çoğalır ve batılı, Hıristiyan demokrasiyi şiddet ve domates sosuyla birlikte yayarlar. Transistorlu radyo dinlemek ya da televizyon seyretmek ve en güçlünün hâkimiyetini kabullenmenin yanı sıra kişiliği bir otomobille, haysiyeti bir sigarayla, mutluluğuysa bir sosisle birbirine karıştırmayı öğreten gündelik mesajı almak için okuma yazma bilmeye gerek yoktur.

Bugün ayrıca, yanlış bir "protesto kültürü"nün Latin Amerika'daki önemi hakkında da sohbet ettik. Altmışlı yıllarda Birleşik Devletler ve Avrupa'da yaşanan gençlik isyanının fetişleri ve sembolleri bugün gelişmiş ülkelerde seri halde üretiliyor. Üzerlerinde insanı hayal âlemlerine sürükleyen resimlerin bulunduğu kıyafetler "Özgürleş!" sloganları eşliğinde satılıyor ve büyük endüstri Üçüncü Dünya'nın üzerine uyuşturucu halüsinasyonunun estetik modelle-

rini yineleyen müzik, posterler, saç modelleri ve kıyafetler yağdırıyor. Ülkelerimiz onlara bereketli topraklar sunuyor. Cehennemden kaçmak isteyen delikanlılar, Araf'taki gezintilere gönüllü yazılıyorlar. Yeni kuşaklar Nirvana'ya ulaşma yolunda bir ayak bağı olan Tarih olgusunu terk etmeye davet ediliyorlar. Kötürümler için maceralar: Gerçeklik tamamen olduğu gibi kalıyor, ama insanlar imajlarını değiştiriyor. Acısız aşk ve savaşsız barış vaat ediliyor.

Bugün işte bunlar ve başka şeyler hakkında sohbet ettik.

Esmeraldas, Şubat 1976: Ne zaman doğduğunu hiç hatırlamıyor musun?

1.

Bir konuşma yapmam için beni deniz kıyısına davet ediyorlar.

Yüksek düzlüklerden deniz seviyesine iniyorum. Esmeraldas'ta beni *aguardiente* ve gitarlarla karşılıyorlar. Bambaşka bir dünya: Kara derili insanlar, nemli ve sıcak topraklar, yürürken dans eden kadınlar.

Ertesi gece plajda kayboluyorum. Yüksekçe bir tepeye tırmanmak zorunda kaldıktan sonra yabani otların arasından, kurumuş bir nehir yatağını takip ediyorum. Geri döndüğümde çoktan gece yarısı olmuş ve kimse kalmamış.

Bağırarak arkadaşlarıma sesleniyorum. Denizin gürültüsünden başka bir şey duymuyorum. Kumun üzerinde istikametsiz, elbisesiz ve beş parasız yürüyorum. Acımasız sivrisinekler beni akşam yemeği niyetine emiyorlar. Avucumun içiyle bedenime şaplak atmaktan yoruluyorum. Nerede olduğum konusunda en ufak bir fikrim bile yok. İkide bir bağırıyor, cevap bekliyor ve yürümeye devam ediyorum.

Mayomu çıkarıp denize giriyorum. Su ılık ve ayın ışıltısı üzerine vuruyor. Sudan çıkınca biraz üşüyorum. Koşup kumların üzerine atlıyor, avuçlarıma doldurup kumları havaya fırlatıyorum. Sivrisinekler beni hiç rahat bırakmıyor. Karnım acıktı, midem gurulduyor.

Ateş yakmak için odun arıyorum. Ben bu işle uğraşırken ağaçların arasında bir insanoğlu beliriyor. Esmeraldas'a giden son otobüsü ka-

çırmış bir delikanlı bu. Bana kuşkuyla bakıyor. Ama sivrisinekler yüzünden dumana yaklaşmaya mecbur kalıyor. Ona bir sigara ikram ediyorum. Sonra bana kurt köpeklerinden, tarantulalardan, yengeçlerden ve köpekbalıklarından korktuğunu itiraf ediyor.

2.

Arkadaşlarının sesini duyduğumda uyumaya çalışıyordum.

Bir barakadaki Çinli bir aşçıyı uyandırıyor ve onu bize yemek vermeye ikna ediyoruz. Bize bira getiriyor ve koca bir tepsi karides hazırlayıp yanında unutulmaz bir kırmızı sosla servis yapıyor.

Arkadaşlarım bütün gece beni aramışlar. Kaybolduğum yerin adının İntihar Kayalığı olduğunu öğreniyorum.

Ahşap bungalovlarda uyuyoruz.

3.

Uyandığımda güneş ışığının mavi dağları tutuşturmak üzere olduğunu görüyorum. Parmaklarının arasından kumun kaydığını hissediyorum. Her kum tanesi canlı, derimin her gözeneği canlı. İçimden güzel bir müzik doğuyor.

Quito, Şubat 1976: Amerika kıtası tarihine giriş

Birbirlerine komşu iki yerli köyü varmış. Koyunlarından elde ettikleriyle ve toprağın verdiği azıcık şeyle yaşayıp gidiyorlarmış. Quito yakınlarındaki çok güzel bir göle kadar inen bir dağ yamacına, teras biçiminde, ekip dikiyorlarmış. İki köyün de ismi aynıymış ve birbirlerinden nefret ediyorlarmış.

İkisinin orta yerinde bir kilise varmış ve papaz neredeyse açlıktan ölüyormuş. Bir gece, tahtadan bir Meryem Ana heykelciğini tuza bulayıp toprağa gömmüş. Ertesi sabah koyunlar toprağı eşelemişler ve mucize ortaya çıkmış.

Meryem Ana armağanlara boğulmuş. Her iki köyden de yiyecek, giyecek ve süsler taşıyorlarmış. Her köyün erkekleri ondan diğer

köyün erkeklerinin ölümünü istiyor ve geceleri onları bıçaklıyorlarmış. Sonra da, "Meryem Ana'nın takdiri böyle," deniyormuş.

Her yemin bir intikamınış ve böylece Pucará adındaki bu köylerin insanları karşılıklı olarak birbirlerini bitirmişler. Papaz böylece zengin olmuş, çünkü köylülerin sahip oldukları her şey, tüm hasatlar ve tüm hayvanlar, Meryem'in ayaklarının dibinde birikmiş.

Daha sonra çokuluslu bir oteller zinciri artık üzerinde kimsenin yaşamadığı toprakları üç otuz paraya satın aldı.

Gölün kıyısında şimdi bir turistik merkez yükselecek.

Quito, Şubat 1976: İyi niyet

Alejandra Adoum'un bana anlattığına göre, Margarita belli bir süre Cañar'da kalmış.

O yüksek tepelerde yerliler, Atahualpa katliamı yüzünden, hâlâ siyah giyiniyorlar. Topluluk çorak topraklarda yetişen azıcık şeyi paylaşıyor.

Orada gazeteler yok; kaldı ki kimse okuma yazma bilmiyor. Ayrıca orada radyo da yok; zaten olsa da radyolar konkistadorların dilini konuşur. Küçük kabileler topluluk içinde olan biten şeyleri nasıl öğreniyorlar o zaman? Her kabile iki ya da üç aktörü bölgenin diğer yerleşimlerini dolaşmaya yolluyor; bu kişiler haberlerle ilgili temsiller verip sorunlarını sahneliyorlar. Ne olup bittiğini anlatırken ne olduklarını anlatıyorlar:

"Güneşi ve ayı elimizden aldılar. Bize başka tanrılar getirdiler. Onları anlamıyoruz, ama onlar için birbirimizi öldürüyoruz."

Margarita, Cañar'a tiyatro öğretmeye gitmemiş, öğrenmeye ve yardım etmeye gitmiş.

Aylar geçer. Margarita soğuktan ve sevdiklerinden uzak olmaktan muzdariptir.

Topluluğun şefi -adı Quindi'ymiş- bir elini onun omzuna koymuş ve ona:

"Márgara," demiş, "sen çok üzgün duruyorsun. Eğer bu doğruysa, buradan gitmen daha iyi olur. Bizim dertlerimiz zaten bize yetiyor."

Sistem

Guatemala ya da Çin'de canlı doğan her yüz çocuktan sekizi ölüyor. Doğan çocukların sekizi Brezilya'nın en zengin şehri olan São Paulo'nın gecekondu mahallelerinde de ölüyor. Kaza mı yoksa cinayet mi? Suçlularda hapishanelerin anahtarları var. Mermi atmadan uygulanan bir şiddet. Bu yüzden polisiye dizilerin konusu olmuyor, sadece arada sırada istatistiklerde karşımıza çıkıyor. Ama gerçek savaşlar her zaman en etkileyici gösteri değildir ve kurşun yağmurunun birçok kişiyi kör ve sağır bıraktığı herkesçe bilinmektedir.

Şili'de yemek Birleşik Devletler'dekinden daha pahalıdır; asgari ücretse on kat daha düşüktür. Şililerin dörtte birinin hiçbir geliri yoktur ve sadece dilencilikle yaşamlarını sürdürürler. Santiagolu taksiciler artık turistlerden dolar satın almıyorlar, onlara bir akşam yemeği karşılığında kendileriyle yatacak genç kızlar sunuyorlar.

Son yirmi yılda Uruguay'daki ayakkabı tüketimi beş kat düştü. Son yedi yılda Montevideo'daki süt tüketimi yarı yarıya düştü.

Gereksinimleri yüzünden cezaevine düşenler kaç kişidir? İş ve yemek peşinde koşmaya mahkûm bir kişi özgür müdür? Dünyaya kafalarını uzatıp ilk kez ağladıkları günden itibaren kaderleri alınlarında yazılı olanlar kaç kişidir? Güneşin ve tuzun esirgendiği kişilerin sayısı ne kadardır?

Quito, Şubat 1976: Onlar ölene kadar dinlenmek yok

Bu kadın en iyi arkadaşının ölümünü gördü.

Darbeyi izleyen günlerde, Santiago şehrinin kenar mahallelerindeki bir fabrikayı işgal etmişlerdi. Direnmek için silah gelmesini bekliyorlardı.

Onu korkunç bir işkenceden geçirdiler, ama kadını tanıdığını söylemedi.

Onu kadının bulunduğu yere kadar yerlerde sürüklediler. Geçtiği yerlerde, arkasında kandan bir yol bırakıyordu. İnkâr etmeyi sürdürdü. Kadın, subayın onun kurşuna dizilmesi emrini verdiğini duydu. Onu bir duvarın önüne götürdüler, nişancı belli bir mesafeye geçti, ama tetiğe basmakta tereddüt etti. Sonra birden tüfeği kaldırdı, nişan aldı ve kadın, kafasının nasıl parçalandığını gördü.

Ardından, nişancı acı bir şekilde uludu, tüfeği fırlattı ve koşarak gitti, ama fazla uzaklaşamadı. Subay bel hizasından yaylım ateşi açtı ve onu ikiye biçti.

Quito, Şubat 1976: Ateşi tutuşturup onu çağırıyorum

1.

Iván Egüez'in evindeki gece. Roque Dalton'u anlatmaya koyuluyorum.

Roque dur durak bilmeyen bir insandı. Şimdi hafızamda koşturuyor. Ölüm onu yakalamayı nasıl becerdi acaba?

Onu kurşuna dizeceklerdi ve infazından dört gün önce hükümet düştü. Başka bir seferinde, yine kurşuna dizilmek üzereyken bir deprem hapishanenin duvarlarını çökertti ve o kaçtı. Onun vatanı olan ve bedeninin her tarafında dövme olarak taşıdığı küçücük ülke El Salvador'un diktatörlükleri onunla asla başa çıkamadılar. Ölüm kendisiyle bunca dalga geçen bu adamdan intikamını aldı. En sonunda onu kandırarak gafil avladı: Mermileri onun hiç beklemediği bir yerden gönderdi. Aylarca çelişkili bilgiler geldi ve gerçek öğrenilemedi. Ölmüş müydü, ölmemiş miydi? Ölmüştü. Paris'te ya da New York'ta doğmamış olan bu şairin katlini bildirmek için telgraf telleri titreşmedi.

O hepimizin içinde, en neşeli olanımızdı. Ve en çirkinimiz. Çirkinler vardır ki, en azından şöyle diyebilirler: "Ben çirkinim, ama simetriğim." Ama o, onlardan biri değildi. Suratı yana kayıktı. Bu

şekilde doğmadığını söyleyerek kendini savunuyordu. Dediğine göre sonradan bu hale gelmiş. İlk olarak, futbol oynarken kuşkulu bir penaltı yüzünden burnuna bir tuğla yemiş. Onun ardından gözüne bir taş gelmiş. Daha sonra şüpheci bir koca kafasında şişe kırmış. Ardından, Marksizm-Leninizm tutkusunu anlamayan El Salvadorlu askerlerin attıkları dayaklar. Sonra da Prag'da Malâ Strana'nın bir köşesinde yediği gizemli bir dayak. Bir grup adam onu pataklayıp çene kemiğinde iki kırık ve beyinde sarsıntıyla sokağın ortasına atmışlar.

Birkaç yıl sonra, askeri bir manevra sırasında, Roque elinde süngüsü takılı tüfeğiyle koşarken bir kuyuya düşmüş. Orada, yeni doğurduğu yavrularıyla birlikte kocaman bir domuz varmış. Onca badireden sonra ondan geriye sağlam kalan taraflarını da o domuz dağıtmış.

1970 Temmuzu'nda, kahkahalar atarak bana bu domuz hikâyesini anlattı ve kendisinin ataları olan meşhur Dalton Kardeşler'in maceralarını konu alan bir çizgi roman gösterdi.

Roque'nin şiiri, tıpkı kendisi gibi, sevgi dolu, şakacı ve kavgacıydı. Cesareti üst düzeydeydi ve bu yüzden, bu konuya girme ihtiyacını hiç hissetmezdi.

Roque'den bahsediyor ve onu bu gece Iván'ın evine getiriyorum. Buradakilerden hiçbiri onu tanımadı. Bunu ne önemi var ki? Iván'da *Taverna ve Diğer Mekânlar*'ın bir nüshası var. Bir zamanlar, Montevideo'dayken bu kitap bende de vardı. Bir şiiri *Taverna*'da arayıp bulamıyorum; belki de kendim hayal etmiştim, ama o da pekâlâ Amerika kıtasında doğmanın güzelliği ve ayrıcalığı üzerine yazmış olabilirdi.

Prag'daki *Ufleka* adlı tavernayı bilen Iván yüksek sesle bir şiir okuyor. *Luis*; uzun bir şiir ve bir aşk öyküsü. Kitap elden ele dolaşıyor. Ben öfkelenmenin güzelliğinden bahseden birkaç dizeyi seçiyorum.

2.

Herkes kendine göre farklı bir biçimde ölüm âlemine giriyor. Kimisi sessizce, ayaklarının ucunda yürüyerek; kimisi ayakları geri giderek; kimisiyse, özür dileyip izin isteyerek. Oradakilerle tartışmaya

girenler ve onlardan açıklama talep edenler olduğu gibi, o âlemde omuz ve dirsek atarak kendine yol açanlar, ölümü kucaklayanlar da var. Gözlerini kapatanlar da var, ağlayanlar da. Ben her zaman, Roque'nin ölümü kahkahalarla karşılayacağını düşündüm. Acaba öyle yapabildi mi diye şimdi kendi kendime soruyorum. İnsanın, bir dönem yoldaşı olmuş kişiler tarafından katledilmesinin acısı çok daha şiddetli değil midir?

İşte tam o sırada zil çalıyor. Bu Humberto Vinueza ve Agustín Cueva'mn evinden geliyor. Iván kapıyı açar açmaz, daha henüz kimse bir şey sormadan, Humberto şöyle diyor:

"Muhalif bir fraksiyonmuş."

"Ne? Nasıl?"

"Roque Dalton'u öldürenler. Bana Agustín söyledi. Meksika'da yayınlanan bir..."

Humberto aramıza oturuyor.

Hepimiz sessizce oturuyor ve pencerelere vuran yağmurun sesini dinliyoruz.

Nehrin üçüncü kıyısı

Guimaraes Rosa'yı bir Çingene uyarmıştı: "En büyük arzunu gerçekleştirdiğinde öleceksin."

Tuhaf şey: İçinde barındırdığı onca tanrı ve şeytana rağmen tam bir beyefendiydi. En büyük arzusu Brezilya Edebiyat Akademisi'ne üye seçilmekti.

Onu seçtiklerinde oraya girişini ertelemek için bahaneler uydurdu. Yıllarca bir sürü bahane üretti: Sağlık, zaman, seyahat...

Ta ki zamanın geldiğine karar verene dek.

Görkemli bir tören düzenlendi ve Guimaraes Rosa konuşmasında şöyle dedi: "İnsanlar ölmezler. Büyülenmiş olarak kalırlar."

Üç gün sonra, bir Pazar günü öğlen vakti, karısı kilisedeki ayinden dönünce onu ölü buldu.

Ona birkaç tane hikâye borçluyum, o bunu bilmese de, onların karşılığını ödeyeceğim

Don Alejo Carpentier'i tanımıyorum. Bir ara onu görmem gerekiyor. Ona şöyle diyeceğim:

"Bakın, Don Alejo, sanırım siz Mingo Ferreira'dan bahsedildiğini hiç duymamışsınız. O mizah ve dramı karıştırarak resim yapan bir vatandaşım. Birbirini izleyen gazete, dergi ve kitap maceralarında yıllarca bana eşlik etti. Benim yanı başımda çalıştı ve az da olsa onun hakkında bir şeyler öğrendim. O hiç konuşmayan birisidir. Ondan sözcükler çıkmaz, çizgiler çıkar. Tacuarembó'dan gelmiştir, bir ayakkabıcının çocuğudur ve hep yoksul biri olmuştur."

Ayrıca ona şunları da söyleyeceğim:

"Montevideo'da birçok kez hapse düşmüş ve işkence görmüştür. Bir seferinde aylarca, yanılmıyorsam, neredeyse bir yıla yakın bir süre tutuklu kalmış. Çıkınca bana anlattığına göre, tutulduğu o yerde sadece yüksek sesle okunabiliyormuş. Onları kapattıkları yer pislik içinde bir hangarmış. Mahpuslar, etrafları tüfeklerle çevrili bir halde, üst üste yığılıyor ve işemeye dahi gidemiyorlarmış. Her gün içlerinden biri ayağa kalkıp hepsi için okuyormuş.

Benim size söylemek istediğim, Don Alejo, mahpuslar *Aydınlanma Çağı*'nı okumak istemişler, ama bunu başaramamışlar. Gardiyanlar kitabın içeri sokulmasına izin vermişler, ama mahpuslar onu okuyamamışlar. Demek istediğim, birçok kez okumaya başlamışlar, ama her seferinde bırakmak zorunda kalmışlar. Siz onlara yağmuru, toprağın ve gecenin şiddetli kokularını hissettiriyormuşsunuz. Siz onlara denizi ve geminin omurgasına çarpan dalgaların gürültüsünü taşıyor ve günün doğduğu saatte gökyüzünün kırbacını gösteriyormuşsunuz ve onlar okumaya devam edemiyorlarmış."

Ve ona şöyle diyeceğim:

"Belki Milton Roberts'i hatırlarsınız. Milton, *Crisis* dergisi için sizinle röportaj yapan o uzun boylu ve hoş bakışlı delikanlıydı. Zannedersem 73 yılı ortalarında Paris'e bir seyahat yapmıştı ve sizinle bir röportaj yapmasını ondan ben istemiştim. Hatırlıyor musunuz?

Milton oraya yakalandığı hastalık konusunda çok bilgili olan Fransız doktorlara görünmek için gitmişti. Ama yapacak hiçbir şey yoktu. Buenos Aires'e döndü ve bir daha da yataktan kalkamadı. Uzun süre acı çekti. Bütün vücudu şişti. Kalan azıcık gücünün yanı sıra sesi de yavaş yavaş kayboldu. Hastalık gırtlağına ulaşmadan önce Milton bana birkaç kez sizinle yaptığı röportajdan bahsetti. Bana röportajm tamamını anlattı. Kelime kelime hepsini hatırlıyordu. Sizden sanki bütün ömrü boyunca onun dostu olmuşsunuz gibi bahsediyordu. Aşklarınızı ona müzik ve edebiyatla anlattığınızdan bahsetti bana. Sizin korsan ve diktatör hikâyelerinizi, iki ya da üç asır önceki alışkanlıkların tüm ayrıntısıyla birlikte, bana teker teker anlattı. Bunları anlatırken gözleri parlıyordu; şu anda hafızamda o surat ifadesiyle yer alıyor.

O öldükten sonra, iş arkadaşı Claudine, röportajın notlarını bulmak için onun kâğıtlarının altını üstüne getirdi, aradı taradı, ama hiçbir şey bulamadı. O kâğıtlar asla ortaya çıkmadı."

Ve şöyle diyeceğim:

"İşte bunları anlatmak ve size teslim etmek istiyordum, yoldaş Alejo, çünkü onlar size ait."

Izdırap törenleri

1.

İhtiyar, aksi adam. İnsanlara kendini sevdirmekten kaçınır. Bana çok yardım etti. Onu tanıdığımda yirmi yaşındaydım. O zamandan beri çok zaman geçti. Onu ziyaret edip yazdıklarımı gösteriyordum. Homurdanarak bana acımasız fikirlerini aktarıyordu; ben de onu biraz neşelendirmek için elimden geleni yapıyordum.

Yıllar önce, bir keresinde onu görmek için belediye binasına gittim. İhtiyar'm orada yarı hayali bir işi vardı: Var olmayan kütüphaneleri idare ediyordu. Etrafı, geçim sıkıntısı ve çocuklar dışında konuşacak konusu olmayan yaşlı memurelerle çevrili halde çalışıyordu. Bankoya yaklaşıp bekledim. Ortam tam bir haremi andırı-

yordu. Kadınlar *mate* içiyor ve kek yiyorlardı. En sonunda biri bana doğru yaklaştı. Ona İhtiyar'ın orada olup olmadığını sordum.

"Hayır..." dedi memure ve gözlüklerini çıkardı. Eşarbıyla gözlüğünün camlarını silmeye koyuldu.

"Hayır..." dedi. "O gelmedi. Uzun zamandır gelmiyor."

"Ne oldu?" diye sordum, "Hasta mı?"

Bir acıma edasıyla kaşlarını kaldırdı. Gözlüklerini kaldırıp ışıkta kontrol etti.

"Zavallıcık..." dedi. "Zavallıcık."

Ve ekledi:

"Biliyor musunuz? O bu dünyadan değil."

2.

Onu yatağa gömülü olarak buldum. Bu şekilde uzun dönemler geçiriyordu. Onu Montevideo'da ziyaret ettiğim zaman gördüğüm borular ve tüplerden oluşan karmaşık bir mekanizmaya sahip ve onun için Viyana'dan getirilen camdan imbik sarının yatağının yanında hâlâ duruyordu. Alet sayesinde, İhtiyar hiç ayağa kalkmadan kendine şarap servisi yapabiliyordu. Elini şöyle biraz oynatması yeterli oluyordu; kadeh bir valfa basınç uyguluyor ve içine şarap doluyordu. Tabiri caizse İhtiyar şarap sağıyordu.

Böyle dönemlerde, İhtiyar yataktan hiç çıkmıyor ve hiçbir şey yemiyordu. Yavaş yavaş ölmek için organize oluyordu.

"Gıdım gıdım yazıyorum. Artık eskisi gibi sabaha kadar bütün gece yazacak dürtü gelmiyor."

En ucuz şaraptan, hani şu insana mor renk idrar yaptıranlardan içiyordu ve sürekli uykuda kalmak için haplar yutuyordu. Ama bazen uyanıyor ve bu durumu uyuyamama hastalığı olarak adlandırıyordu. Mum ışığında polisiye romanlar okuyordu ve bunlar birikerek bir süre sonra yatağının etrafında bir çöp tepesi oluşturuyorlardı. Bu ızdırap törenlerini, yatağının başucunda asılı duran Faulkner'in resmi yönetiyordu.

Bu defa ona sormadan pencereyi ve panjurları açtım; birden odayı dolduran gün ışığı onu neredeyse öldürecekti. Uzunca bir

süre küfürleştik. Ona yarasa diye bağırdım. Bu tür şeylerden hoşlandığını bildiğim için, ona politik fıkralar ve dedikodular anlattım; bu arada o, sıcaktan, soğuktan ya da ışıktan yakınıyordu, ama en sonunda bir tebessüm elde etmeyi başardım. Her zamanki gibi, onun tartışma tarzında, yavaş ve iştahsız bir şekilde tartıştık; zira ben insanın rezil bir yaratık olduğuna ya da olacağına inanmıyorum; zira beni umutsuzluk kuyusunun dibine davet ettiğinde hemen onun peşine takılmıyorum. Ben bu konuda oyun oynayamam: Eğer kendimi düşmeye bırakırsam, orada kalırım, kalkamam. Ölümün içine dalmadan, onu dışarıdan okşayamam.

Eğlence olsun diye böyle davranmadığını biliyordum. Biliyordum, biliyorum, çünkü onu tanıyorum, onu okuyorum: İhtiyar'm bir deri bir kemik bedeninin, onu sürekli taciz eden, onu tiksindiren, ona hançer saplayan şeytanlarla dolu olduğunu biliyorum. Gözlerini tavandaki rutubet lekelerine dikip içini şarap ve dumanla doldurmasının sebebi de onları bayıltmayı başarıp başaramayacağını görmek. Uyumak, belki de rüya görmek, bir ateşkes. Polisiye romanlar bir ateşkes. Yapabildiğinde, yazmak da bir ateşkes ve belki de onun kazanmasına izin verilen yegâne zafer. İşte o yazdığı zamanlarda, yüceliyor ve kiriyle pasını altına dönüştürüyor; kral oluyor.

3.

Bazen bir kirpi olduğunu unutup bana şöyle diyordu:

-Çocukluğumda Kara Korsan çetesinin bir üyesiydim. Sandokan adında bir başka çete ve daha başka çeteler de vardı, ama ben ölümüne bir Kara Korsan mensubuydum.

-Evet, Honorata'nın sevgilisi. Onu tanıyorum.

-Bildiğim kadarıyla o bir sarışına âşıktı ve onunki imkânsız bir aşktı.

-Başkasıyla karıştırdın. Senin dediğin Mompracem Kaplanı'ydı.

-Kara Korsan'dı, seni gidi budala. Benden daha iyi mi bileceksin, ben o çetenin mensubuydum.

-Onlar tam bir tehlike.

-Kimler?

-Sarışınlar.

-Şu sarışının, Honorata'nın, Sandokan'la hiçbir alakası yoktu. Hiç alakasız şeyleri birbirine karıştırıyorsun. Sandokan, Malezya'da faaliyet gösteren bir korsandı. Kara Korsan ise daha ziyade Karayip civarındaydı.

-Honorata Kara Korsan'ı seviyordu.

-Tamam, sevmesine seviyordu, ama Maracaibo valisi ne olacak? Sence tek konu sevişmek ve hoşça kal mı? Zavallı Kara Korsan. Gidip baş düşmanının yeğenine âşık oldu.

-Sonunda öldü.

-O orospu çocuğu hiç ölür mü?

-Honorata diyorum, vali değil. Valinin sağlığı çok boktandı, ama ölmedi. Hatırlar mısın? Gut hastasıydı. Bir ayağı çukurdayken bile kötülük düşünürdü. Ama o ölmedi, Honorata öldü.

-Öldürüldü demek istiyorsun.

-Amcasının askerleri.

-Evet. Tam kaçarken.

-Misket tüfeğiyle vurdular.

-Honorata balkondan aşağıya atladı ve Kara Korsan'm kollarına düştü. Atlar köprüde bekliyorlardı.

-Mermi aslında Kara Korsan'a isabet edecekti, ama o bedenini siper yaptı. Orada onları bekleyen askerler birden ortaya çıktılar; Honorata kollarını açtı ve...

-Mermi göğsüne girdi. Tam şuraya.

-Daha aşağıya. Sonra da omzundan dışarı çıktı.

-Baksana, sen Maracaibo'ya hiç gittin mi?

-Evet, gittim.

-Anlatsana.

-Klimalı devasa binalar var ve içi petrol kuleleriyle dolu bir göl.

-Sersem. Hiçbir şey görmemişsin. Maracaibo'da ortalıkta dolaşan onca hayalet yüzünden yolda bile yürünemediğini bilmiyor musun?

4.

73 yılı ortalarında, onu bir roman yarışmasının jürisine aldılar ve İhtiyar, nehrin diğer yakasma geçti. Bir gece beni yemeğe davet etti. Yanında bir kadın vardı. Üçümüz birlikte Buenos Aires'in merkezinde, Buenos Aireslilerin *La City* diye adlandırdıkları bölgede birkaç sokak yürüdük. Yürümekte zorlanıyordu; adımları yavaştı ve çabucak yoruluyordu. Zorlanıyordu ama yürümek istiyordu ve eskiden, yani birkaç yıl önce yaşamış olduğu bu şehrin sokaklarını ve mekânlarını artık tanıyamadığını söylese de, oldukça mutlu görünüyordu.

Lavalle Sokağı'ndaki bir birahaneye gittik. İhtiyar birkaç lokma yedikten sonra, çatal ve bıçağını çapraz biçimde tabağına bıraktı. Çok suskundu. Ben yemeğimi yiyordum. Kadın konuşuyordu.

İhtiyar tam o sırada kadına sordu:

"Tuvalete gitmek istemez misin?"

"Hayır, hayır," dedi kadın.

Rus salatalı sosisimi bitirdim. Garsonu çağırdım. Yanında yuvarlak patateslerle birlikte bir tütsülenmiş domuz kaburgası istedim. Üç tane de bira.

İhtiyar üsteliyordu:

"Tuvalete gitmek istemediğine emin misin?"

"Evet, eminim," dedi kadın. "Sen hiç merak etme."

Bir süre sonra aynı şey tekrarlandı.

"Yüzün çok parlıyor," dedi kadına. "Tuvalete gidip biraz pudra sürsen hiç fena olmaz."

Kadın çantasından bir ayna çıkardı.

"Parladığı falan yok," dedi kadın şaşkın bir halde.

"Ama ben senin tuvalete gitmeyi çok istediğine eminim," diye ısrar etti İhtiyar. "Zannederim sen tuvalete gitmek istiyorsun."

İşte o zaman kadın patladı:

"Eğer arkadaşınla yalnız kalmak istiyorsan söylemen yeter. Eğer seni rahatsız ediyorsam, bunu bana söyleyebilirsin, giderim."

Ayağa kalktı, ben de ayağa kalktım. Bir elimi omzuna koydum ve ondan tekrar oturmasını istedim. Ona şöyle dedim:

"Şimdi bir tatlı söyleyeceğiz. Sen..."

"Eğer benim gitmemi istiyorsa, giderim."

Hıçkırarak ağlıyordu.

"Buradan tatlı yemeden gitmiyorsun. Böyle demek istemedi. Kalmanı istiyor."

İhtiyar, hiç istifini bozmadan, penceredeki altın rengi perdelere bakıyordu.

O tatlı hayatımın en zor tatlısı oldu. İhtiyar tadına bile bakmadı. Kadın dondurmadan sadece bir kaşık yedi. Meyve salatası benim boğazıma takıldı.

En sonunda kadın ayağa kalktı. Ağlamaktan ötürü çatallaşan sesiyle vedalaştı ve gitti. İhtiyar kılını bile kıpırdatmadı.

Bir süre hiçbir şey söylemedi. Kahve ikramını başını hafifçe eğerek kabul etti.

Herhangi bir şey söylemeyi denediğimde sadece başıyla onaylıyordu. Alnı kırış kırıştı ve bakışlarında çok iyi tanıdığım o sonsuz hüzün hâkimdi.

"Düzüşmek gerek," dedi en sonunda. "Onun tuvalete gitmesini neden istediğimi biliyor musun? Kendimi çok mutlu hissettiğimi sana söylemek için. Kendimi hiçbir zaman bugünlerde onunla olduğum kadar mutlu hissetmemiştim. Tıpkı bir tay gibiydim ve..."

Ve kafasını sallıyordu.

"Düzüşmek gerek," diyordu.

Susmayı bilen adam

Juan Rulfo söylemesi gerekeni az sayfada -tabiri caizse yağsız, sinirsiz, salt et ve kemik biçiminde- söyledi ve ardından sessizliğe gömüldü.

1974'te, Buenos Aires'te, Rulfo bana kamu idaresindeki görevinin getirdiği aşırı yoğun iş yükü yüzünden istediği gibi yazmaya vakit bulamadığını söylemişti. Vakit bulmak için bir rapora ihtiyacı vardı ve raporu doktorlardan istemek gerekiyordu. Rulfo bana, insanın doktora gidip şöyle diyemeyeceğini söyledi: "Kendimi çok kederli hissediyorum." Zira doktorlar bu tür şeyler için rapor vermiyorlardı.

Quito, Mart 1976: Son gece

Telefon çalıyor. Yola çıkma vakti. Sadece birkaç dakika uyumuş olmamıza rağmen dinç ve canlıyız.

Seviştik, ardından çarşafı masa örtüsü, bacaklarımızıysa masa yaparak üzerinde yiyip içtik ve sonra tekrar seviştik.

Bana Şili'nin acılarını anlattı. Öylesine canlı görünen yoldaşların ölmelerini kabullenmenin insana çok zor geldiği söyledi. Kendisi kıl payı kurtuldu ve şimdi bunca özgürlük ve fazladan ömürle ne yapacağını kendi kendine soruyor.

Havaalanına biraz geç varıyoruz. Uçak rötarlı kalkıyor. Üç kez kahvaltı ediyoruz.

Birbirimizi yarım gündür tanıyoruz.

Arkama bakmadan uçağa doğru yürüyorum. Pistin etrafı mavi volkanlarla çevrili. Elektrik ve bedenimin açlığı beni şaşırtıyor.

Anahtar deliğinden görünen evren

Küçük bir kızken, Mónica, zavallı salyangozların üzerine basmamak için geceleri dışarı çıkmak istemiyordu. Ayrıca, yol kenarındaki terk edilmiş bir kamyondan gelen ve tarlanın içinde, yabani otların arasında kaybolan kan sızıntısı da onu korkutuyordu.

Mónica, bütün annelerin nefret ettiği, fırıncının kanun kaçağı oğluna âşık oldu. Sabahları derse başlamadan önce milli marşı söylerlerken, Mónica göz ucuyla ona bakıyordu. Sonra sırayı bozuyorlardı ve Mónica, "dan" diye, Artigas'ın bronz büstüne çarpıyordu.

Mónica çocukluğundan beri kabare dansçısı olmak istiyordu. Kuyruğunda rengârenk tüylerle dolaşmak, kendini bir kuş gibi hissetmek, uçmak ve günah işlemek istiyordu.

Hiçbir zaman yapamadı.

Yıllar sonra, Mónica, korku testlerini kurumadan ve kırılmadan geçen nadir insanlardan biri oldu. Onu dinlemekten çok hoşlanır-

dım. Mónica Lacoste ve erkek arkadaşı Buenos Aires'te benim komşumdular ve evleri sürekli olarak Uruguaylılarla doluydu.

Bir öğlen vakti Mónica'ya pazarda eşlik ettim. Eski demiryolu istasyonunda kurulan pazar tam bir koku, renk ve gürültü cümbüşüydü: Bana şuradan domates verin, üç tane, olgunlarından. Soğan ne kadar olacaktı? Şu marulun güzelliğine bak, onu bırakın ve bana daha büyük bir tane verin, ah, sarımsak ve maydanoz, kırmızı biberiniz yok mu? Ondan yok, ama yeşil biberi size tavsiye ederim, hadi tezgâhın önünü boşaltalım lütfen, bir şey almayacak olanlar açılsın.

Mónica saçlarının arasına bir çift turp koymuştu ve herkese gülümsüyordu.

Ellerimiz torbalar ve paketlerle dolu, geri dönüyorduk.

Mónica'nın oğlu Pancho, sokağın, bir balkonun korkuluğu, bir buzlu cam, bir demir kapı ya da karnını doyuran bir güvercin gibi büyüleyici unsurlarından birine takılıp geride kalıyordu. Dünyanın şaşırtıcılığı karşısında ağzı açık kalıyordu ve geri dönüp onu almak gerekiyordu.

"Hadi gidiyoruz, Pancho," dedim ve o da benden kendisi için küçük bir hayalet satın almamı istedi.

Ardından gazete satıcısını selamlamak için koşarak yanına gitti ve ona bir fıstık ikram etti. Gazete satıcısı uzattığı fıstığı geri çevirdi.

"Neden almıyorsun?" diye çıkıştım ona. Gazete satıcısı başını öne eğdi ve beni yanıtladı:

"Alerjim var da."

Buenos Aires, Mart 1976: Karanlıklar ve güneşler

Bir kadın ve bir erkek, Buenos Aires'te, evliliklerinin otuzuncu yılını kutlarlar. O dönemden tanıdıkları başka çiftleri, yıllardır birbirini görmeyen insanları da davet ederler. Düğün için işlenmiş sarımtırak masa örtüsünün üzerinde hepsi yer, güler, kadeh tokuşturur ve

içer. Şişeler boşalır, açık seçik fıkralar anlatılır ve o kadar yemekten, gülmekten ve birbirlerinin sırtına vurmaktan lokmalar boğazlarında kalır. Derken gece yarısından sonra bir anlığına bir sessizlik çöker. Sessizlik gelir, yerleşir ve ortama hâkim olur. Ne bir cümle ne de bir kahkaha duyulur. Kimse gitmeye kalkışmaz. Sonra, artık nasıl olduysa, oyun başlar. Davetliler, 'kim daha önce öldü' oyununu oynarlar. Birbirlerine, "sen kaç yıl önce öldün?" diye sorarlar; sonra da "hayır, hayır," derler, "yirmi yıl olamaz, yaşını küçültüyorsun. Sen yirmi beş yıldır ölüsün." Ve böyle devam eder.

Bir gece önce evinde yaşanan bir ihtiyarlık ve intikam hikâyesini anlattı dergide birisi. Onu dinlemeyi bitirmiştim ki telefon çaldı. Arayan çok az tanıdığım Uruguaylı bir kadın yoldaştı. Arada sırada, politik bir bilgi vermek ya da ne bir evi ne de bir işi olan diğer mülteciler için ne yapılabileceğini konuşmak için bana uğrardı. Ama şimdi bunun için aramıyordu. Bu kez âşık olduğunu söylemek için beni arıyordu. Aradığının farkında olmadan aradığı şeyi nihayet bulduğunu ve bunu birisiyle paylaşma ihtiyacı duyduğunu söyledi. Rahatsızlık verdiği için özür diledi ve her şeyin çok daha derin bir biçimde paylaşılabileceğini keşfettiğini, bunu anlatmak istediğini, çünkü bunun iyi bir haber olduğunu söyledi: "Bunu anlatacak başka kimsem yoktu ve düşündüm ki..."

Bana onunla birlikte hayatında ilk kez hipodroma gittiğini, atların parlaklığının ve ipek bluzların gözlerini kamaştırdığını söyledi. Ceplerinde çok az para olduğunu, kazanacaklarından çok emin bir şekilde bahis oynadıklarını, çünkü bunun ilk seferleri olduğunu, paralarını en sempatik ve en komik isimli atlara bastıklarını anlattı. Bütün paralarını kaybettiklerini ve evlerine yürüyerek döndüklerini söyledi. Ama hayvanların güzelliğinin ve yarışın heyecanının onları mutlu etmeye yettiğini belirtti ve "Biz de genç, güzel ve her şeye muktediriz," dedi. "Şu anda bile, sokağa çıkmak, trompet çalmak, insanları kucaklamak, onu sevdiğimi ve doğmanın bir şans olduğunu haykırmak için can atıyorum," dedi bana.

Bu ihtiyar kadın bir ülke

1.

Nine, Buenos Aires'e yaptığı son yolculuğunda yeni doğmuş bir bebek gibi ağzında hiç diş olmadan geldi. Bense hiç fark etmemiş gibi yaptım. Graciela beni telefonla Montevideo'dan uyarmıştı: "Çok endişeli. Bana sordu: Sence Eduardo beni çirkin bulmaz mı?"

Nine bir kuş kadar kalmıştı. Yıllar geçtikçe küçülüyordu.

Limandan sarmaş dolaş çıktık.

Ona taksiye binmeyi teklif ettim.

"Hayır, hayır," dedim ona. "Senin yorulacağını sandığım için değil. Dayanacağını biliyorum. Ama otel buraya çok uzak, anlıyor musun?"

Lakin o yürümek istiyordu.

"Beni dinle, Nine," dedim ona, "buralarda yürümeye değmez. Manzara çok çirkin. Burası Buenos Aires'in çirkin yerlerinden biri. Daha sonra, sen dinlenince, birlikte parklarda yürümeye gideceğiz."

Durdu, yukandan aşağıya beni süzdü. Küfretti. Ve öfke içinde sordu:

"Seninle birlikte yürürken benim manzaraya baktığımı mı sanıyorsun?"

Bana sarıldı.

"Senin kanatlarının altındayken," dedi bana, "kendimi büyümüş hissediyorum."

Sonra sordu: "Ameliyattan sonra klinikte beni kucağında taşıdığını hatırlıyor musun?"

Bana Uruguay'dan, sessizlikten ve korkudan bahsetti.

"Her şey o kadar kirli ki. O kadar kirli ki her şey."

Ölümden bahsetti:

"Bir sonraki seferde dünyaya diken olarak geleceğim. Belki de senin torunun ya da torununun çocuğu olarak yeniden doğacağım."

"Ama ihtiyar," dedim ona, "hani sen iki yüz yıl yaşayacaktın. Bana ölümden bahsetme sakın. Önünde uzun yıllar var daha."

"Hınzırlık yapma," dedi.

Bedeninden artık bıktığını söyledi.

"İkide bir bedenime şöyle diyorum: 'Sana artık tahammül edemiyorum'. O da bana şöyle yanıt veriyor: 'Ben de.'"

"Bak," dedi ve kolunun derisi gerildi.

Bana yolculuktan bahsetti.

"Sen Venezuela'da ateşler içinde kıvranırken, benim Montevideo'da nedenini bilmeden bütün gece ağladığımı hatırlıyor musun? Bütün o günler boyunca Emma'ya 'Eduardo orada hiç rahat değil' diyordum: Ve kalkıp gelmiştim. Şimdi de senin rahat olmadığını düşünüyorum."

2.

Nine birkaç gün kaldıktan sonra Montevideo'ya geri döndü. Bir süre sonra ona bir mektup yazdım. Mektupta kendisine dikkat etmesini, canını sıkmamasını ve kendini yormamasını söyledim. Ve ona beni yaptıkları çamurun nereden geldiğini bildiğimi söyledim.

Daha sonra bana bir kaza geçirdiğini haber verdiler.

Onu telefonla aradım.

"Kendi hatam yüzünden," dedi bana. "Evden kaçtım ve eskiden seni görmek için gelirken yaptığım gibi üniversiteye kadar yürüdüm. O günleri hatırlıyor musun? Artık bunu yapamayacağımı biliyorum. Her gidişimde yere düşüyorum. Basamakların başına geldim ve yüksek sesle şöyle dedim: 'Zamanın aroması'; bu bir zamanlar bana hediye ettiğin parfümün markasıydı. Ve işte tam o sırada düştüm. Beni yerden kaldırıp buraya getirdiler. Herhangi bir kemiğimin kırıldığını sandılar. Ama bugün, beni yalnız bırakır bırakmaz, yatağımdan kalktım ve hastaneden kaçtım. Sokağa çıktım ve şöyle dedim: 'Gayet canlı ve delidoluyum, tıpkı onun beni sevdiği gibi.'"

Buenos Aires, Nisan 1976: Yoldaş siperlerin içinde yürüyor

1.

Kısa bir süre önce, buyurgan bir ses tonuna sahip biri onu telefonla aramış ve acilen görüşmeleri gerektiğini söylemiş. Vicente ilk başta onu tanıyamamış. Sonradan, birkaç yıl önce bir karşılıksız çek davasında, hiç para almadan, onun avukatlığını yaptığını hatırlamış.

Vicente işinin başından aşkın olduğunu ve bir dakika bile boş vakti olmadığını falan söylemiş ama nafile.

Neticede bir kafede buluşmuşlar. Herif ithal viski içmeleri gerektiği konusunda ısrar etmiş. Vicente sabahın o saatinde içki içmek istemediğini söylemiş ama nafile.

İthal viski içmişler.

Bu arada Vicente adamın üst düzey bir polis olduğunun farkına varmış.

"Ben özel operasyonlarla görevliyim," demiş herif; "ve bana sizi öldürmem emredildi."

Ona bir haftalığına ortadan kaybolmasının iyi olacağını söylemiş. Ertesi hafta başka isimlerle, başka bir liste alacaklarmış. Listeler her hafta değişiyormuş.

"Ben sizin hayatınızı falan garanti edemem. Size sadece bir hafta gizlenmenizi söylüyorum. Yapacak çok işimiz var ve siz çok fazla önem teşkil etmiyorsunuz."

Vicente ona müteşekkir olduğunu ve bu iyiliğini nasıl ödeyeceğini bilemediğini söylemiş.

"Şimdi ödeştik," demiş herif. "Artık size hiçbir borcum yok. İki yıl önce siz bana bir iyilik yapmıştınız. Eğer bana aynı emri tekrar verirlerse, gelip sizi bulur ve öldürürüm."

Garsonu çağırmış. Hesabın üstünü beklemeden masadan kalkıp gitmiş.

"Size elimi uzatmıyorum," demiş; "sizin de bana uzatmanızı istemiyorum."

2.

Vicente Zito Lema, beş yıl önce, Villa Lugano'nın küçük futbol sahasında bir konuşma yaptı. Politik tutuklular için yapılan açlık grevinin son günüydü. Vicente tribünde ayaklarının ucunda yükseldi ve kalabalığın ötesinde, çayırda inekler ve köpeklerle oynayan Claudia ve kızlarını gördü. Bunun üzerine politik sloganları unutup aşk ve güzellikten bahsetmeye başladı. Ceketinden aşağıya doğru çekiştiriyorlardı, ama onu durdurmanın imkânı yoktu.

3.

Geçen yıl, her Çarşamba sabahı, Palermo'ya futbol oynamaya gidiyorduk. Vicente savunmada kimseye top bırakmıyordu. Hücumda her gelen topu gol yapıyordu. Kafayla gol yapsın diye kornerleri ona ortalamak hoşuma gidiyordu. Doğuştan beceriksiz ben, golü bomboş kaleye atamadığım zaman bile bana, "Çok iyi, Eduardo!" diye bağırıyordu.

Bazen soyunma odasından birlikte çıkıyorduk. Bana ayakkabıcı, anarşist, bıçak ve iskambil ustası ve yetmişinde bile sokaklarda genç kız peşinde koşan dedesinin hikâyelerini anlatıyordu.

4.

Artık futbol oynamaya gitmiyoruz.

Takım tamamen dağıldı.

Vicente, Fico ve benimle birlikte dergiyi yönetiyor. İkide bir pizza yemeye gidiyoruz, çünkü bu hoşumuza gidiyor ve her gecenin son gecemiz olabileceğini düşünmememize yardım ediyor. Vicente, Buenos Aires'in her semtindeki en iyi pizzacıları biliyor.

"Buraya geldiğinde dipteki fırının yakınına oturacaksın, öndekinin değil ve rokforlu, domatesli ve soğanlı, ince hamurlu, altı iyi pişecek bir pizza söyleyeceksin. Sonra bana nasıl bulduğunu söylersin."

Bu konudaki bilgeliği öğrencilik dönemine dayanıyor. O zamanlar Buenos Aires'in tüm pizzacılarını dolaşıp bir arkadaşının ürettiği küflenmiş mozzarella peyniri satıyormuş. İyi pizzacılar, ondan peynir satın almayanlar.

Başka bir gece ikimiz birlikte pizza yemeye gittik. Vicente hüzünlü görünüyordu. O sabah gazeteler, sayfalarının bir köşesinde, savunmasını onun üstlendiği bir militanın ölüm haberini yayınlamışlardı. Ceset bir bataklıkta küçük oğluyla birlikte bulunmuştu. Çocuğun adı Sebastián'dı. Karısı Diana, dört ay önce öldürülmüştü.

"Hayatımın en mutlu günü hangisiydi biliyor musun?" dedi bana Vicente. "Onları mahkemede bir araya getirmeyi başardığım gün. İki yıldır tutukluydular ve birbirlerini görmüyorlardı. Yattıkları hapishaneleri sürekli değiştiriyorlardı ve hep farklı hapishanelere düşüyorlardı. Erkeği kuzeye gönderdiklerinde, kadını güneye gönderiyorlardı. Kadını taşraya gönderdiklerinde, erkeği Devoto hapishanesine koyuyorlardı. En sonunda, bir yüzleştirme bahanesiyle onları bir araya getirmeyi başardım. Ben hayatımda öyle öpüşen bir çift görmedim."

Sistem

Makine gençlerin izini sürüyor: Onları içeri tıkıyor, onlara işkence yapıyor, onları öldürüyor. Gençler onun iktidarsızlığının canlı kanıtları. Onları kovuyor: Onları insan eti ve ucuz kol gücü olarak yurt dışına satıyor.

Kısır makine, büyüyen ve hareket eden her şeyden nefret ediyor. Tek yapabildiği hapishanelerin ve mezarlıkların sayısını arttırmak. Mahpuslardan ve cesetlerden, muhbirlerden ve polislerden, dilencilerden ve sürgünlerden başka bir şey üretemiyor.

Genç olmak bir suç. Gerçeklik her gün, şafak vakti bu suçu işliyor; tıpkı her sabah yeniden doğan tarihin yaptığı gibi.

İşte bu yüzden gerçeklik ve tarih yasak.

Mor topraklar üzerindeki bir uçuşun kroniği

1.

Bulutlar tarih öncesine ait bir kaplumbağaya benziyordu.

Hostes bize kahve getirdi. Küçük lambayı yaktı ve kulağımıza bir zil sesi geldi; sonra bir ses kemerlerimizi takmamızı emretti. Hava boşluğuna girmiştik. Kahveler küçük masaların üzerinde tıngırdıyorlardı. Kemerlerimizi falan takmadık. Kahveyi her zamanki gibi şekersiz içtim; fena değildi. Eric pencere tarafında yolculuk ediyordu.

Uçak bir turist taburunu Buenos Aires'e götürüyordu. Turistler fotoğraf makinelerini, flaşlarını ve el kameralarını kuşanmışlardı. Bagaj, Rio ya da São Paulo'ya deri ceket ya da diğer av ganimetleriyle tıka basa dolu şekilde dönecek olan boş valizlerle doluydu. Onları ezbere biliyordum. Turistler.

"Uçakların neden kusmuk poşetleri bulundurduklarını şimdi anlıyorum," dedim.

Eric, Boeing'in penceresinden dışarı bakıyordu. Saatine bir göz attıktan sonra bana şöyle dedi:

"Burası senin toprakların." Bulut kümesinden çıkıyorduk. Uçak Montevideo'ya uğramayacaktı; doğrudan Buenos Aires'e gidiyordu.

Altımızda kimsesiz topraklar uzanıyordu: Harap edilmiş topraklar, ırzına geçilmiş topraklar, sahipleri tarafından sevilmemiş topraklar. Zamanında orada atlı çobanlar ayaklanmışlardı. Bir buçuk asırdan uzun bir süre önce orada, yırtık pırtık pançolu bir şef, Latin Amerika'nın ilk tarım reformunu dikte ettirmişti. Günümüzde okullarda bu konudan bahsetmek yasak.

"Senin ülkenin üzerinde uçuyoruz." dedi Eric.

Ben de şöyle dedim:

"Evet."

Eric sustu.

Ve ben şöyle düşündüm: Benim topraklarım, beni hatırlıyorlar mıdır acaba?

2.

Geceleri sık sık geri dönmüştüm. Buenos Aires'teki evimde uzun süre uyumaya çalıştıktan sonra gözlerim kapanıyor ve Montevideo'nun ışıkları yanıyordu: Deniz kıyısındaki bulvarda ya da şehir merkezindeki sokaklarda kısmen gizlenerek kısmen çekinerek yürüyor ve dostlarımı arıyordum. Düşlerimde geri dönme ve kimse tarafından tanınmama ıstırabını yaşayarak kan ter içinde uyanıyordum. O zaman yataktan kalkıyor ve banyoya gidiyordum. Başımı ıslatıyor ve musluktan su içiyordum. Ondan sonra, çenemi dizlerime dayayıp gün doğana kadar yatağımda oturuyordum. Sigara içiyor ve düşünüyordum: Ait olduğum yere hemen bugün neden dönmüyorum? Ülkem bölünmüştü ve ben yasaklıydım. Hapse tıkılan, katledilen ya da işkenceden geçirilen arkadaşlarımdan daha şanslı olduğumu ve yasaklanmanın bir anlamda saygınlık göstergesi olduğunu biliyordum. O yazılanların hiçbir işe yaramaz bir etkinliğin ürünü olmadıklarının kanıtıydı bu. Ama düşünüyordum: Orada olmayı hak ediyor muyum? Onun için bu riski almaya değecek biri var mı orada? Şehrimin boş sokaklarında bizden bir yankı ya da bir iz var mı? Haklı ya da haksız biçimde hapiste çürümekten ya da susmaktan başka ben orada ne yapabilirim ki?

Güneş, Buenos Aires'teki odamın içine süzülüyordu ve ben daha saat çalmadan, uykumu alamamış ve her tarafım tutulmuş olarak yataktan kalkıyordum. Duş alıp giyiniyor, asansörün kapısını kapatıyor ve düşünmeye devam ediyordum. Ya biz atılmış bir taş isek? Ya kırılmış ve parçaları buralara dağılmış tek bir taş isek? Sürekli dolaşmaya mahkûm edilmiş hacılar. (Tezgâhın üzerinde bira dolu bir bardak var. Bardak kimi, kimin ağzını bekliyor? Bira her buharlaştığında bir kadın onu tekrar dolduruyor.)

Karımı zehirleyen şüpheleri içimden söküp atmayı günün birinde acaba başarabilecek miyim? Uykusuzluk ve saçmalıkla geçen tüm gecelerimi, hücresinde tek başına kalan mahkûmun aradığı melodiyle ya da pislik içindeki mutfağında, başı ellerinin arasına gömülmüş bir kadının beklediği sevinç rüzgârcığıyla değiştirmek istiyordum. Nehri ve gümrükleri geçmek ve zamanında oraya ulaş-

mak istiyordum. (Polisler tarafından sürüklenen bir çocuk merdivenlerden yuvarlanır. Yırtık pırtık kıyafetlerine kan bulaşır. Kalabalık bir ihtiyarlar grubu hiç kımıldamadan bakar. Çocuk çamura bulanmış suratını kaldırır. Gözlerinde nefret ışıldar.)

O sabahlardan birinde, dergiye doğru yürüdüğüm sırada, aklıma yıllar önce gördüğüm bir Polonya filmi geldi. Film, savaş zamanı bir grup insanın Varşova'nın kanalizasyon şebekesini kullanarak kaçışının hikâyesini anlatıyordu. Hep birlikte yerin altına giriyorlardı. Sadece biri hayatta kalmayı başarıyordu. Bazıları iğrenç labirentlerde kayboluyor, diğerleriyse açlıktan ya da gazlardan boğularak ölüyorlardı. Hayatta kalanın, en sonunda kanalizasyon kapağını kaldırıp karanlıktan ve pislikten kurtulduğu andaki yüz ifadesini hatırladım: Dünya karşısında şaşkın bir halde, gün ışığından rahatsız olan gözlerini kırpıştırdıktan sonra, kapağı gerisin geri kapatıp ölü yoldaşlarının bulunduğu kanalizasyona dönüyordu. Bu kendini kurban etme olayı beni çok sarsmış, ama soylu davranışı anlamayan ve perdeye doğru, "Aptal, aptal oğlu aptal, salak, ne yapıyorsun öyle, sersem, ne yapıyorsun sen, tam bir gerzek olmak lazım, hay seni doğuran ananın," diye bağıran seyircilerin tepkisi midemi bulandırmıştı.

Montevideo'da bir mahalle sinemasında o filmi seyrettiğim gecenin üzerinden çok zaman geçmişti. O sabah, Buenos Aires'in sokaklarında yürürken, seyircilerin haklı olduğunu fark ettim. Andrej Wajda'nın kim olduğu hakkında en ufak bir fikirleri olmasa ve bunu zerre kadar umursamasalar da, o herifler sinemadan benden daha çok anlıyorlardı.

3.

Uçakta, Eric yanımda uyukluyordu, benimse kafamın içinde düşünceler uçuşuyordu.

Geri dönünce beni ben yapan bütün yerleri dolaşacağımı ve bir zamanlar, artık bu dünyada olmayanların eşliğinde yaşadığım her şeyi tek başıma tekrarlayacağımı düşünüyordum.

İçimde bir ses, çok yavaş bir biçimde, Milton Nascimento'nun şarkısını mırıldanıyordu:

Descobri que minha arma é
*o que a memória guarda...**

Anneden içilen ilk sütün tadı. Ninemin hemen yanımızdaki pastaneden benim için satın aldığı çikolatalı kruvasanların tadı neyle kıyaslanabilir ki? Ya ben Montevideo'dan gidene kadar, her Perşembe pişirdiği mercimeğin lezzeti? Dünyanın her tarafındaki yemek masalarında aramakta olduğum tatlar işte bunlar.

Descobri que tudo muda e
*que tudo é pequeo...**

Lilí adındaki köpeğin kuyruğuna yapışarak yürümeyi öğrendiğim evin avlusuna gideceğim. Lilí, serseri ruhlu, dişi bir köpekti; bu yüzden kimse onun kuyruğunu kısaltmaya yeltenmemişti. Uzun bir kuyruğu, tatlı ve ıslak bir bakışı vardı ve karnı sürekli yavrularıyla dolu olurdu. Benim beşiğimin altında uyur ve her kim yaklaşmak isterse dişlerini gösterirdi. Geceleri, mahallenin köpekleri evin kapısının önünde ulur ve onun için ölesiye kavga ederlerdi. Lilí bana sabırla ve düşe kalka yürümeyi öğretti.

Denize inen sokaklara tekrar gideceğim; o zamanlar bomboş olan, ilk yıllarının savaş ve futbol sahalarını tekrar göreceğim. Taş ve sopalarla orada dövüşürdük. Bize kalkan vazifesi gören palmiye ağacının gövdesinden kesilmiş dilimlerin üzerine göz ve korkunç diş resimleri yapardık. Ravioli satın almaya gitmek tam bir maceraydı. Düşman topraklarından geçmek gerekiyordu. Kıyının bu çorak topraklarında benim dişlerimi çarpık bıraktılar, kardeşimse ömür boyu topal kalmaktan kıl payı kurtuldu. Yaralarımızı sızlanmalardan hiç tınmayan annem tedavi ediyordu: Bize güçlü bir şekilde ısırmayı ve boyun eğmemeyi öğreten de odur. Hiçbir zaman

* (Portekizce) Anladım ki benim silahım, hafızanın sakladığıdır... (ç.n.)
** (Portekizce) Anladım ki her şey değişiyor ve her şey çok küçük... (ç.n.)

konuşkan biri olmayan kardeşim Guillermo, kuşların ve köpeklerin haklarını savunmak için bir yığın insanın arasına tekme tokat dalardı. O şehirde asla yaşayamadı. Onu şehirde hiçbir zaman mutlu görmedim. Orada solgunlaşıyor, mahzunlaşıyordu; o Paysandú diyarlarının insanıydı.

*A maior das maravilhas foi...**

At binmeyi öğrendiğim, Negro deresinin etrafındaki çayırlarda yeniden at koşturacağım. Çok küçük yaştan itibaren kardeşimle yarış yapardık. Yazın öğleden sonraları, siestadan neredeyse çıplak bir halde kaçıp bir sıçrayışta koşumsuz atların çıplak sırtına binerdik: Uçuyormuş gibi olurdum ve hayvanın damarları sanki benim bedenimde atardı; toynakların gümbürtüsü, ıslak deri kokusu, terlemenin harareti, rüzgâra karışan o güçle bütünleşirdi. Yere indiğimde dizlerim titrerdi ve çocuk şaşkınlığım geceye kadar devam ederdi.

Üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen, kendi doğumunu ya da gün ışığını ilk görüşünü hatırlayan biri gibi o şiddetli mutluluğu hatırlayabiliyorum. Bazen, denize çırılçıplak girdiğim zamanlarda, sanki ona aitmişim gibi bir duyguya kapılıyorum. Bir kadına dokunduğumda, bana sürtündüğünde, onun içine girdiğimde ve ikimiz birlikte yüksek uçuşta, bir anlığına ölümsüz olduğumuzda da aynı hisse kapılıyorum.

4.

Pepe Barrientos'un Buceo'daki çiftliğine de tekrar gideceğim.

Zor günlerimde, Pepe bana evinde bir yer açmayı bilmişti. Bana evinin kapısını açmıştı ve ben onun masasında ailesiyle birlikte yemek yemiştim.

Oraya bir sabah, sendikalarda benimle beraber çalışan Jorge Iristy geldi. Arabayı evin önünde durdurdu ve bütün gücüyle bana seslendi. Tel örgünün arkasında Küba'nın işgal edildiğini haykırdı. Pepe hemen radyoyu açtı. Haber bülteni istilacıların Domuzlar Kör-

* (Portekizce) En muhteşem şey oldu... (ç.n.)

fezi'ndeki zaferini haber veriyordu. Dilimin kuruduğunu hissettim. O gün bütün öğleden sonrayı su içerek geçirdim, ama o ateşi söndürmenin imkânı yoktu. Akşamüstü, işteyken, dilimin derisinin bir kısmı düştü. Pepe beni doktora götürmek istedi. Sonra kendiliğinden iyileşti.

Yıllar geçti. Pepe'yle birlikte bazı maceralarımız oldu. Bir yaz gecesi, Buceo'nun küçücük limanındaki iskelede oturuyorduk ve bana ne diye gittiğimi sordu. Açlığımı giderebilecek ekmeğin bu dünya üzerinde bulunmadığını söyledi.

5.

Bir ses uçağın Ezeiza'ya inmek üzere olduğunu anons etti.

Eric beni dürttü. Uyuduğumu sanmıştı.

Nehrin üzerinde güneş batıyordu. Sadece her günün doğuşunda ya da sonunda görülene benzer o masum ışık vardı.

Bir taksiye kadar elimizde valizlerle yürüdük. Bir anlığına kendimi mutlu hissettim ve içimden havaya sıçramak geldi.

Otomobil nehrin kıyısındaki yoldan süzüldü ve ardından şehre daldı.

Evlatlar

Denizin kıyısında, daha doğrusu kıyının açılıp nehrin denize dönüştüğü yerde benim çocuklarım peydahlandılar: Verónica, Buceo'nun eski koyunda, yerde yığılı kütüklerin arasında; Claudio güney mahallesinde; Florencia ise Atlantis Plajı'nda.

Graciela ve ben Atlantis Kumarhanesi'ne giden bir otobüse binmiştik. Elimize geçen para hiçbir zaman ay sonunu getirmeye yetmiyordu ve yoksulluktan çok sıkıldığımız o seferinde elimizdeki bütün parayı kumara yatırmaya karar verdik.

Her ihtimale karşı gidiş ve geliş paramızı ayırdık. Eğer kazanırsak hafta sonunu iyi bir otelde geçirecek ve ne sanat kitapları koleksiyonumuzu ne de boş şişeleri satmadan ay sonunu getirebilecektik. Yok, eğer kaybedersek plajda uyuyacaktık.

Değişik numaralara para bastık: 17, 24, 32... Sıfırı da denedik. Şanslar. Renkler, haneler; bütün bunlardan hiçbir şey anlamıyorduk.

Yarım saatin sonunda cebimizde metelik kalmayacaktı.

Bunun üzerine denize girdik ve Atlantis'in kumlarında birbirimize sarılarak uyuduk.

Evlatlar

Verónica'yla birbirimize sert mektuplar yazıyorduk.

Bazen de uzun süre yazışmadığımız oluyordu. Her ikimiz de ilk adımı karşımızdakinin atmasını bekliyorduk; aslında her ikimiz de diğerinin o adımı atmayacağını biliyorduk. Ne yaparsın, tarz meselesi.

Verónica, sigarasını Humphrey Bogart gibi yakar. Herhangi bir şeyden bahsederken, sanki kafası dalgınmış gibi yanık kibriti elinde tutarak başka tarafa bakar ve ancak alev tırnaklarını yakmaya başladığında, onu yavaşça sigarasına yaklaştırır. Bir kaşını kaldırır, çenesini okşar ve ağzının kenarından bir ağız dolusu dumanı üfleyerek kibritin alevini söndürür.

Buenos Aires'e beni görmeye geldiğinde bana şöyle dedi:

"Eğer sen ve ben, baba ve kız olmasaydık, uzun zaman önce birbirimizden ayrılmıştık."

Bir gece, Marta ve Eric'le birlikte eğlenmeye gitti.

Verónica giderken Anonim adını verdiği bez bebeğini de yanında götürdü.

Ertesi gün öğlen geçerken uyandığında bana anlattı:

"Buralarda dolaştık. *Barbaro*'ya gidip bira içtik ve fıstık yedik. Güzel bir geceydi. Şansımıza cam kenarında bir masa bulduk. İyi müzik vardı."

"Ya Anonim?"

"Onu duvardaki bir kancaya astık ve onun için de bira söyledik. Bira uykusunu getirdi."

"Çok geç saate kadar mı kaldınız?"

"Sabahın üçüne kadar takıldık," dedi bana.

Evlatlar

On bir yıl önce, Montevideo'da, Florencia'yı evin kapısında bekliyordum. O zamanlar küçücük bir kızdı; bir ayı yavrusu gibi yürüyordu. Onu az görüyordum. Gece kim bilir kaça kadar gazetede kalıyordum ve sabahları da üniversitede çalışıyordum. Onu çok az tanıyordum. Uyurken bir öpücük konduruyordum; bazen de ona çikolata ya da oyuncak götürüyordum.

O öğleden sonra annesi yoktu ve Florencia'yı çocuk yuvasından getiren otobüsü evin kapısında ben bekliyordum.

Çok üzgün bir şekilde geldi. Hiç konuşmuyordu. Asansörde de surat asıp durdu. Ardından kâsedeki sütü soğuttu. Yere bakıyordu.

Onu dizlerime oturttum ve bana olanları anlatmasını istedim. Bir baş hareketiyle bunu reddetti. Başını okşadım, alnından öptüm. Gözünden birkaç damla yaş döküldü. Mendilimle yüzünü kuruladım ve burnunu sildim. Sonra da, isteğimi yineledim:

"Hadi," anlat bana.

En iyi arkadaşı artık onu sevmediğini söylemiş.

Orada iskemlenin üzerinde, birbirimize sarılarak ne kadar süreyle ağladık, bilmiyorum.

O sırada Florencia'nın ileriki yıllarda çekeceği ıstırapları hissediyor, Tanrı'nın var olmasını diliyor ve Florencia'ya ayırdığı tüm acıları bana vermesi için ona yakardığımda kulaklarını tıkamamasını istiyordum.

Evlatlar

1.

Claudio'nun en iyi arkadaşı Álvaro onu bokböcekleri sirkinin gösterilerine davet etmiş. Claudio bana sirkin nasıl olduğunu anlattı. Ortada çimenlik bir pist ve onun etrafında kürdanlar yapılmış bir çit varmış. Álvaro, telleri, tahtaları ve iplerle bokböceklerinin hoşuna giden türlü oyunlar icat etmiş. Zavallı hayvancıklar savaşçı zırhıyla kaplı oldukları için normalde oldukça beceriksiz olmalarına

rağmen Claudio onların Álvaro'nun sirkinde müthiş numaralar sergilediklerini görmüş: Trapezlerde sallanıyor, ölümcül atlayışlar yapıyor, atlıkarıncayla tur atıyor ve seyircileri selamlıyorlarmış.

2.

Álvaro bir gece Claudio'nun evinde kaldı. Ertesi sabah yatakları hiç bozulmamıştı, bir gün önceki kıyafetleri üzerlerinde duruyordu ve gözlerinden uyku akıyordu.

Claudio açıkladı:

"Pencereyi açtık. Dolunay vardı. Bütün geceyi şarkı söyleyerek, hikâyeler anlatarak ve sevgililerimizden falan konuşarak geçirdik."

3.

Claudio çorba içmeyi kabul ediyor, ama çatalla.

Şifreleri çözmeyi ve göz önünden uzaklaşmayı seviyor.

"Ortadan kaybolmak için güzel bir park!" diyor.

Ve soruyor:

"Saat kaç, baba? Avcı Takımyıldızı gökyüzünde şimdiden belirmiş mi? Peki ya Güneyhaçı Takımyıldızı? Bizim icat ettiğimiz her şeyin bizi icat eden tarafından daha önceden icat edildiği doğru mu?"

4.

Claudio üç yaşındayken çok zayıftı. İşte o günlerde ölecek gibi olup tekrar hayata döndü.

Hızlı hızlı soluyordu ve ateş gibi yanıyordu. Boğulmayla yüksek ateş arasında dişlerini sıkarak gülümsüyordu:

"Ben iyiyim, anne," diye geveliyordu. İyi olduğumu görmüyor musun?

Hastaneye yattığında neredeyse nefes almıyordu, ama oksijen çadırında yeniden canlandı. Oksijen çadırıyla serin ve mavi evreni aşarak aya kadar seyahat etti.

"Biz astronotlar emzik kullanmayız," diye kendisine uzatılan emziği almadı.

"Atlar gökyüzünde dörtnala koşuyorlar," diye mırıldanıyordu.

Sonra, onu ameliyathaneye götürmek için sedyeye yatırdılar. Uzun sedyenin üzerinde olduğundan da küçük görünüyordu. Herkese tek tek elveda deyip teşekkür etti ve asansörün kapısı kapandı.

Anestezi etkisini yitirdikten sonra uyandığında deli gibi acıkmıştı.

"Bir şeyler yemek istiyorum," diyordu, yarı baygın bir halde. Doğrulmak istedi, ama başaramadı. Başardığında, çarşafa bir tavuk resmi çizdi.

Akciğerlerinin iyileşmesi belli bir zaman aldı. Bir kurşunkalemi ağzına alıp anlatıyordu:

"Ben küçük bir beyim. Sigara içiyorum ve öksürüyorum. Bu kadar çok öksürmemin nedeni işte bu."

Onu taburcu ettiklerinde korku mefhumunu yitirmişti. Artık emziksiz uyuyordu ve bir daha altını da ıslatmadı.

Buenos Aires, Mayıs 1976: Öldü mü? Kim bilir

1.

Motorun giderek artan sesini uzaklardan işitiyoruz. İskelede ayakta durmuş bekliyorduk. Haroldo bir koluyla feneri sallıyor, diğeriyle de soğuktan titreyen Marta'yı sarmalıyordu.

Ayarlı fenerin ışığı sisi aştı ve bizi buldu.

Tekneye atladık.

Bir anlığına gergin halatın ucundaki eski püskü tekneyi görmeyi başardım; hemen akabinde sisin içinde kayboldu. Akşam çökerken, ben bu tekneyle tedarik adasına kadar gidecektim.

Sis karanlık nehrin üzerinden fokurdayan bir su gibi yükseliyordu.

Teknenin üzerinde hava çok soğuktu. Yolcular fısıldaşıyorlardı. Soğuk giderek daha şiddetli çarpıyordu, çünkü gece bitmek üzereydi. Dar bir dereyi yukarıya doğru kat ettik; sonra daha geniş olan bir başkasını ve ardından nehre çıktık. Günün ilk aydınlığı kavak ağaçlarının siluetinin ardından kendini gösterdi. Belli belirsiz ışık nehir suları tarafından kısmen yenmiş odundan evleri, beyaz bir ki-

liseyi ve ağaç sıralarını giderek gözler önüne sermekteydi. Çam ağaçlarının tepeleri yavaş yavaş aydınlanıyordu.

Teknenin kıç tarafına çıktım. Temiz bir koku vardı. Serin meltem suratıma çarpıyordu. Tekneyi takip eden köpükten yarığa ve nehrin dalgalarının giderek artan parlaklığına bakakaldım.

Haroldo yanı başımda dikilmişti. Onu görünce kendime geldim ve o sahneyi gördüm: Kocaman bakır rengi bir güneş nehrin ağzını istila ediyordu.

Deltanın oldukça iç kısımlarında birkaç gün geçirmiştik ve şimdi Buenos Aires'e dönüyorduk.

2.

Paraná'nın bu dünyasını Haroldo Conti kadar bilen çok az kişi vardır. Balık avlamak için en iyi yerleri, adanın patikalarını ve bakir köşelerini bilir; gelgitlerin nabzını bilir, her balıkçıyı ve her botu tanır, yörenin ve insanların sırlarından haberdardır. Kalemi eline alıp yazmaya koyulduğunda zamanın tünellerinde seyahat etmeyi nasıl biliyorsa, deltada dolaşmayı da öyle bilir. Çocukluğunda ya da düşlerinde bir kez binip seyahat ettiği o hayalet gemiyi ararken nehre dökülen derelerde ya da bizzat nehirde gece gündüz rastgele dolaşır durur. Yitirdiği şeyin izini sürerken sesler işitmekte ve yakın gördüğü insanlara hikâyeler anlatmaktadır.

3.

Onu evinden alıp götürmelerinin üzerinden bir hafta geçti. Gözlerini bağlamışlar, hırpalamışlar ve götürmüşler. Susturucu takılı silahları varmış. Evde bir iğne bile bırakmamışlar. Battaniyelere varasıya her şeyi çalmışlar. Gazeteler, Arjantin'in en iyi öykücülerinden birinin kaçırılmasını tek satırlık bir haberle verdiler. Radyolarsa bundan hiç söz etmedi. Bugünkü gazete, İtalya'nın Udine şehrindeki depremde hayatını kaybedenleri tam liste halinde yayınladı.

Bu olay olduğunda Marta da evdeymiş. Onun da gözlerini bağlamışlar. Onunla vedalaşmasına izin vermişler ve dudaklarında kanlı bir tat kalmış.

Utanmaktan ya da tembellikten ötürü onu sevdiğimi hiçbir zaman söyleyemedim. Bugün onu götürmelerinin üzerinden tam bir hafta geçti ve ben bunu nasıl söyleyeceğimi hâlâ bilmiyorum.

Buenos Aires, Mayıs 1976: Heyecanı kontrol altına alan o ses

Şarkı söylerken Alfredo Zitarrosa'nın sesi ne titrer ne de inip çıkar; onunki doğuştan erkek sesidir ve onu kullanarak, her zaman tehlike arz eden aşkı, insanların onuruna seslendirir.

Bu gece onun evine gittim. Orada tanımadığım insanlar vardı.

Yıllardan beri onun başı hep ağrır. Bu baş ağrısını --aslında memleket ağrısını- tedavi edecek doktor dünyada yoktur.

"Başım çatlayacak gibi," dedi bana.

Başka şeylerden bahsederken bana bir şey söylemek için ara veriyordu:

"Başım çatlayacak gibi. O olay bana çok koydu."

Bana üç kez Haroldo'yu sordu.

"Önceki gün haberim oldu," dedi. "Onun için hiçbir şey yapılamaz mı?"

Bana şarap doldurdu. İsteksizce şarkı söyledi. Birisi bir köşede espriler yapıyor ve tek başına gülüyordu.

"Ben Haroldo'dan hiçbir şey okumamıştım," dedi Alfredo. "Geçen gün bir kitabını satın aldım. Herif çok hoşuma gitti. Onun için yapılacak hiçbir şey yok mu?"

Gözleri yere dikili bir halde uzunca bir süre gitarını tıkırdattıktan sonra ısrarını sürdürdü:

"*Güneybatı* adındaki romanını çok sevdim. Onu tanımıyordum, çünkü doğruya doğru, ben çok okuyan biri değilim ve onunla da hiç tanışmamıştım. Senin arkadaşın olduğunu biliyordum, ama onu hiç tanımadım. Ve şimdi... Hiçbir şey yapılamaz mı?"

Bardağındaki içkiyi bir dikişte bitirdikten sonra şöyle dedi:

"Demek onun için hiçbir şey yapılamaz."

Kafasını salladı. Diğerleri koro halinde bir *milonga* söylemeye başladılar. Yarısına kadar geldiler.

Alfredo, sanki suçlar gibi yüzüme baktı:

"Senin adresini bilmiyorum," dedi.

"Hiç evde durmuyorum ki," diye açıkladım.

"Bana adresini vermedin," dedi. "Derginin telefonu bende var, ama evinin adresini bilmiyorum. Bana vermedin."

"Dur yazayım."

Bana kara kaplı bir defter uzattı. Adımın baş harfinin olduğu sayfayı ararken, farkında olmadan ajandanın bir gün öncesine ait sayfasıyla karşılaştım.

Diğerleri alçak sesle sohbet ediyorlardı.

Ajandadaki yazıları okudum:

Prova.
İon'da kayıt.
Eduarda'ya telefon et.
Gitmeye karar veriyorum.

Şehirler gerçekten var mı?
Yoksa bunlar insanların ağızlarından çıkardıkları buhar mı?

1.

Öldüğüm zaman hangi sokakların altında yatmak isterdim? Kimlerin adımlarının altında? İnsan hangi adımları sonsuza kadar dinlemek ister?

Montevideo, orada sevdiğim, orada nefret ettiğim ve orada onca şey alıp verdiğim insanların toplamından başka nedir ki? Benim öfkelerim ve hüzünlerim o erkeklerden ve kadınlardan kaynaklanıyor. Onlar benim ulusal tarihim.

Buenos Aires'teki odam için Emilio bana bir duvar resmi yapmayı teklif edince ondan canlı renklerle bir liman yapmasını istedim. Bir Montevideo limanı, ama varmak için, yola çıkmak için değil; merhaba demek için, elveda demek için değil.

Onu benim için yaptı ve resim duvarda kaldı.

2.

Öğlen uykusu saatinde, odamızda tutsak olan erkek kardeşim ve ben, bizi çağıran sokağın seslerine kulak kesilirdik. O zamanlar şehrin bambaşka bir müziği vardı: Buz arabasını çeken atların toynaklarını ve bıçak bileyicinin düdüğünü işitirdik. Onların ardından sıra galetacının ziline, dondurma satıcısının bağırışına ve insanların kaderini gagasıyla belirleyen niyet papağanının orguna gelirdi. Annemin en ufak bir dalgınlığında evden kaçıverirdik. Arkadaşlarımızın evlerinin camlarına küçücük taşlar atarak bütün sokağı arşınlardık. Çete tamamlandığında boş arsalarda mısır püskülünden yaptığımız sigaraları içmeye giderdik. Dereden yakaladığımız iğrenç balıklar evdeki yemeklerden çok daha lezzetli gelirdi ve çalıntı bir sucuğu kızartıp yemek için kıyıdaki ağaçların arasında bir ateş yakmak sinemaya gitmekten daha keyifliydi. Herkesin bir ısırık hakkı vardı. Günlük ganimetimizden kızgın yağ damlacıkları akardı ve bu bizim ağzımızı sulandırırdı.

3.

Yazı bekliyorduk; yaz eğlence zamanıydı, karnaval zamanıydı.

Okaliptüsler çiçek açıyordu, Mars gökyüzünde kızarıyordu ve sıcak toprak kurbağacıklarla doluyordu. Maske yapacak iyi kil bulmak için taş ocaklarını dolaşırdık. Kalıpları yoğurup sivri burunlar ve patlak gözler yapar ve bunları alçıya daldırırdık. Islak gazete kâğıdıyla maskelerin parçalarını birleştirdikten sonra Emma teyzem onları boyamamıza yardım ederdi. Boynumuza eski bir tencere asardık ve maskeliler orkestrası karnavaldaki yerini almaya hazır olurdu.

Her mahallenin bir ya da iki tane platformu olurdu. Rengârenk devasa bebeklerin arasında geceleri müzik grupları şarkı söylerlerdi.

İlk öpüşmeler platformun altındaki karanlık kısımda, üst taraftaki gürültünün eşliğinde gerçekleştirilirdi.

4.

Şair Parrilla'yla ressam Cabrerita'nın aynı elbiseyi paylaştıkları ve onu dönüşümlü olarak giydikleri şehir şimdi ne haldedir acaba?

La Telita'nın yerinde şimdi ne vardır acaba? Aşırı şişmanlığından ötürü oturduğu yerde uyuyan Lito ağzında puroyla kapısında dururdu. Oraya ilk gittiğimde on dört yaşındaydım. Şansım varmış. Beni içeri aldığına göre iyi gününde olmalıydı.

"Sen, ufaklık, gir içeri."

Lito'nun kardeşi Rafa müşterilerin hesaplarını duvarda tutardı. Duvar beyaza boyandığında veresiyecilerin borçları siliniyordu; orayı hiç boyamamalarının sebebi bu olmalı.

Orada her gece şarap, gitar, sucuk ve peynir vardı.

Ertesi sabah içlerine domates, marul, soğan ve portakal doldurulacak olan sandıkların üzerine oturup içki içer ve sohbet ederdik. Ciudad Vieja'nın orta yerinde bulunan *La Telia* geceleri şaraphane olarak hizmet verirken, gündüzleri orada meyve, sebze satılırdı.

Bugün hâlâ hatırladığım İspanyol Savaşı'nın şarkıları ve bazı Kreol melodilerle orada tanıştım. Şairlerin ve denizcilerin ağzından başka şeyler de öğrendim.

5.

Sarhoşların hepsi ifade özgürlüğünün kahramanlarıydı. "Ben mi susayım?" diyorlardı. "Ben mi susayım? İçinde bulunduğumuz tam şu anda siz kiminle konuştuğunuzun farkında mısınız?"

Yüksek sesle tartışılıyordu ve sokaklarda kimliksiz dolaşılabiliyordu; kimsenin korkusu yoktu.

İspanyol cumhuriyetçiler Plaza Libertad (Özgürlük Meydanı, ç.n.)'daki *Sorocabana*'da toplanıyorlardı. Savaş sırasında olduğu gibi kendi aralarında kavga ediyorlar, ama daha sonra oradan sarmaş dolaş çıkıyorlardı. Politikacılar ve tiyatrocular *Tupí Namba*'yı tercih ediyorlardı. Biz gazeteciler emeklilerin uyumaya gittikleri saatlerde *Palace*'ı dolduruyorduk. Ben pencere önündeki bir masanın sahibiydim.

Öğlen "gin fizz"'i *Jauja*'da, Cumartesi *uvita*sıysa* eski pazaryerindeki *Fun Fun*'da içilirdi. *Boston* müzisyenlerin ve dansçıların ta-

* Uvita: Montevideo'daki *Fun Fun* isimli barın icat ettiği şarap bazlı bir kokteyl. (ç.n.)

kıldıkları mekândı. *Británico*'da satranç ve domino oynanırdı. Orada Katalanların, sosyalistlerin ve dilsizlerin kendi masaları vardı. Bir müşteri otuz yılı doldurduğunda *Británico* onu emekli ederdi. O kişi o günden sonra içtiklerine para ödemezdi.

O unutulmaz mekânları tahta ya da mermer masalarıyla, yoğun sohbetlerinin uğultusuyla, yaldızlı karanlıklarıyla, duman yüzünden mavimtırak bir renge bürünen havasıyla, tütün ve taze kahve kokularıyla hafızamda muhafaza ettim: Akrilik ve formikanın istilasına uzun süre kahramanca direnmelerine rağmen en sonunda yenik düştüler.

Plaza Independencia (Bağımsızlık Meydanı, ç.n.)'da bulunan *Monterrey* sürekli açık olurdu. Orada krem karameller çorba kaşığıyla yenirdi ve insan, bir şarap ve eğlence gecesinin ardından, işine gitmeden önce kahvaltı saatinde akşam yemeği yiyebilirdi.

Gloria sabahın çok erken saatlerinde *Monterrey*'in penceresinin pervazına oturup o boğuk sesiyle tangolar mırıldanırdı. Bir sineğin kanat çırpması bile duyulmazdı. (Gloria, ticaret gemilerinde çalışan Maia adından bir adamı severdi. Bir gece aşk bitti ve Gloria önce onu sonra da kendini öldürdü. Gloria'nın ölüsünü bir masanın üzerine koyup başında beklediler. Her tarafta kocaman mumlar yakmışlardı.)

Rüyalar

Ben sana çocukluk hikâyelerimi anlatıyordum ve sen de, bu olaylar sanki pencerenin önünde yaşanıyormuşçasına onları seyrediyordun.

Tarlalarda dolaşan benim çocukluk halimi görüyordun; atları ve ışığı görüyordun ve her şey yavaşça hareket ediyordu.

İşte o sırada, pencerenin pervazında duran yeşil ve parlak bir taşı alıp avucunda sıkıyordun. O andan itibaren benim hafızamın penceresinde koşup oynayan sen oluyordun. Benim çocukluğumun ve senin düşünün çayırlarını, suratında benim rüzgârımla, at üstünde dörtnala geçiyordun.

Anahtar deliğinden görünen evren

Şiddetin başladığı günü hatırlıyorum.

Erkek kardeşim Guillermo, Osorio Sokağı'ndaki evimizin patikasında Gallego Paz'la oynuyordu.

Bir yaz günü öğlen vaktiydi.

Korkuluğun üzerine oturmuş, onların paçavradan yapılmış topu tekmelemelerini seyrediyordum.

Yaşça bizden büyük olan Gallego yakışıklılığıyla ün salmıştı ve çetenin lideriydi. Komşu mahallelerde o geçerken yolu boşaltırlardı.

Tartışmalı bir gol ya da ona benzer bir şey oldu ve birbirlerine girdiler. Kardeşim altta kaldı. Üstteki Gallego dizleriyle onun kollarını bastırmış yukarıdan vurup duruyordu.

Ben onun kardeşimi dövmesini seyrediyordum; ne yerimden kımıldıyor ne de bir şey söylüyordum.

Derken birden içimde tetik gibi bir şey boşaldı, gözlerim buğulanır gibi oldu, ileri atıldım ve saldırdım.

Ondan sonra ne olduğunu çok iyi bilmiyorum. Bana anlattıklarına göre bir kuduz köpek gibi Gallego'nun boynuna atılmış ve tekme, tokat, kafa demeden ona vurmaya başlamışım ki ayırabilene aşk olsun.

Daha sonra, bir yandan titrerken ve yumruklarımdaki kanı yalarken, bütün bunları başka birisi yapmış gibi dinleyip çok şaşırdığımı hatırlıyorum.

Anahtar deliğinden görünen evren

Yağmurlu bir sabah vakti, arkadaşım Jorge'nin evinde kızmabirader ya da dama oynuyorduk ve sonra nasıl oldu bilmiyorum, kendimi bir anda ablasının yatak odasında buldum: Yatağın üzerinde, buruşuk çarşafların arasında keşfettiğim ve uykusunun ılıklığını hâlâ muhafaza eden bazı kıyafetleri elimde tutuyordum. Tanrı'nın şaşkın bakışını üzerimde hissettim.

Buenos Aires, Mayıs 1976: Ekonomi Politik'e giriş

Ekonomi Bakanının kararnameleri hep kambiyo türlerinden, vergi rejiminden, fiyat politikasından mı bahsediyor? Neden hayat, ölüm, kader gibi konulara asla değinmiyor? İnsanın elindeki hayat çizgilerini okuyan mı yoksa bu kararnamelerde ne söylenmek istendiğini anlayan mı daha bilge?

Carlitos Domínguez'in babası bir gün son kurşununu atmaya karar verdi. Çocukları artık büyümüştü ve büyük ölçüde bağımsızlıklarını kazanmışlardı. Çok büyük bir evi vardı; onu satıp bir apartman dairesi ve bir araba satın aldı.

"Benim ihtiyar karıyı mutfaktan çıkarıyorum," dedi, "hayatın tadını çıkaracağız."

Onlar daha önce hiç seyahat etmemişlerdi. Sıradağları aşacaklardı. Bu nasıl bir şey olacaktı? O kadar yüksekte ne hissedeceklerdi acaba?

Carlitos'un babası satış kontratını imzaladı ve aynı gün Ekonomi Bakanı bir kararname dikte ettirdi. Gazeteler bu kararnameyi ertesi gün yayınladılar. Carlitos'un babası evin satışından eline geçen parayla sadece küçücük bir apartman dairesi satın alabildi. Artan küçük bir miktar da onu cenaze masraflarını karşılamaya ancak yetti.

Hastanede yatarken Carlitos onu ziyarete gittiğinde vücudundaki serum hortumlarını çıkarması için ona yalvarıyormuş.

"Seni anlıyorum," diyormuş Carlitos, "ama nasıl yapılacağını bilmiyorum."

Anne yeni mahallesini tanıyamadı. Yeni dairesine adımını atar atmaz tökezledi ve kötü düştü. Bir daha da kalkmak istemedi.

"Kara ve büyük denizyıldızları görüyorum," diyormuş. "Kocaman gözleri var."

Şiddetli bir rüzgâr avlunun çatısını kapattı ve bir daha onu kimse açmadı. Çerçeveler duvarlardan düşüyorlardı. Buzdolabı çalışmaz oldu. Çamaşır makinesi bozuldu. Telefonun sesi kesildi.

Carlitos bir tuzağı andıran o karanlık daireye giriyor ve anne babasının o doğmadan önce birbirlerine yazdıkları mektupları okuyor.

Sistem

Özgür olan tek şey fiyatlar. Bizim topraklarımızda Adam Smith'in Mussolini'ye ihtiyacı var. Yatırım özgürlüğü, fiyat özgürlüğü, kambiyo özgürlüğü: Piyasalar ne kadar özgürse, insanlar o kadar tutsak. Küçük bir kesimin refahı geri kalan insanları lanetliyor. Masum bir serveti bilen var mı? Kriz zamanlarında liberaller muhafazakâr, muhafazakârlar ise faşist olmuyorlar mı? Kişilerin ve ülkelerin katilleri kimlerin emrinde görevlerini yerine getiriyorlar?

Orlando Letelier *The Nation*'da "ne ekonomi ne de teknikleri tarafsız" diye yazdı. İki hafta sonra Washington'un bir sokağında havaya uçuruldu. Milton Friedman'nın kuramları ona Nobel Ödülü'nü çağrıştırıyor, Şilililereyse Pinochet'i.

Uruguay'da bir ekonomi bakanı şöyle diyordu:

"Tasarrufu üreten gelir dağılımındaki eşitsizliktir." Ama aynı zamanda da, işkencelerin kendisini ürküttüğünü itiraf ediyordu. Peki, bu eşitsizlik elektrik akımlarıyla değilse nasıl giderilecek? Sağcı politikacılar genel fikirleri pek severler. Zira genelleyerek, vicdan azabından kurtulurlar.

Buenos Aires, Mayıs 1976: Yazı masasının üzerinde bir bomba

1.

Birisi benimle görüşmek istiyor:

"Bay Castro," diye görüşmek isteyenin adını söylüyorlar.

Kafamı uzatıyorum. Bekleme odasında dizlerinin üzerinde bir paketle gençten bir çocuk var. Beni görünce yerinden fırlıyor ve elindeki paketi bırakmadan bana sarılıyor. Onu çıkaramıyorum. Bana baş başa görüşmemiz gerektiğini söylüyor.

Ofisime girip kapıyı kapatıyoruz. Benim karşıma oturuyor. Bana bakıyor.

"Sizi dinliyorum," diyorum.

"Ben Uruguaylıyım," diyor bana. Ve ekliyor: "Tıpkı sizin gibi."

"Bu güzel bir şey," diyorum.

"Bunun içinde ne olduğunu biliyor musunuz?" diyor paketi göstererek.

"Hiçbir fikrim yok."

Paketi yavaşça masanın üzerine bırakıyor ve yüzüme değecek kadar bana doğru eğiliyor. Ve fısıldıyor:

"Bu bir bomba."

İrkiliyorum. Castro tekrar yerine oturuyor. Gülümsüyor.

"Bir bomba," diye tekrar ediyor.

Göz ucuyla kapıya bakıyorum. Çekmecede bir tabanca bulundurmanın gereksizliğini teyit ediyorum.

"Ben yoksulların yanındayım. Ben halkın tarafındayım," diyor Castro bana. "Ya siz?"

"Kesinlikle ben de," diyorum.

Bir elini paketin üzerine koyup bana teklif ediyor:

"Onu açmamı ister misiniz?"

Paketin içinden daktiloyla yazılmış bir yığın kâğıt çıkıyor.

"Bir bomba!" diyor Castro, heyecan içinde. "Bu roman hükümeti düşürecek!"

2.

Onun ilk delim olmadığını düşünerek kendimi teselli ediyorum.

Montevideo'da *Época*'yı çıkarırken bir dev gazeteleri dolaşırdı. Her hafta akıl hastanesinden kaçıp eski püskü gri tulumu, kazınmış kafası ve kendinden emin tavırlarıyla redaksiyon servislerine dalar ve canının istediği yazı masasının başına otururdu. Sonra da tehdit ederdi: "Her şeyi kıracağım." Yapılması gerekeni herkes bilirdi: Bir masanın üzerine yüzükoyun uzanır, biz de sırtını kaşırdık. Bunun ardından huzur içinde gülümseyerek giderdi.

Başka bir tanesi emperyalizmin sabotajını ihbar etmek için gelirdi, çünkü evinin banyosundaki musluğu her açtığında içinden karıncalar çıkardı. Heykeltıraş olan bir diğerinin şehrin meydanlarındaki melekçikleri yağmalama alışkanlığı vardı. Gecenin herhangi bir saatinde, ceketinin altında bronz ya da mermerden kanatlar ya

da elciklerle, kamu hakları sözcüsüne sığınma istemeye gelirdi. Ya mucitler? Kolunun altında rulo yapılmış kocaman bir parşömenle dolaşan kısa boylu bir İtalyan vardı. Üzerinde, suyun bulunmadığı yerlerde ateşe küçük taşlar fırlatmak suretiyle yangınları söndüren bir topun çizimlerinin yer aldığı bir parşömeni yanında taşırdı.

3.

Achával, Buenos Aires Üniversitesi Editörlüğü EUDEBA'nın edebiyat direktörüyken bir öğleden sonra, üzerine tam oturan bir takım elbise giyen, şakakları beyazlamış bir beyefendi tarafından ziyaret edilmiş.

Elinde yayınlanmamış bir romanın elyazmaları varmış.

"Ben bu eserin yazarıyım," demiş beyefendi, "ve onu buraya getirdim çünkü o burada yayınlanacak."

"Pekâlâ..." Acha ne diyeceğini bilememiş. "Buraya kadar zahmet ettiğiniz için size çok teşekkür ederiz. Danışmanlarımız nasıl bir şey olduğuna bakıp..."

"Bakacak hiçbir şey yok," diye gülümsemiş beyefendi. "Bunu siz yayınlayacaksınız diyorsam, siz yayınlayacağınız içindir."

Acha anlayışlı bir şekilde başını sallamış. Kendisinin de bu romanın yayınlanmasını umduğunu söylemiş ve büyük bir zevkle dikkate alınacağından...

"Sanırım yeterince açık olamadım," demiş beyefendi.

"Oldunuz, oldunuz," demiş Acha. Sonra da, her koleksiyonun bir direktörü ve danışmanları olduğunu ve onları pas geçerek hiçbir karar alınamayacağını ona açıklamış...

"Size kitabımı buraya getirdiğimi, çünkü burada yayınlanacağını biraz önce söyledim," diye yinelemiş beyefendi hiç geri adım atmadan ve bunun üzerine Achával da hiç geri adım atmadan ona EUDEBA'nın üniversiteyle ilgili metinleri yayınladığını, zaten kuruluş amacının da bu olduğunu, kurgu eserlerinse öğrenciler için hazırlanan koleksiyonların ya da halka yönelik olarak basılan klasik, ulusal ve evrensel edebiyat dizilerinin bir parçasını oluşturduğunu ama her şeye rağmen elinden geleni yapacağını söylemiş...

"Bay Achával," demiş beyefedi, "açıklamalarınız için size teşekkür ederim. Ama daha önce de söylediğim gibi, ben romanımı bu yayınevine getirdim, çünkü o burada basılacak."

Acha ona bakmış. Tükürüğünü yutmuş. Bir sigara yakmış ve çok kibarca sormuş:

"Onun burada yayınlanacağını size kimin söylediğini öğrenebilir miyim?"

"Bana Tanrı söyledi," diye yanıtlamış beyefendi.

"Kim?"

"Tanrı. Üç gün önce bana göründü ve şöyle dedi: 'Sen götür yeter, orada basılacak.'"

Achával daha önce hiç onun kadar iyi referansa sahip bir yazarı ağırlamamıştı.

Claromecó, Mayıs 1976: Tanımadığım bir adama övgü

1.

Salyangoz çaylağı kuşu buradan görünüyor... Ne kadar zamandır bacaklarımın beni götürdüğü yere gidiyorum? Azıcık güneş de batmak üzere.

Gökyüzünde martılar bağrışıyor. Gölgeleri benim önümde gidiyor.

Cristián'ın taş kitabesinin önüne geliyorum. Üzerine kazınmış, ezbere bildiğim metni okuyorum. Taşın önünde öylece kalıyorum. Buraya her gelişimde, sanki niyetimi belli etmek istemezmişçesine, o uzun yolu kullanıyorum.

Benim ayak izlerim buraya daha önceden onun tarafından bırakıldılar, ama bu rüzgâr ve bu deniz tarafından yıllar önce silindiler. Başka akşamüstleri, başımın üzerinde uçan, kumsala süzülen ve gaga üstü kendini denize bırakan bu kuş olduğunu hissetti; tıpkı benim şimdi hissettiğim gibi.

İhtiyar Cristián'ın bu plajlara nasıl geldiğini kimse bilmiyor, ama bu konuda çok şey anlatılıyor. Kıyıya yakın seyreden bir Danimarka

gemisinden yüzerek kaçtığını söyleyenler var. Dediklerine göre büyük yüzücüymüş. Balık tutarak ve derede avladığı su samurlarını yiyerek yaşıyordu. Denizin önüne set çekmesine asla izin vermedi; nereye kadar olursa olsun yüzüyordu. Ayrıca hiçbir polise yakalanmama gibi bir üne de sahip.

İnsanlara iyilik yapmaya her zaman hazırdı ve asla bir karşılık beklemezdi; bazı kişileri ölümden kurtarmıştı. Asla bir şeyi olmadı ve olan her şeyini verdi. Mesela yöredeki okulun en iyi öğrencisine otuz pezoluk bir ödül veriyordu.

Kısrak Lola ona ağları toplamada yardım ediyordu. İhtiyar Cristián geceleri köyün mekânlarını kolaçan ederdi. Altı tane tazı köpeği ve Kısrak Lola onu mekânın kapısında beklerlerdi. Sarhoş olup sızınca, hayvan onu alıp kumsalda kendisinin yaptığı tenekeden kulübeye kadar sahil boyunca götürsün diye, kısrağın sırtına atıyorlardı. Kısrak, vücudunun ritmine göre kalçalarıyla dengeyi sallayarak onu eve kadar götürüyordu. İhtiyar bazen hayvanın sırtından kayıp düşüyor ve boylu boyunca kumun üzerine uzanıyordu. İşte o zaman, soğuktan donup ölmesin diye tazılar hemen üzerine kapaklanıyorlardı.

Bana anlatılanların ve yolu kat ettikçe ondan öğrendiklerimin dışında onun hakkında hiçbir şey bilmiyorum; kemikli suratını ve yumuşak bakışını sadece bir fotoğrafta gördüm. Bildiğim kadarıyla hayatında hiçbir kadın olmadı. Ama belki de uzaklarda bir yerde, sızacak kadar içtiği zamanlarda selamladığı ya da lanetlediği bir genç kız vardır.

2.

Fırtınalardan sonra buralardaki sığ sularda kocaman salyangozlar ve deniz canlıları görülüyor. Son günlerde havalar bir hayli durgun. Kumların ve kayaların arasında hiçbir şey bulamıyorum. Siyah cam parçalarını topluyorum. Bunlar dalgaların kayalara çarptığı bir şişenin parçaları.

Yala, Mayıs 1976:
Sokağın savaşı, ruhun savaşı

1.

Héctor Tizón Avrupa'da bulundu. Orada mutlu olmadı. Yala'ya geri döndü. Zor dönemlerden geçiyoruz, ama o bastığı toprağa benzediğinden bir hayli emin.

Görüşmeyeli bir yıldan uzun bir süre olmuştu. Yala'ya baş ağrısıyla geliyorum. İki haftadır ensem beni mahvediyor.

Nehre giden patikada yürüyoruz.

Nehir köyle aynı adı taşıyor. Gürültücü ve renkli taşların üzerinden akıyor. İlkbaharda dağlardaki buzların eriyen suyunu taşıyor. Geceleri, Yala Nehri'nin kıyısında gitarlar uyur. Müzisyenler, denizkızları onları akort etsinler diye oraya bırakırlar.

"Hepimiz şartlı tahliyeyle dışarıdayız," diyor Héctor.

"Burada tek başıma kalıyorum," diyor.

Korku en kötü haberdir. Héctor'un bana anlattığına göre, Alberto Burnichón'un cenazesinde sadece on iki varmış.

Kolları resimlerle ve şiirlerle dolu olarak dağları ve ovaları kat eden, satılamaz güzellikler tüccarı o masum insanı ben de tanıdım. Burnichón ülkeyi taş taş, insan insan tanıyordu; şaraplarının tadını ve yöre halklarının hafızasını biliyordu. Kafasını ve göğsünü Itaka mermileriyle parçaladıktan sonra bir su deposunun içine attılar. Dinamitle havaya uçurulan evinden geriye külü bile kalmadı. Yetenek ya da heves keşfettiğini sandığı taşralı gençlerin eserlerinden derledikleriyle yayınladığı kitaplar ve plaketlerin son durağı çok geçmeden ya kitapçı depoları ya da odun ateşleri olacaktı. Yirmi beş yıllık emek bir anda yok oldu. Katiller başarıya ulaştılar.

"Cenaze töreninde tek bir erkek vardı," diyor Héctor. "On bir tane kadın ve bir tane erkek."

Korku en kötü haberdir. Dostum olan bir çift, kitapları sobada yaktıklarını söylüyor. Bütün kitapları, birer birer: Günümüze özgü bir tören. Lenin'le başlayıp *Alis Harikalar Diyarında*'yla bitirmişler. En sonunda ateşe atacak hiç kitap kalmayınca gidip plakları parça-

lamışlar. Sonra kadın bir köşeye gidip alevlere bakarak hüngür hüngür ağlamış.

Ona bazı çocukların Buenos Aires'in bir arsasında bir paketi tekmelediklerini anlatıyorum. Paket açılıyor ve içinin kitap dolu olduğu anlaşılıyor. Sürekli yasaklanan ve toplatılan bizim derginin koleksiyonların son durağı da o arsalar olacak. Bazı kişilerin seni alçak sesle selamladıklarını ya da seni görünce kafalarını çevirdiklerini hissetmeye başlıyorsun. Hatta telefonla bile bu cüzam hastalığını bulaştırabilirsin. Şimdi sular yükselirken diğer insanları tanıma vakti: Kim sularda boğulmayacak? Kim makineye yenik düşmeyecek?

Yolları takip ederek istasyona varıyoruz. Sigara içmek için bir yere oturuyoruz. Kaldırım taşlarının desenlerinde bir aslan, taranan bir kadın ve Tanrı'ya yakarır gibi kollarını yukarıya kaldırmış bir delikanlı keşfediyorum. Taşların üzerinden yıllar ve onca adım geçmesine rağmen bunlar silinmemiş. Bu taşları bir keskiyle oymuş olan makasçı artık yaşamıyor. Sürekli beklemesi gerektiğinden ötürü bir heykeltıraşa dönüşmüş. O zamanlar tren ayda bir kez geçerdi.

"Yala'nın kendi hayatı vardı," diyor Héctor. "Burada insanlar vardı. Kuaför bile vardı, ama sydenham chorea hastasıydı. Bu yüzden insanlar için tehlike arz ediyordu."

Avrupa'dan çok az bahsediyor. Endülüs'ün bir evindeki silah kabını üzerinden bir cümle: *Yaşamak için acı çekmek.* Ve Paris'ten bir film; olgun bir kadının steril ve çok ağır akan hayatı. Jeanne bir gece orgazmı keşfediyor. Yıkanmak için yataktan kalkıyor, şifonyerin üzerinde bir makas buluyor ve herifin gırtlağına saplıyor.

2.

Çelikten bir yumruk ensemden bastırıyor. Acıdan korkmam diyorum, sanki kendi kendimi ikna etmek istermişçesine. Ben, yaşadığımı bana hatırlatan bu çaresizliğim, diyorum. İçimdeki bir palyaço ya da orospuya pabuç bırakacak değilim.

Héctor'a, kuşku rüzgârı onları alıp götürmeden önce insanın yavaş yavaş fethettiği küçücük kesinlikleri sabitlemek için -aslan

pençesi ya da altüst olmuş kumsalların kumundaki demirhindiler gibi sözcüklerle- yazmaya çalıştığımı anlatıyorum. Basit şeylerin sevincine geri dönüş: mum ışığı, su bardağı, paylaştığım ekmek. Hor görülen haysiyet, yaşama zahmetine katlanmaya değer temiz dünya.

3.

Héctor bana eski Yala'yla ilgili hikâyeler anlatıyor. Bir yabancı tarafından terk edilen genç kız her öğleden sonra atla gezintiye çıkıyormuş. Yanında, eyerlenmiş olarak adamın atını da götürüyormuş. Öğlen ve akşam yemeklerini iki kişilik servis açılmış masalarda yiyormuş. Bu şekilde yaşlanmış.

Sulama kanallarının kıyısında, yumuşak bir çağlamanın eşlinde yürüyoruz. Oradaki ağaçtan kurumuş bir yaprak koparıp parmaklarımın arasında ufalıyorum.

"Şurada, köşede," diyor Héctor, "hiç büyümeyen bir kadın yaşadı. Bir kız çocuğunun bedenine ve aklına sahipti, ayrıca kördü. Hayatı salıncakta oturarak geçti. Onu salladıklarında küçük bir kuş gibi şarkı söylerdi. Yapmayı bildiği tek şey buydu."

Buenos Aires'ten bahsediyorum. Bir sirenin feryadını dinlemeyeli kaç saat oldu? Son devalüasyondan sonra bir insanın hayatı ne kadar ediyor? Ülkede cesetler ve buğday yetişiyor. Listedeki bir ismin üstü çiziliyor. Adı falanca olan, gözlerini nerede açıyor? Ağzını tıkıyorlar, ellerini bağlıyorlar ve Falcon'a bindiriyorlar: Uzaklaşan şehrin seslerini işitiyorsun, elveda diyorsun ya da bunu düşünüyorsun, zira ağzında bir bandaj var:

"Hayır, hayır. Bekleyin. Böyle değil. Önden değil, o bunu hak etmiyor. Sırtından."

Bir adam izlendiğini fark ediyor. Sokaklarda koşuyor ve bir telefon kabinine giriyor. Aradığı bütün numaralar meşgul ya da cevap vermiyor. Camın arkasından, kendisini bekleyen katilleri görüyor.

Uyarılara ve tehditlere rağmen gitmek bana neden bu kadar zor geliyor? Dışarıdaki bu gerilimi, içimdeki gerilime benzediği için mi seviyorum acaba?

4.

Eve dönüyoruz.

Sobanın ateşini karıştırıyorum.

İşimizden konuşuyoruz. Ve buluşmaların kutlanmasından, vedalaşmaların hüznünden. Bazen sözcükler seni artık bulunmadığın bir yere götürmeye muktedir değil midirler? İnsan, sadece yazarak, herhangi bir yerdeki masalarda yiyip içmez mi? İnsan dünkü ya da yarınki kadınların içine girmez mi? İnsan, oraya buraya saçılmış çocukları ve evraklarıyla, iflah olmaz bir vatan yitiriciyse, bunu bilmesi iyi bir şeydir.

Héctor bana Haroldo'yu soruyor. Hakkında hiçbir şey bilmediğimizi söylüyorum. Başka mahpuslardan, ölülerden ve izlenenlerden konuşuyoruz; sözcüklere yönelik tehditlerden ve yasaklardan konuşuyoruz. Bu av daha ne kadar sürecek? İhanet nereye kadar?

Dergiden konuşuyoruz. Bu hafta, sansür kurulu Santiago Kovadloff'un bir çalışmasını reddetti. Uyuşturuculara karşı kaleme alınmış, onları korkunun maskeleri olarak gösteren bir makaleydi. Uyuşturucuların muhafazakâr gençler yarattığını ileri sürüyordu. Sansür kurulu orijinal metni saklamayı uygun gördü. Ona telefonla haber verdim. Telefonu kapatınca, oğlu Dieguito yüzündeki endişeli ifadeyi fark edip ne olduğunu sormuş. Santiago şöyle cevap vermiş:

"Konuşmamıza izin vermiyorlar. Hiçbir şey söyletmiyorlar."

Bunun üzerine Dieguito ona şöyle demiş.

"Bana da okulda öğretmenimle aynısı oluyor."

5.

Görünmez sansürlerden de bahsettik.

Bergman ya da Antonioni, enflasyonun insan iletişimsizliğiyle bir ilgisi olduğundan kuşkulanacaklar mı acaba? İlk sayısına göre derginin fiyatı tam kırk katına çıktı. Çıplak bir sayfanın maliyeti basılmış olana nazaran her zaman daha yüksek; şirketlerin ve reklam ajanslarının sabotajından ötürü de bu farkı ilanlarla karşılama olanağından mahrumuz. Söylememize izin verdikleri az şeyi ya da hiçbir şeyi

kimin için söylüyoruz? Bu durum giderek bir dilsizler diyaloguna dönüşüyor, Héctor.

Tehditler de, sansürün bir biçimi değil mi? Matbaa havaya uçurulmakla tehdit edildi. Adamlarımızdan tutuklu ya da ölü olmayanlar kendi yataklarından farklı bir yerde, bir gözleri açık olarak uyuyorlar.

6.

Eulalia'nın pişirdiği acı soslu tavuğu yemek için masaya oturuyoruz.

Chiche, görünmez olmak için Şeytan'la anlaşma yapan Humahuaca'lı adamın hikâyesini anlatıyor.

Bu masada yemek bana iyi geliyor. Komünyonun inananların nefesi olduğu eski zamanlardaki gibi, ekmeği, şarabı, anıları ve haberleri paylaşıyorum.

7.

Ertesi sabah, Héctor beni aşağıda bekliyor.

Henüz tam olarak uyanamadım.

"Haber bültenini dinledim," diyor. "Sen bunun olacağını önceden görmüş olsan da, sana kötü bir haber vermem gerekiyor. Michelini ve Gutiérrez Ruiz'in cesetlerini bulmuşlar."

Buenos Aires, Mayıs 1976: Bu gece uyuyacağım odanın kapısını açıyorum

Yalnızım. Ve kendi kendime soruyorum: Beni hâlâ bekleyen bir diğer yarım var mı benim? Şimdi nerede? Bu arada ne yapıyor?

Buruk bir sevinçle mi gelecek? Gözleri yaşlı mı olacak? Bütün şeylerin yanıtı ve gizemi: Ya daha önce karşılaştıysak, ama farkına bile varmadan birbirimizi kaybettiysek?

Tuhaf şey: onu tanımıyorum, ama yine de özlüyorum. Haritada henüz var olmayan bir ülkeye özlem duyuyorum.

Eski bir atasözü şöyle der: Durup ölmektense, ilerleyip ölmek yeğdir

1.

Polisin kullandığı türden bir sürü beyaz otomobille geldiler. Savaşa gider gibi silahlanmışlardı. Hiç acele etmeden, bir uzun saat boyunca, Gutiérrez Ruiz'in evini yağmaladılar. Onu alıp götürdüler; çocuk dergilerine varasıya, her şeyi alıp götürdüler. Birçok ülke büyükelçiliğinin silahlı nöbetçileri oraya birkaç metre mesafedeydiler. Hiçbiri müdahale etmedi.

İki saat sonra Zelmar Michelini'yi almaya gittiler.

Doğum gününü o gün kutlamış olan Michelini, Buenos Aires'in tam merkezindeki bir otelde yaşıyordu. Oradan da her şeyi götürdüler. Ne saatler ne de çocuklar bundan kurtulabildiler. Katiller eldiven takmadılar ve her tarafta parmak izlerini bıraktılar. Kimse onları araştırmakla uğraşmadı.

Gutiérrez Ruiz, Uruguay Milletvekilleri Odası'nın başkanı, Michelini'yse uzun yıllardır parlamenter olmasına rağmen, polis karakolları onlarla ilgili ihbarları almayı reddettiler. Polisler, "Bu kâğıt israfından başka bir şey olmaz," dediler.

Ertesi gün, Arjantin Savunma Bakanı gözünü bile kırpmadan gazetecilere bir açıklama yaptı: "Bu, Uruguaylıların yaptığı bir operasyon. Resmî olup olmadığı henüz bilinmiyor."

Bir süre sonra Uruguay büyükelçisi, Cenevre'de, İnsan Hakları Komisyonu'nun karşısında şöyle dedi: "Arjantin ve Uruguay arasındaki bazı bağlantılar elbette ki var. Bunlarla gurur duyuyoruz. Aramızda tarih ve kültüre dayanan bir kardeşlik mevcut."

2.

Bunun birkaç ay öncesinde, Gutiérrez Ruiz ağzının kulaklarına vardığı bir gülümsemeyle dergiye gelmişti. Seni davet etmeye geldim –demişti bana-. Yıl sonunda ikimiz birlikte Montevideo'da mate içeceğiz.

Michelini'yse bana şöyle demişti:

-Hangisi daha kötü, dostum? Montevideo mu yoksa Buenos Aires mi? Galiba işkence ya da ensemize bir kurşun sıkılması arasında tercih yapmamız gerekiyor.

Bana telefonla sürekli tehdit edildiğini anlattı. Buradan neden gitmediğini ona sormadım. Binlerce Uruguaylı gibi, Michelini'nin de pasaport isteği reddedilmişti. Ama esas neden bu değildi. Bana, "sen neden gitmiyorsun," diye sormasın diye onun neden gitmediğini sormadım. Çocuk mezarlığın kapısının önünden geçerken yüksek sesle ıslık çalıyor.

Buenos Aires, Haziran 1976: Onları toprak yutuyor

Raimundo Gleizer ortadan kayboldu. Her zamanki hikâye. Buenos Aires'teki evinden alıp götürdüler ve bir daha haber alınamadı. Affedilmez filmler yapmıştı.

Onu son kez Şubat ayında görmüştüm. Çocuklarımızla birlikte deniz kıyısında akşam yemeğine gitmiştik. Gecenin ilerleyen saatlerinde bana babasından bahsetmişti.

Raimundo'nun ailesi Polonya, Rusya sınırındaki küçük bir köyden geliyordu. Orada her evde, işlerin gidişatına göre göndere çekmek için iki farklı bayrak ve duvara asmak için iki farklı portre olurmuş. Rus askerleri gidince Polonya askerleri geliyormuş, onlar gidince diğerleri. Orası sürekli bir savaşın yaşandığı, sonsuz bir kışın ve bitmeyen bir açlığın hüküm sürdüğü bir bölgeymiş. Güçlüler ve kurnazlar hayatta kalıyormuş ve evlerde ekmek parçaları yer döşemelerinin altına saklanıyormuş.

Birinci Dünya Savaşı, bu ıstırap içindeki bölgede yaşayan herkes için beklenen bir olaymış, ama işleri daha da kötüleştirmiş. Gece ölmeyenler ertesi güne bedenlerini taşımayan bacaklar ve midelerinde bir düğümle başlıyorlarmış.

1918'de bölgeye koca bir koli ayakkabı gelmiş. Yardımsever Kadınlar Topluluğu bunları Amerika Birleşik Devletleri'nden göndermiş. Bütün köylerdeki açlar oraya akın etmiş ve ayakkabılar için kavga et-

mişler. Hayatlarında ilk kez ayakkabı görüyorlarmış. O civarda yaşayanlar daha önce hiç ayakkabı giymemişler. En güçlüleri kollarının altında bir kutu yeni ayakkabıyla sevinçten dans ederek gitmişler.

Raimundo'nun babası da eve gelmiş, ayaklarına doladığı paçavraları çıkarmış, kutuyu açmış ve ayakkabının solunu denemiş. Ayağı ilk başta direnmiş, ama sonra ayakkabının içine girmiş. Ayakkabıya girmeyen sağ ayak olmuş. Ayakkabıyı hep birlikte itiyorlarmış, ama bu işe yaramıyormuş. Tam o sırada anneleri her iki ayakkabının ucunun da aynı yöne doğru kıvrık olduğunu fark etmiş. Baba koşa koşa dağıtım merkezine gitmiş. Ama orada kimseyi bulamamış.

Ve o andan itibaren sağ ayakkabının izini sürme başlamış.

Raimundo'nun babası aylarca o köy senin bu köy benim arayıp durmuş.

Uzun süre boyunca dolaştıktan ve soruşturduktan sonra, aradığı şeyi bulmuş. Onunla aynı numarayı giyen ve iki tane sağ ayakkabıyı götüren adam uzaklarda, tepelerin ötesindeki küçük bir köyde yaşıyormuş. Ayakkabılar bir rafın üzerinde pırıl pırıl duruyormuş. Evin tek süsü onlarmış.

Raimundo'nun babası sol ayakkabıyı adama uzatmış.

"Yok, olmaz," demiş adam. "Eğer Amerikalılar böyle göndermişlerse, doğrusu budur. Onlar ne yaptıklarını bilirler."

Buenos Aires, Haziran 1976: Sokağın savaşı, ruhun savaşı

Dibe vurmak mı yoksa bir araya toplanmak mı? Diğerlerini siliyor muyum yoksa onları çağırıyor muyum? Deve gibi kendi kusmuğumu mu yiyeceğim? Mastürbasyon yapanın aldığı risk nedir ki? Olsa olsa en fazla bileği çıkabilir.

Gerçeklik, diğer insanlardır: mutluluk ve tehlike. Boğaları çağırıyorsam, üzerime saldırmalarına katlanacağım. O güçlü boynuzların kalça kemiğimi parçalayabileceğini biliyorum.

Uzun gecelerde, Santiago Kovadloff'la bu tür şeylerden konuşuyorum; uzun mektuplarda da, Ernesto González Bermejo'yla.

Sistem

Latin Amerikalı bilim adamları yurtdışına göç ediyorlar; laboratuvarların ve üniversitelerin kaynağı yok; sanayideki *know how* hep yabancı ve fiyatı çok yüksek, ama bir korku teknolojisi geliştirirken de yaratıcılığa ihtiyaç olduğunu kabul etmemek niye?

Gücün sahipleri, işkence yöntemlerinin gelişmesine, insan ve fikir katliamı tekniklerine, toplumu susturulmasına, çaresizliğin artmasına ve korkunun yayılmasına bizim topraklarımızdan evrensel katkı sağlıyorlar.

Ben işkenceden bahsedildiğini hiç duymamıştım

On beş yıl önce, haftalık dergi *Marcha*'da çalışırken, Cezayirli bir öğrenci lideriyle röportaj yapmıştım. Sömürge savaşı o günlerde bitmişti.

Kendisinden bahsetmesini istediğimde Cezayirli dudak kıvırdı. Ama saatler geçtikçe görünmez engeller yavaş yavaş ortadan kalktı ve bana hikâyesini, yedi yıllık savaşın sonunda gelen zaferin korkunç gözyaşlarını anlattı. Ona *Cité Améziane*'da işkence yapılmıştı. Demir bir karyolaya el ve ayak bileklerinden bağlayıp elektrik vermişlerdi.

"İnsan kalbinin yerinden fırladığını, karının boşaldığını ve her tarafının sarsılıp bedeninden ayrıldığını hissediyor."

Sonra onu bir küvete geçirmişler.

Kuru sıkı mermilerle şakağına ateş etmişler.

Sekiz tane subay bir kadın yoldaşma onun gözü önünde tecavüz etmiş.

Zamanla işkencenin bizde milli bir gelenek haline dönüşeceğini o günlerde aklımdan bile geçirmezdim. Ülkemin hapishanelerinde ve karakollarındaki aşırı tüketim yüzünden elektrik kesintisi uygulandığını ben on beş yıl önce bilmiyordum.

Kafedeki masada oturan, hayatta kalmayı başarmış kişi

Bir keresinde, Montevideo'da, üniversitenin köşesindeki kafede oturmuş bira içiyor ve pizza yiyordum ki, René Zavaleta'nın geldiğini gördüm.

René çok zayıftı, Bolivya'dan daha yeni gelmişti ve durmadan konuşuyordu.

Barrientos diktatörlüğü onu Madidi'de, selvanın içinde kaybolmuş bir askeri kalede hapse tıkmıştı. René'nin bana anlattığına göre geceleri, bir felaket gibi hareket eden jaguarların ve yabandomuzu sürülerinin sesleri duyulabiliyormuş. Orada her zaman sıcak, ağır ve sivrisinekler yüzünden kararmış görünen bir hava varmış; nehir ise tırpanalar ve piranalar yüzünden çok tehlikeliymiş. Barınaklara girmek için yarasaları sopalarla öldürmek gerekiyormuş.

Siyasi mahkûmlara her gün bir avuç buğday ve yarım muz veriliyormuş. Biraz daha fazla yemek almak için diz çöküp onbaşının ayaklarını yıkamak gerekiyormuş.

Bir sürgün yeri olan Madidi'de bulunan askerler bütün zamanlarını, asla gelmeyecek bir uçağı görme umuduyla gökyüzüne bakarak geçiriyorlarmış. René orada ısmarlama aşk mektupları yazıyormuş. Onları sevgililerine ulaştırma imkânı yokmuş, ama René'nin yazdığı mektuplar askerlerin hoşuna gidiyormuş; onları saklıyor ve arada sırada ondan bunları okumasını istiyorlarmış.

Bir gün iki asker yumruk yumruğa birbirine girmişler. Kadın adı taşıyan bir ineğin sebep olduğu kıskançlıktan ötürü ölümüne kavga etmişler.

Daha sonra, René bana Chaco Savaşı sırasında bir arkadaşının başından geçen bir hikâyeyi anlattı.

Sistem

1.

Latin Amerikalı ünlü bir *play boy* sevgilisinin yatağında başarısız olur. "Gece içkiyi çok fazla kaçırmışım," diye kahvaltı sırasında özür diler. İkinci gece başarısızlığını yorgunluğa bağlar. Üçüncü gece sevgili değiştirir. Bir haftanın sonunda doktora gider. Birinci aym sonunda doktor değiştirir. Bir süre sonra psikanalize başlar. Seanslar ilerledikçe, dibe çökmüş ya da silinmiş anılar yavaş yavaş bilincin yüzeyine çıkmaya başlar. Ve hatırlar:

1934. Chaco Savaşı. Cepheden kaçan altı tane Bolivyalı asker And Dağları'nın yüksek düzlüklerinde dolaşmaktadır. Bozguna uğrayan bir müfrezeden bir tek onlar hayatta kalmıştır. Bir kişi görmeden ve ağızlarına bir lokma koymadan çıplak steplerde ilerlerler. O adam işte bu altı askerden biridir.

Bir akşamüstü, keçi sürüsünü güden küçük bir yerli kızı görürler. Onu takip ederler, yere yatırırlar ve tecavüz ederler. Kızın içine sırayla girerler.

Sıra son olarak o adama gelir. Yerli kızın üzerine atılınca onun artık nefes almadığını fark eder.

Beş asker onun etrafında bir çember oluşturur.

Tüfeklerini sırtına dayarlar.

Bunun üzerine adam, dehşetle ölüm arasından, dehşeti seçer.

2.

Bin bir işkenceci hikâyeleriyle örtüşen bir durum.

İşkence yapanlar kimler? Beş tane sadist, on tane manyak, on beş tane klinik vaka mı? Hayır, işkence yapanlar iyi aile babası insanlar. Memurlar mesailerini tamamladıktan sonra akşam evde çocuklarıyla birlikte televizyon seyrediyorlar. Makine onlara etkili olanın iyi olduğunu öğretiyor. İşkence gayet etkili: bilgi kopartıyor, bilinçleri dağıtıyor, korku yayıyor. Gizli ayincilerinkinin benzeri bir suç ortaklığı doğuyor ve gelişiyor. İşkence yapmayan işkenceye maruz kalır. Makine ne masumları ne de tanıkları kabul eder. Kim inkâr edebilir?

Kim ellerini temiz tutabilir? Küçük dişli ilk seferinde kusar. İkinci seferde dişlerini sıkar. Üçüncüde alışır ve görevini yerine getirir. Zaman geçer ve dişlinin tekerciği makinenin dilini konuşmaya başlar: kukuleta, sopa, elektrik, denizaltı, kelepçe, askı. Makine disiplin ister. En yeteneklileri en sonunda bu işten zevk almaya başlarlar.

Eğer işkenceciler hasta kişiliklerse, onları doğuran sisteme ne diyeceğiz?

Sistem

İşkenceci bir devlet memurudur. Diktatör bir devlet memurudur. Üstlendikleri görevi layıkıyla yerine getirmezlerse işlerini kaybeden silahlı bürokratlar da öyle. Hepsi bu, daha ötesi yok. Hiçbiri doğaüstü canavar değil. Boşuna uğraşmayın, size bu payeyi vermeyeceğiz.

Hukuka giriş

Buenos Aires'ten gelmişti ve geçirdiği onca yılın ve yaptığı işlerin neticesinde yöreye bir hayli alışmış olmasına rağmen Jujuy'da bir davetsiz misafir olmayı sürdürüyordu. Çok dalgın olduğu bir gün arabasının lastiğini yaptırdı ve karşılıksız çekle ödedi. Yargılandı ve suçlu bulundu. İşinden atıldı. Arkadaşları onun geldiğini görünce yollarını değiştiriyorlardı. Artık onu ne evlerine davet ediyor ne de ona bir barda içki ısmarlıyorlardı.

Bir gece geç vakit, davada kendisini savunan avukatı görmeye gitti.

"Hayır, hayır," dedi ona, "temyize falan gitmeyeceksin. Artık yapılacak bir şey olmadığını biliyorum. Bu şekilde bırak. Seninle vedalaşmak ve Noel'ini şimdiden kutlamak için geldim. Her şey için teşekkürler."

Sabaha karşı avukat yatağında sıçrayarak uyandı ve dürterek karısını uyandı:

"Bana mutlu Noeller diliyor, ama Noel'e daha iki ay var."

Hemen giyinip onu aramaya çıktı. Ama bulamadı. O sabah adamın tek kurşunla kafasını dağıttığını öğrendi.

Onun dava sürecini başlatan hâkim kısa bir süre sonra kolunda tuhaf bir ağrı hissetmeye başladı. Kanser birkaç ay içinde onu yedi bitirdi. Ona davayı açan savcı bir atın çiftesiyle öbür dünyayı boyladı. Davayı ondan devralan savcıysa ilk önce konuşma yetisini, sonra görme yeteneğini ve sonra da vücudunun yarısını yitirdi. Mahkeme heyeti sekreterinin arabası yolda giderken başka bir araçla çarpışıp cayır cayır yandı. Onun davasını üstlenmeyi reddeden bir avukat suçlanan bir müşteri tarafından ziyaret edildi; adam tabancasını çıkardı ve avukatın uylukkemiğini parçaladı.

Bu hikâyeyi bana Yala'dayken Héctor anlattı ve ben hemen Guevara'nın katillerini düşündüm.

Diktatör, René Barrientos, onun öldürülmesi emrini veren kişiydi. Bir buçuk yıl sonra helikopterinin içinde yanarak can verdi. Che'yi Ñancahuazú'da kuşatan ve yakalayan birliklerin komutan Albay Zenteno Anaya emri aktaran kişiydi. Yıllar sonra bazı entrikalara karıştı. O dönemin diktatörü bunu öğrendi. Zenteno Anaya bir ilkbahar sabahı Paris'te delik deşik edildi. Komando birliğinin komutanı Che'nin infazını hazırlayan kişiydi. Selich, 1972 yılında, bizzat kendi memurlarının, yani İçişleri Bakanlığı'na bağlı profesyonel işkencecilerin darbeleriyle can verdi. Çavuş Mario Terán emri yerine getiren kişiydi. La Higuera'daki küçük okulda yatan Che'nin bedenini kurşun yağmuruna o tutmuştu. Terán şimdi bir düşkünler evinde yatıyor: Sürekli salyaları akıyor ve saçma sapan cevaplar veriyor. Albay Quintanilla, Che'nin ölümünü dünyaya duyuran kişiydi. Cesedi foto muhabirlerine ve gazetecilere o gösterdi. Quintanilla, 1971 yılında Hamburg'da yediği üç kurşunla can verdi.

Buenos Aires, Haziran 1976: Öğlen vakti

Carlitos beni aradı. Birkaç saat boş vakti varmış.

Sokağın köşesinde buluştuk. İsmini daha önce duymadığımız bir şarap aldık: Santa Isabel diye bir Burgonya şarabı. Dükkânda, dilini şaklatarak onu tavsiye eden ihtiyar bize sempatik gözükmüştü.

Yemeğimizi yemek üzere ödünç bir apartman dairesine çıktık. Burası tek odalı bir daireydi. Çarşaflar karmakarışık bir halde yerde duruyordu ve ortamda çok hoş bir genel dağınıklık vardı. Dairenin kokusu hoşuma gitti.

"Burada bir kadın yaşıyor," dedim. "Ve o iyi bir kadın."

"Evet," dedi Carlitos. "Büyülü biri."

Bana anlattığına göre doktor onun doğamayacağını söylemiş. Bir gün sabaha karşı annesi yıldızlarla anlaşma yapmış. O sağlıklı bir şekilde doğmuş ve dünyaya geldiği gün inekler ölmüş.

Şarap çok iyi çıktı. Sert, damakta bekletmek için uygun.

Sohbet edip yemek yedik.

Sonra Carlitos işe gitti. Hafta sonu Fico'nun çiftliğinde görüşmek üzere sözleştik.

Benim biraz daha vaktim vardı ve oralarda biraz dolaştım. Bir çimenlikte, yüzüme vuran sonbahar güneşiyle uyuya kaldım.

Uyandığımda hemen yanımda çimenleri yiyen iki tane fil vardı.

Bir duvara yazıldı, sokakta söylendi, tarlalarda şarkı oldu

1.

Bizim için kültür, kitapların, tabloların, senfonilerin, filmlerin ve tiyatro eserlerinin üretim ve tüketiminden ibaret değildi. Bu başlangıç noktası bile değildi. Bizim kültürden anladığımız, kişiler arasındaki her türlü buluşma alanının yaratılmasıydı ve bizim için, tüm kimlik simgeleri ve ortak hafıza (kim olduğumuzla ilgili tanıklıklar, hayal gücünün kehanetleri, olmamız engellenen şeye yönelik ihbarlar) kültür demekti. İşte bu yüzden *Crisis* şiirlerin, öykülerin ve resimlerin arasında okullardaki yalancı tarih öğretimi ya da otomobil ve ideoloji satan çokuluslu dev şirketlerin çalışmaları hakkında raporlar yayınlıyordu. Dergi nesneleri yüceltip insanları hor gören bir değerler sistemine, fesat bir rekabet oyununa ve insanları birbirini kullanmaya ve birbirini kırdırmaya sürükleyen tüketime karşı çıkıyordu. İşte bütün bunlardan ötürü biz her şeyle ilgileni-

yorduk: Büyük toprak sahiplerinin politik güçlerinin kaynakları, petrol karteli, iletişim araçları...

2.

İnsanlarla sohbet etmek, onlara söz vermek istiyorduk: Kültür iletişimdir ya da hiçbir şeydir. En sonunda dilsiz olmamak için, yeni bir kültürün işe ilk önce sağır olmamakla başlaması gerektiğine inanıyorduk. Gerçeklik üzerine metinler, ama aynı ya da daha büyük miktarda da gerçeklikten gelen metinler yayınlıyorduk. Sokakta, tarlalarda, mağaralarda toplanmış sözcükler, hayatın hikâyeleri, halk dörtlükleri:

Onları ekili alanlarda köleye dönüştüren ya da topraklarını gasp etmek için öldüren medeniyet tarafından kıstırılmış Alto Paraná'nın yerlileri kendi kederlerinin şarkısını söylerler:

> Esinli sözcükleri doğuran sisin kaynağını sen gözeteceksin. Yalnızlığımda yarattığım o şeyi, evlatlarının, yani koca yürekli Jakaira'ların gözetmesini sağla. Kendilerine şöyle dedirtmelerini sağla: "Sisin esinli sözcüklerinin sahipleri."

Siyasi tutuklular mektup yazarlar:

> Sana martılarla ilgili şeyler anlatacağım, ama bunlar sana sakın hüzünlü şeyleri çağrıştırmasın.

Meçhul eller, Mar del Plata'daki rıhtımın bir duvarına şöyle yazarlar:

> İsa'yı arıyorum, ama bulamıyorum. Kendi kendimi arıyorum, ama bulamıyorum. Lakin yoldaşımı buluyorum ve üçümüz birlikte gidiyoruz.

Akıl hastanesine kapatılan şair gizli bölgelerde seyahat eder:

> Denizin üzerine yatmıştı. Ben suların üzerinde yürüyordum ve ona seslendim: Lautrémont, Lautrémont,

> dedim ona. O beni sevdiğini söyleyerek cevap verdi. Ve şimdi denizde dost olmamızı, çünkü karada ikimizin de çok sıkıntı çektiğimizi söyledi.

Montevideo'nun kenar mahallelerindeki okullarda çocuklar Amerika'nın keşfini anlatıyorlar:

> -Medenileştirmeye geliyorum. Bak ne kadar güzel bir gemim var.
> -Ben istememek. Benim evim, ailem olmak, ben iyi kazanmak.
> -Ama sana söylediğim gibisi çok daha iyi, böylece benim gibi konuşabileceksin.
> -Kafa ütülemeyi bırakmak, beni rahat bırakmak.

Bir fabrikanın işçisi güneşle ilişkisini anlatıyor:

> Mesaiye başladığında gece daha bitmemiş oluyor, işten çıktığındaysa güneş batmak üzere. İşte bu yüzden, öğlen vaktinde herkes güneşi sokakta ya da fabrikanın bir avlusunda görmek için beş dakikasını ayırıyor, zira çalıştığın yere güneş girmiyor. Işığı içeri giriyor, ama güneşi asla göremiyorsun.

3.

Hükümet darbesinden kısa bir süre sonra, askeri hükümet iletişim araçları için yeni normlar dikte ettirdi. Yeni sansür yasasına göre, sokak röportajlarını ve o konunun uzmanı olmayan kişilerin belli bir konudaki düşüncelerini yayınlamak yasaklanıyordu.

Özel mülkiyetin zirve noktası. Sadece toprakların, fabrikaların, evlerin ve insanların sahibi yoktu; artık konuların da sahipleri vardı. Güç ve sözcük tekeli sıradan insanı sessizliğe mahkûm ediyordu.

Bu *Crisis* dergisinin sonu demekti. Yapabileceğimiz çok az şey kalmıştı ve bunu biliyorduk.

Çömlekçi kuşu şarkı söylüyor, mutlu, çünkü yuvası için çamur var

1.

"İnsanın gözleri kör," dedi Carlitos.

Bir yonca yaprağı çiğniyordu.

Diğerlerinden uzakta, çimenlerin üzerine uzanmıştık. Beyaz güneş belli belirsiz ısıtıyordu.

Matias pirzolaları ızgarada pişirmemize yardım etmişti. Yemeğimizi yemiştik ve şimdi insanlar gruplar halinde sohbet ediyorlardı.

Bana anlattığına göre, Carlitos hayatını onunkilerden kaçarak geçirmişti. Annesini keşfettiğinde, onu ilk kez gördüğünde, kadıncağız yatakta yatan küçük bir çocuk gibiymiş ve sadece komik ya da delice şeylerden parça parça bölümler söylüyormuş ve bir daha asla ayağa kalkamayacakmış.

"İnsanın gözleri kör," dedi Carlitos. "İnsan bazen kehanette bulunuyor. Bazen sadece bunu yapıyor."

2.

Gece büyük bir ravioli ziyafeti vardı. Harikaların yazarı Sarlanga, geçen Pazar Boca'nın stadında yaşadığı talihsizliği anlattı. Kalabalığın içinde ayakkabısının tekini kaybetmiş ve eve o şekilde, tek ayakkabı ve asık bir suratla, metroyu kullanarak dönmüştü. Achaval, bilge ve alaycı bir ihtiyar olan Jauretche'nin hikâyelerini hatırlattı: Parıltılı ve canlı renkli kıyafetler giyen bir beye matem elbisesi tavsiye etmesini bilmişti.

Helena adında bir kızla gülüşlerimiz ve bakışlarımız ikide bir kesişiyordu. Keyfini çıkararak yemek yeme biçimi hoşuma gitmişti.

Bütün hafta sonunu bizimle birlikte geçirmişti, ama Siqueiros'un resmini yapmak isteyeceği bu yerli yüzünü ancak şimdi, akşam yemeği saatinde fark ettim. O yeşilimsi gözlerin yoğun ışığını, sonra da kuru hıçkırıklarını, yanaklarının dinginliğini, yara iziyle dikkat çeken fazla kadınsı ağzım gördüm: Böyle bir kadın yasaklanmalıydı, diye düşündüm, şaşırarak. Bir merminin suratını sıyırdığını

o sırada henüz bilmiyordum, ama belki de ölümün pençesinin hiçbir sıyrığının onun güzelliğini bozmaya muktedir olamayacağını daha o zaman anlamıştım.

Sonra sıra kâğıt oyununa geldi. Son nohut tanesine kadar ortaya sürdü. Kazandı. Ardından önündekilerin hepsini masanın ortasına itti. Ve kaybetti. Oralı bile olmadı.

Gecenin ısıran soğuğunda birlikte yürüdük. Ayın zayıf ışığı, ağaçların rüzgârda ağır ağır salınmalarını görmeye imkân tanıyordu; ağaçlar canlıydı, ağaçlar suç ortağıydı ve dünya ayakların altında hiç hissettirmeden dönmeyi sürdürüyordu.

"Bu iyi ve temiz," dedi ya da ben dedim.

Ertesi gece Buenos Aires'te şiddetli bir yağmur yağdı. Birlikte değildik. Farklı çatıların altında, değişik semtlerde, aynı yağmurun sesini dinleyerek uykusuz bir gece geçirmiş ve birbirimizden ayrı uyuyamadığımızı anlamıştık.

3.

Melodi bizimle buluştu. Aşkın üşengeçlikleri yüzünden tembelleşen *Asa brança** nın melodisi gerindi, tıpkı bir ok gibi havada süzülerek odadan odaya geçti ve bizimle buluştu: Eric küçük oğlu Felipe için evin bir taraflarında armonika çalıyordu ve melodi, tam sana "bugüne dek hayatta kalmaya değdi" dediğim ya da sen bunu bana söylediğin sırada bulunduğumuz yere kadar ulaştı.

Bedenim, orada burada onca zaman yürüdükten, düştükten ve yitip gittikten sonra seni bulmak için büyümüştü. O bir liman değil, denizdi: Tüm nehirlerin döküldüğü ve gemilerin içinde yüzdüğü bir deniz.

4.

Kuşatma durumu, yok etme savaşı, işgal altındaki şehir. Her seferinde farklı bir yatakta uyuyorduk. Kendimize dikkat ediyor, adımlarımızı ve sözlerimizi ölçüp biçiyorduk.

* (Portekizce) Beyaz kanat (ç.n.)

Ama bir gece, nasıl oldu hâlâ bilmiyorum, kendimizi Buenos Aires'in en büyük kışlasının önünde, yolun ortasında şarkı söyleyip dans ederken bulduk. Sürekli kaybeden tenis şampiyonu Eric bir topaç gibi dönüyordu; Acha ve El Gordo birbirleriyle kucaklaşıyor ve dünyanın bütün imparatorluklarının, monarşilerinin ve cumhuriyetlerinin başına Vicente'yi aday gösteriyorlardı; Vicente yerlerde yuvarlanıyor, havalara sıçrıyor ve hayat ne kadar güzel diye bağırırken bir bacağını kırıyordu. Helena ve ben birbirimizi sanki doğum günümüzmüş gibi kutluyorduk.

Kışlanın kulesindeki reflektörler bizi aydınlattı. Nöbetçi silahını kaldırdı ve gözlerini kırpıştırdı: Sokakta dans eden bu deliler de kim?

Ama ateş etmedi.

Rüyalar

Gecenin bir yarısı, huzursuz bir şekilde uyandın:

"Korkunç bir rüya gördüm. Ölmez sağ kalırsak sabahleyin sana anlatırım. Hemen şimdi sabah olsun istiyorum. Hemen şimdi sabah olması için neden bir şeyler yapmıyorsun? Hemen şimdi sabah olmasını ne kadar çok isterdim."

Hafızamız mutlu olmamıza izin verecek mi?

Bir an geldi, acı başladı ve o zamandan beri asla dinmek bilmedi; onu çağırmasan da geliyor ve karganın kanadının gölgesinde kulağına yineleyip duruyordu: "Kimse kalmayacak. Canlı kimse kalmayacak. Ödenmesi gereken hatalar ve umutlar çok fazla."

Arap kadın, Córdoba'da, kardeşin Tin'in bedenini örten kumaşı çektikten sonra, sıcaktan ve çok çalışmaktan yakınarak, merminin açtığı deliği görmen için cesedin yüzünü sana doğru çevirdi. Kendi ıslak tenine dokunana değin gözyaşlarının farkına varmadın.

Rodolfo'ya kurşun yağdırdıklarında ilk mermi senin ağzına isabet etti. Onun bedeninin üzerine eğildin, ama onu öpecek dudakların yoktu.

Sonra...

Davranmaktan, düşünmekten, şüphelenmekten ya da hiçbir şeyden ötürü suçlu görülen sevdiğin insanlar birer birer devriliyorlardı.

Şu melankolik bakışlı ve sakallı delikanlı, Silvio Frondizi'nin cenazesinin başma çok erken, ortalıkta henüz kimse yokken geldi. Tabutun üzerine kırmızı ve parlak bir elma bıraktı. Elmayı bırakırken onu gördün ve yürüyerek oradan uzaklaştı.

Daha sonra onun Silvio'nun oğlu olduğunu öğrendin. Babası ondan elma istemişti. Öğlen vakti yemek yiyorlardı ve o tam ayağa kalkıp elmayı babasına doğru uzatmıştı ki, katiller aniden içeriye daldılar.

Buenos Aires, Haziran 1976: Hiç kıpırdamadan uzun yolculuk

Uyuyan şehrin akciğerlerinin ritmi. Dışarıda soğuk bir hava var.

Birden, kapalı pencerenin ardından bir gürültü duyuluyor. Tırnaklarını koluma batırıyorsun. Soluk almıyorum. Bağırış çağırışların ve vurulan darbelerin gürültüsünün ardından bir insan sesinin uzun uzun ulumasını işitiyoruz.

Sonra, sessizlik.

"Sana ağır gelmiyor muyum?"

Gemici düğümü.

Korkudan daha muktedir güzellikler ve uyku halleri.

Güneş içeri girince, gözlerimi kırpıştırıyor ve dört kolumla geriniyorum. Bu dizin sahibinin kim olduğu bilinmiyor; bu dirseğin, bu ayağın ya da günaydını fısıldayan bu sesin kime ait olduğunun bilinmediği gibi.

İşte o sırada, iki kafalı hayvan şunu düşünüyor, diyor ya da demek istiyor:

"Uykudan bu şekilde uyanan insanlara asla kötü bir şey olmaz."

Anahtar deliğinden görünen evren

O dönemde her şey devasaydı. Her şey: Tepenin zirvesindeki taş ev, ortancalı yol, gece çökünce o yoldan eve dönen adamlar. O civarda yabani çilekler yetişiyordu, toprak kırmızıydı ve insanın onu ısırası geliyordu.

Akşam altı ayinine giden Deidamia Nine'ye eşlik etmek için şehre inerdin. Yeni sulanmış avlular ve patikalar yaz serinliği kokardı.

Deidamia Nine çekmecesinde dantellere sarılı olarak on çocuğunun göbek bağlarını saklardı.

"Çıplaklıklar Buenos Aires'ten geliyor," derdi, "siz başkentten kısa kollu gömleklerle döndüğünüzde."

Deidamia Nine'nin yüzüne tek bir güneş ışını değmemişti ve ellerini asla çözmemişti.

Gölgede, sallanan koltukta oturur ve ellerini üst üste koyarak şöyle derdi:

"Burada öylece durmaktayım."

Deidamia Nine'nin çok uzun tırnaklı saydam ellerinin içindeki mavimtırak damarlar görünürdü.

Anahtar deliğinden görünen evren

Çiçekçiden bir kala çiçeği çaldın. Kokusunu derin derin içine çektin. Avucunda yukarı doğru kaldırdığın uzun çiçekle, avluyu ve yazın coşkunluklarını bir uçtan diğer uca ağır adımlarla geçtin. Avlunun serin taşları çıplak ayaklar için bir sevinç kaynağıydı.

Çeşmenin oraya vardın. Musluğu açmak için küçük bir bankın üzerine çıktın. Su yere ve ellerine dökülürken sen onun bütün teninden süzüldüğünü hissediyordun; anlatılamaz bir zevkten başın dönerek gözlerini kapattın ve o şekilde bir asır geçti.

"Düşüncelerim kafamdan düştüler, anne," diye açıkladın daha sonra, zemindeki ızgarayı göstererek. "Kafamdan düştüler ve şuraya gittiler."

Buenos Aires, Haziran 1976: Sözcüklerin sessizlikten daha etkili olamadığı durumlarda, susmak en iyisidir

1.

Derginin ilk dizgi deneme nüshalarını ve sayfalarını Casa Rosada'ya teslim etmek zorundayız.

"Bu olmamış. Bu da olmaz," diyorlar bize.

Askerlerle yaptığımız son toplantı şu şekilde oldu:

Vicente'yle ikimiz gitmiştik.

Bir saat boyunca derginin materyali üzerine tartıştıktan sonra, Haroldo Conti hakkında konuştuk.

"O *Crisis*'in bir redaktörü," dedik, "ve kaçırıldı. Akıbeti hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Siz bize onun tutuklanmadığını ve hükümetin bu konuyla hiçbir ilgisi olmadığını söylüyorsunuz. Peki, bu haberi yayınlamamıza neden izin vermiyorsunuz? Bu tür bir engelleme yanlış yorumlara neden olabilir. Siz de biliyorsunuz ki dışarıda bir sürü kötü niyetli insan var..."

"Bizden bir şikâyetiniz mi var?" diye sordu yüzbaşı. "Size karşı hep iyi davrandık. Sizi ağırladık ve söylediklerinizi dinledik. Biz bunun için buradayız ve hükümet içindeki işlevimiz de bu. Ama sizi uyarıyoruz. Bu ülke şu anda savaşta ve eğer biz başka şartlar altında karşılaşmış olsaydık tutumumuz bundan çok farklı olurdu."

Yoldaşımın dizine dokundum.

"Hadi, Vicente, geç kalacağız," dedim ona.

Plaza de Mayo'da yavaş adımlarla yürüdük.

Meydanın tam ortasında, birbirimize bakmadan, uzun bir süre dikilip durduk. Temiz bir gökyüzünün yanı sıra etrafımızda insan ve güvercin kalabalığı vardı. Güneş ışığının parıltıları bakır kubbelerden yansıyordu.

Hiçbir şey konuşmadık.

Bir kadeh bir şey içmek için bir kafeye girdik ve ne o ne ben şunu sormaya cesaret edemedik:

"Bu Haroldo'nun öldüğü anlamına geliyor, değil mi?"
İkimizin de korkusu diğerinin şöyle yanıt vermesiydi:
"Evet."

2.

Dergi artık devam etmiyor.

Sabahleyin yoldaşları topluyor ve onlara konuşuyorum. Onların karşısında sağlam durmak ve umut vaat etmek istiyorum, ama tüm gözeneklerimden hüzün fışkırıyor. Bu kararı alanın ne Fico ne Vicente ne de ben olduğumu, koşulların böyle gerektirdiğini açıklıyorum. Üç seneden daha uzun zamandan beri bizi birleştiren bu hoş maceranın sonunu bir aşağılanma olarak görmüyoruz. Kimsenin *Crisis*'e diz çöktürdüğü yok; biz onu yaşadığı şekilde dimdik gömeceğiz.

3.

Yazı masasının benim kâğıtlarım ve mektuplarla ağızlarına kadar dolu çekmecelerini boşaltıyorum. İçlerinden rastgele seçip sevmiş olduğum kadınların ve kardeşlerim olmuş erkeklerin sözcüklerini okuyorum. Dost sesleri ve tehditleri bana aktarmış olan telefonu parmağımla okşuyorum.

Gece çöktü. Yoldaşlar birkaç saat ya da aylar önce çekip gittiler. Onları işitiyor, onları görüyorum; adımları ve sesleri, her birinin yaydığı ışık ve giderken ardında bıraktığı hüzün.

4.

Montevideo'da, *Época* gazetesinde de aynı şey oluyordu. İnsan o küçücük redaksiyon bölümüne girdiğinde, orada kimse olmasa bile kendini kucaklanmış hissediyordu.

Aradan on yıl ya da bir an geçti. Şimdi içinde yaşadığım şu an kaç asırdan yapıldı acaba? Ya soluduğum hava ne kadar havadan yapıldı? Geçmiş yıllar, uçup gitmiş havalar: İçimde muhafaza edilen ve büyücü kukuletamı, yüzbaşı şapkamı ya da palyaço burnumu takıp kalemi kavrayarak yazmaya oturduğumda oradan çoğalarak

çıkan yıllar ve havalar. Yazıyorum, yani bir anlamda, tahmin yürütüyorum, geziniyorum, davet ediyorum. Geliyor musunuz?

Hırpani bir sahne, bir kadırga, ne zaman istersen hazır bir sirk. Gazetede canı gönülden çalışıyorduk ve yaptığına karşılık kimse para almıyordu. İkide bir, bir genç kız gelip bize cesaret ve güç aşılıyordu. Yaşımız çok küçüktü, ama içimizdeki bir şeyler yapma ve söyleme arzusu çok büyüktü: neşeliydik, inatçıydık ve bulaşıcıydık.

Yüksek hükümet bizi ikide bir kapatıyor ve geceyi polis merkezinde geçiriyorduk. Haberi aldığımızda öfkeden ziyade bir rahatlama duygusu hissediyorduk. Çıkmadığımız her gün bize parayı toparlayıp sonraki gün çıkabilmek için zaman kazandırıyordu. Polis Şefliği'ne Andrés Cultelli ve Manrique Salbarrey'le birlikte gidiyor ve kapının önüne gelince ne olur ne olmaz diye birbirimizle vedalaşıyorduk.

Bugün çıkacak mıyız? Asla bilinmez. Saatler gece yarısını gösteriyor ve ödemeler yapılmadığı için ajanslar telemleri götürmüş oluyorlardı; ayrıca telefonumuz da kesikti; tek radyomuz yere düşüp kırılıyordu. Daktiloların şeridi olmuyordu ve gecenin ikisinde kâğıt bobin aramaya çıkıyorduk. Bu durumda tek yapabileceğimiz balkona çıkıp sokağın köşesinde ihtiraslı bir dramın yaşanması beklemekti, ama böyle bir şey olsa bile fotoğraf makinemizde bunu görüntüleyecek film yoktu. Ama bütün bunlara rağmen, nasıl bilmiyorum, *Época* her sabah sokakta oluyordu. Tanrı'nın varlığının kanıtı mı yoksa dayanışmanın büyüsü mü?

Sevinçten pişmanlık duyacak yaşa henüz gelmemiştik. Sabahın üçünde işimiz bitince redaksiyonun yazı masaları arasında bir saha açıp kâğıttan yaptığımız bir topla futbol oynuyorduk. Hakemlik yapan bazen bir tabak mercimeğe ya da filtresiz bir sigaraya satın alınıyordu ve işte o zaman herkes birbirine giriyordu; ta ki matbaadan gazetenin, rotatif makinesinin ağzından daha yeni çıkmış, mürekkep kokan ve parmakların kiriyle lekelenmiş ilk nüshası yukarı getirilene kadar. Bu bir doğumdu. Bunun ardından sarmaş dolaş deniz kıyısına güneşin doğuşunu beklemeye gidiyorduk. Bu bir ayindi.

O güzel insanları unutmak mümkün olabilir mi? Bugün etrafımdaki insanlarda o tınıyı, o sesi bulamıyorum. Hafızam bir şeye yarıyor mu? Yalan makinesini kırmak istedik... Hafıza. Benim zehirim, benim yemeğim.

"Ağaç," diyor şair, "kendisinden havalanan kuşla uçar"

1.

1960 ya da 61 yazıydı; Montevideo'da bir akşamüstü, her sabah aynı saatte kravat ve ceketle gelip banknotları sayan, para üstü veren ve dişlerini sıkarak günaydınlar dileyen o tipe artık tahammül edemediğimi fark ettim. Kasayı kapattım, hesap dökümümü çıkarıp altını imzaladım ve bankanın müdürüne şöyle dedim:

"Ben gidiyorum."

"Henüz mesai bitmedi," dedi bana.

Cevap verdim:

"Ben bir daha gelmemek üzere gidiyorum."

Hayatımda ilk kez Buenos Aires'e gittim.

Yirmi yaşındaydım. Buenos Aires'te çok az kişiyi tanıyordum, ama başımın çaresine bakacağını düşünüyordum.

İlk başlarda Babil bana oldukça kötü davrandı. Kendimi yalnız ve insan kalabalığından, sıcaktan ve parasızlıktan bunalmış hissediyordum.

Kısa bir süre bir dergide çalıştım. Bir Pazartesi sabahı, Chiquita Constenla ve Pablo Giussani'yle birlikte dergiye geldiğimizde binanın insan kalabalığı tarafından çevrildiğini gördük. Demiryolu grevinin olduğu dönemdi. İşçiler vagonları ateşe veriyorlardı ve dergi bunu kötü bir şey olarak görmüyordu. Askerler derginin kapısını kırıp içeriye daldılar.

Ne bir kimlik istenen ne de bir soru sorulan apart otellerden birine kapanıp kimseyi görmeden bir hafta geçirdim. Bir ter ve hüzün çorbasına dönüşmüş halde, bağırışlar, kapıları çarpmalar ve duvar-

ların ötesinden aşk inleyen çiftler yüzünden gözümü bile kırpamadan, gece gündüz yatakta dönüp duruyordum.

2.

Buenos Aires'teki o ilk dönemimden zihnimde öyle bir resim kaldı ki, ben onu yaşadım mı yoksa kötü bir gecede rüyamda mı gördüm bilmiyorum: Bir yeraltı istasyonunda üst üste yığılmış bir kalabalık, yapış yapış bir hava, nefes alamıyormuş hissi ve bir türlü gelmeyen metro treni. Bu şekilde yarım saat, belki de daha fazla bir süre geçtikten sonra bir genç kızın bir önceki istasyonda kendini raylara attığı haberi geldi. İlk önce bir sessizlik oldu, sonra bunu tıpkı bir cenazedeki gibi alçak sesli yorumlar izledi: "Zavallıcık, zavallıcık," diyorlardı. Ama tren ortada gözükmüyordu ve insanlar işlerine geç kalmışlardı; o andan itibaren sinirli sinirli dolaşmalar ve söylenmeler başladı: "Neden gidip kendini başka bir hatta atmaz ki? İlla bu hat mı olmak zorundaydı?"

Nehrin öbür tarafına geçtim ve bir daha oraya dönmeyeceğime yemin ettim. Ama birçok kez döndüm. Ve 1973 başlarında, Fico Vogelius, ismi *Crisis* olacak bir derginin idaresini bana verdi.

3.

1976 ortalarında gitmekten başka çare yoktu.

Kolay değildi. Başka bir zamanda nefret eder hale geldiğim şehir beni tehlikelerle, şenliklerle ve aşklarla davet etmişti. Plaza Francia'daki manolyalar acaba kaç kişiye gölge veriyorlardı? *Ramos*, *Cierro* ya da *Bachín*'e uğradığımda hangi kalabalık hafızama sığıyordu?

Manolo, *Ramos*'da öğlen vakti tahta zemine fıstıklar atardı. Güvercinin biri avlunun güneşini bırakıp içeri girer ve onları yerdi. *Ramos*'un garsonu Manolo'yla birlikte caddeden geçen insanlara bakardık.

"Nasılsın?"

"Ülke gibi."

"Yani hâlâ ayakta mı?"

"Kim, ben mi?"

"Ülke."

"Yalan söylüyor, zavallı."

4.

Yola çıkmanın arifesinde, Helena ve ben, Achával ve Carlitos Domínguez'le birlikte yemek yedik. Acho şarap kadehini kaldırdı:

"En güzel şeylere içelim," dedi. En kötülerini çoktan tanıdık.

Achával, Buenos Aires'e bir saatten daha uzak bir mesafede oturuyordu. Gecenin çok geç saatlerine kadar kalmak istemiyordu, çünkü trende sabaha karşı tek başına yolculuk etmek hüzünlü oluyormuş.

Acha işe gelmek için her sabah dokuz trenine biniyormuş. Her zaman aynı vagona biniyor ve aynı yere oturuyormuş.

Karşısında hep aynı kadın seyahat ediyormuş. Bu kadın her gün saat tam dokuz yirmi beşte, hep aynı istasyonda bir dakikalığına iniyormuş. Orada onu aynı yerde ayakta dikilerek bekleyen bir adam oluyormuş. Kadın ve adam hareket düdüğü çalana dek birbirlerine sarılıp öpüşüyorlarmış. Düdük duyulunca kadın adamı bırakıp tekrar trene biniyormuş.

Bu kadın her zaman karşısında oturmasına rağmen, Acha onun sesini hiç duymamış.

Bir sabah kadın gelmemiş ve Acha saat tam dokuz yirmi beşte orada bekleyen adamı trenin camından görmüş. Kadın bir daha hiç gelmemiş. Bir haftanın sonunda adam da ortadan kaybolmuş.

Sokağın savaşı, ruhun savaşı

İnsan kendini bir anda yabancı göklerin altında, başka türlü konuşulan ve başka türlü hissedilen topraklarda bulur; hafızanın bile ne paylaşacak birileri vardır ne de onlara rastlayacak yerleri. Ekmeği ve uykuyu kazanmak için tüm gücünle mücadele etmen gerekir ve onca şeyi eksik olunca insan kendini sakat gibi hisseder.

Sızlanmanın cazibesine, nostalji ve ölümün ağdalı hükümranlığına kendini bırakasın gelir ve yüzün geriye dönük olarak yaşama, ölerek yaşama riskiyle karşı karşıya kalırsın ki bu yaşayanları hor

gören bir sisteme hak verme biçimidir. Çocukluğumuzdan beri ve cenaze törenlerinin ikiyüzlülüğünde, bize ölümün insanları daha iyi kılan bir şey olduğunu öğrettiler.

Rüzgârlar ve yıllar

1.

Hollandalı boynunu ölü gemilerin arasından uzatırdı. Bir zamanlar mavi olan şapkasından bembeyaz saç perçemleri sarkardı. Beni selamlamazdı. İncecik suratındaki kocaman saydam gözlerini hiç kırpmadan bana bakardı. O gemilerin tahtalarını testere, kargaburun ve sabırla parçalarken, ben oralardaki bir gemi omurgasının kalıntısı üzerine otururdum.

Hollandalı martılarla kavga ederdi. Onların yemeğini çaldıklarını söylerdi. Oraya sadece zevk için gittiğime inanmakta güçlük çekerdi. Doklar evimden on, on iki sokak ötede kalıyordu ve güneşli akşamüstlerinde yokuş aşağı yürüyüp denize ulaşmak güzel oluyordu. Hollandalı bazen yardım etmeme izin verirdi. Pasla kaplı çapaları, kırık dümenleri ve katran kokan halatları kurtarmak için bir gemiden diğerine atlardım.

O sessizlik içinde çalışırdı. Keyfinin yerinde olduğu akşamlar gemi kazası, mürettebat isyanı ve güney denizlerindeki balina avlarıyla ilgili hikâyeler anlatırdı.

2.

1970'te, Casa de las Américas'ın düzenlediği edebiyat yarışmasında jüri üyeliği yapmam için beni Küba'ya davet ettiklerinde, gitmeden önce ona hoşça kal demek için mahallesine oraya indim.

"Ben Havana'da bulundum," dedi bana. "O zamanlar gençtim ve beyaz bir takım elbisem vardı. Bir kargo gemisinde çalışıyordum. O liman hoşuma gitti ve orada kaldım. Kahvaltımı ederken gazetede bir ilan okudum. Fransız bir kadın eğitimli ve yakışıklı bir gençle ilişkiye girmek istiyordu. Banyo yaptım, tıraş oldum ve takımımla uyumlu ayakkabılar giydim. Ev katedralin yakınında kalıyordu.

Merdivenleri çıktım ve bastonumla kapıya vurdum. Kocaman bir kapı tokmağı vardı, ama ben bastonumu kullandım. Kapı hemen açıldı. Fransız kadın çırılçıplak bir halde karşımdaydı. Ağzım açık kaldım. Ardından ona sordum: 'Madam mı yoksa matmazel mi?'"

Gülüştük.

"Bunun üzerinden uzun yıllar geçti," dedi Hollandalı, "ve şimdi senden bir şey isteyeceğim."

3.

Küba'ya varır varmaz Havana Burnu'na gittim. Ama içeri giremedim. Askeri bölgeymiş. Bir yığın insanla görüştüm, ama izin alamadım.

Montevideo'ya dönünce doka kadar yürüdüm ve uzunca bir süre Hollandalının çalışmasını izledim. İki ya da üç sigara içtim. Tepenin eteğindeki rafinerinin bacasından çıkan alevler gökyüzüne doğru yükseliyordu. Hollandalı bana hiçbir şey sormadı. Havana'dayken, 1920'de bir çivinin ucuyla burundaki taşa yazdığı aşk sözcüklerinin daha yeni kazınmış gibi orada durduğunu söyledim.

Büyük Toprağın Kroniği

1.

Ben Küba'ya ilk kez 64'ün ortalarında gitmiştim. Ada tam bir abluka altındaydı: Ne insanların ne de nesnelerin geçmesine izin veriliyordu.

İlk önce Lima'ya, oradan da Meksika'ya geçtik. Meksika'dan Windsor'a, oradan da Montreal'e gittik. Montreal'de (arabaların karoserinde *la belle province*; göllerin kıyısındaki levhalarda da *private property* yazısı okunuyordu) beş gün bekledikten sonra Paris'e, Paris'ten de Madrid'e geçtik.

Madrid'e sabahleyin indik. Önümüzde artık sadece okyanusu geçmek kalmıştı. Ama Madrid'de Havana'ya gidecek uçağın gece kalkacağını öğrendik.

Bunun üzerine Reina'yla birlikte Prado Müzesi'ni gezmeye karar verdik. Birçok kuşaktan beri profesör olan, şişko ve bilge büyükanne Reina, Moncada'nın Yıldönümü Delegasyonu'nda yer

alan bir yoldaştı; gözlerinde hiç tükenmeyen bir zekâ ışıltısı ve son derece kendine özgü bir iç çekişi vardı. Uzun yolculuk boyunca dostluğumuzu bir hayli ilerletmiştik.

Kendimi bildim bileli arzuladığım o deneyim bana abluka sayesinde sunuluyordu: eliyle boyadığı haliyle Greco'nun atlarını, Velázquez'in röprodüksiyonlarda asla verilemeyen ışığı ve hepsinin ötesinde Goya'nın kara resmini, yani ruhunda hayat bulan ve ömrünün sonuna dek Quinta del Sordo'da onunla birlikte yaşayan canavarları görmek.

Müzenin kapısına vardık. Paseo del Prado, o temiz yaz gününde öğle vakti olağanüstü güzeldi.

"İçeri girmeden önce birer kahve içelim mi?"

Oradaki masalardan birine oturup kahve ve tatlı Jerez şarabı istedik.

Reina kin gütmüyordu, ama ilk evliliğinden bahsederken esniyordu. Yıllarca örnek bir anne ve evinin hanımı olarak yaşamıştı. Bir gece, katıldığı bir eğlencede ona bir beyefendiyi takdim etmişler. Elini adama uzatmış, adam uzatılan eli sıkmış ve bırakmış; işte o anda hayatında ilk kez olarak tuhaf bir elektrik hissetmiş ve o ana dek bedeninin dilsiz ve müziksiz yaşamış olduğunu hemen fark etmiş. Aralarında tek bir kelime bile konuşmamışlar. Reina onu bir daha hiç görmemiş. Ayrıca hayatını değiştiren adamın ne ismini hatırlıyordu ne de yüzünü.

Birer tane daha kahve ve tatlı şarap istedik.

Reina aşklarından bahsediyordu ve saatlerin nasıl geçtiğini anlamadım. Aklımıza saate bakmak geldiğinde vaktin bir hayli geç olduğunu gördük. Prado Müzesi'ne gitmedik. Prado Müzesi'nin varlığını bile unutmuştum.

Kahkahadan kırılarak uçağa bindik.

2.

Altı yıl sonra Küba'ya dönünce devrimin en zorlu dönemini yaşadığını gördüm. On milyonluk şeker rekoltesi hedefi gerçekleşmemişti. Tüm gayretin şekerkamışma yoğunlaştırılması ülke ekonomisini

güdük bırakmıştı. Nihayet çocukların sütü ve ayakkabısı vardı, ama çalışma merkezlerindeki yemekhanelerde ete rastlamak bir mucizeydi, bazı meyve ve sebzelerinse sadece anıları mevcuttu.

Fidel Castro boğuk sesiyle kalabalığın önünde dramatik rakamları okudu: "Küba ekonomisinin sırları işte burada," dedi.

"Evet, emperyalist beyefendiler! dedi. "Sosyalizmi inşa etmek çok güç!"

Devrim yüksek duvarları yıkmıştı. Artık herkesin başını sokacak bir çatısı, elbisesi, yemeği, alfabesi ve sağlığı (ki bu ulusal onur vesilesiydi) vardı. Peki, ama ülke asırlardan beri iktidarsızlık ve boyun eğmeye alıştırılmamış mıydı? Üretim hangi bacaklarla tüketimin hızına yetişecekti? Daha henüz kendi ayaklarının üzerinde durmayı öğrenmekte olan Küba koşabilir miydi?

Devasa meydana akşamın karanlığı çökerken, Fidel gerginliklerden ve zorluklardan bahsetti. Ve çok daha kapsamlı biçimde hatalara değindi. Kötü örgütlenmenin zararlarını, bürokratik sapmaları ve düşülen yanılgıları analiz etti. Bazen gerçeklikten uzak davranmasına sebep olan kendi deneyimsizliğini kabul etti ve şu an oturduğu koltuğu işgal etme sebebinin iktidar ve ihtişamdan hoşlanması olduğunu zanneden insanlar olduğunu söyledi.

"Ben bu devrime ömrümün en güzel yıllarını verdim," dedi.

Ve kaşlarını çatarak sordu:

"İhtişam ne ifade eder ki? Eğer dünyanın bütün ihtişamları tek bir mısır tanesine sığıyorsa*!"

Gerçek bir devrimin gelecek zamanlar ve nesiller için çalıştığını açıkladı.

Usandırma, abluka ve tehditler karşısında devrim çok çaba sarf ediyor ve nefesi kesilecek gibi oluyordu.

"Düşman Küba'da zorluklar içinde olduğumuzu söylüyor," dedi Fidel.

Onu sessizlik içinde dinleyen kalabalığın içindeki insanların suratları gerildi ve yumrukları sıkıldı:

* Kübalı ünlü şair José Martí'nin şöyle bir sözü vardır: "Dünyanın bütün ihtişamları tek bir mısır tanesinin içine sığar." (ç.n.)

"Bu konuda düşman haklı."

"Düşman, Küba'da memnuniyetsizliğin olduğunu söylüyor," diye ekledi. Ve bu konuda da düşman haklı.

"Ama düşmanın yanıldığı bir şey var!"

Ve geçmişin bir daha asla geri gelmeyeceğini belirtti ve gök gürültüsünü andıran bir sesle Küba'nın bir daha asla sömürgeci tarım ve emperyalist aşağılama cehennemine dönmeyeceğinin altını çizdi. Kalabalık ona yeri göğü titreten bir haykırışla cevap verdi.

O gece ajansların telemleri deli gibi Fidel Castro'nun devrilmesinin çok yakın olduğu haberini geçtiler. Yalan için eğitilmiş bazı gazeteciler gerçek cesareti anlayamadılar. O gece, Fidel'in samimiyeti devrimin büyüklüğünün ve gücünün boyutlarını göstermişti. Ben orada bulunma şansına sahip olmuştum ve bunu hiç unutmuyorum.

3.

Bola De Nieve, Havana'daki evinde beni Montevideo ve Buenos Aires hakkında sorulara boğdu. Otuz ya da kırk yıl önce tanıyıp sevdiği yerler ve insanlar hakkında bir şeyler öğrenmek istiyordu. Bir süre sonra, "Orası artık yok" ya da "O unutuldu gitti," türünden şeyler söylemenin bir anlamı olmadığını anladım. Bunu, sanırım, o da anladı, çünkü Küba hakkında konuşmaya başladı; Afrikalı büyüsüyle beyaz adamın biliminin alt edilemez bu sentezine Yoruba-Marksizm-Leninizm adını veriyordu. Ve saatlerce eskiden şarkı söylesin diye kendisine para ödeyen yüksek sosyeteyle ilgili dedikodular anlattı: "Rosalía Abreu'nun iki tane orangutanı vardı. Onlara tulum giydirirdi. Orangutanlardan birisi ona kahvaltı servisi yaparken diğeri onunla sevişirdi."

Bana bir dönem arkadaşı olan Amalia Peláez'in tablolarını gösterdi:

"Doğduğu gibi öldü," dedi. "Yetmiş bir yaşında hâlâ bakireydi. Asla erkek ya da kadın bir sevgilisi olmadı."

Canlı tavuklardan ve bağlı olmayan maymunlardan korktuğunu itiraf etti.

Piyanonun başına oturdu. *Drume, negrita* adlı şarkıyı çaldı. Ardından da *Ay, mama Inés*'i ve fıstıkçının narasını. Çok yıpranmış bir sesi vardı, ama her düştüğünde piano kalkmasına yardım ediyordu.

Şarkının tam ortasında birden durdu ve ellerini havaya kaldırıp öylece kaldı. Sonra bana döndü ve şaşkınlıkla şöyle dedi:

"Piano beni yaratıyor. Beni yeni baştan yaratıyor."

4.

Casa de las Américas'ta yapılması gereken işler bitince Sergio Chaple bana Gran Tierra'ya bir yolculuk yapmamızı teklif etti.

Selvanın üzerinde bir ceviz kabuğunda uçtuk ve ülkenin en uç noktasına indik. Haiti'nin dağları ufukta masmavi parlıyorlardı.

"Hayır, hayır," dedi Magüito. "Küba burada bitmiyor, Maisí Burnu'ndaki topraklar denizin kıyısında olmalarına rağmen kupkurular. Kuraklıklar yeşil sebze ve fasulye tarımını mahvediyor. Bulutları taşıyıp yağmuru uzaklaştıran dört çeşit rüzgâr Maisí'de kesişiyor."

Magüito kahve içmek için bizi evine götürdü.

İçeri girerken kapının önünde uyuyan bir dişi domuzu uyandırdık. Domuz buna çok öfkelendi. Etrafımız çocuklar, domuzlar, keçiler ve tavuklarla çevrili halde kahvemizi içtik. Duvarlarda, Azize Barbara yanında iki Buda ve bir İsa Kalbi olduğu halde göğe yükseliyordu. Etrafta bir sürü mum yanıyordu. Bir hafta önce Magüito bir torununu kaybetmişti.

"Vakti saati gelmişti. Rengi uçtu gitti, bir pamuk çiçeğine döndü. Vakti saati gelince hiçbir şey fayda etmez. Hepimiz bu dünyaya belli bir süreliğine geldik. Bazen bu vakit dolmadan insan için mumlar yakılır, tıpkı otuz yedi yıl önce benim için yaptıkları gibi; bu sabah çıkmaz derler ve adam birden ayaklanır."

Yarı açık kapıdan balıkçıların geçtiğini gördük. Çoktan temizlenip tuzlanmış, kurutmaya hazır bir halde sopalardan sarkan kocaman balıklarla denizden geliyorlardı. Yoldaki toz arkalarından sis bulutları kaldırıyordu.

Bu bölgelerde ilk helikopter göründüğünde insanlar korku içinde kaçışmışlar. Devrimin zaferinden önce, ağır hastalar selvanın

içinden sedyeyle elde taşımyorlarmış ve Baracoa'ya varamadan yolda ölüyorlarmış. Ama bizim küçük uçağımız yeni havaalanına indiğinde kimse korkmadı ve sakallılar* Los Llanos'a ilk hastaneyi inşa edeli bayağı zaman olmuştu.

"Dürüst adam suistimali fark edemiyor," dedi Magüito. "Benim kusurum bu. Eğer düşmanlarım varsa bile ben bilmiyorum, gizli düşmandır onlar. Ben hayatın boyunca şarkı söyleyip dans ettim, içki içtim, eğlence kaçırmadım ve iyi bir arkadaş oldum. Buradan öteye herkes beni tanır."

Ve bizi uyardı:

"Biz burada kavgacı insanlar değiliz. Kızar, öfkeleniriz ama daha öteye gitmeyiz. Ama yukarıda, Gran Tierra'dakiler, mavi sivrisinekten daha kötüdürler."

5.

Yolda, parıltılar insanın gözünü kamaştırıyordu. Alçaktan ve dönerek esen rüzgâr insanları ve nesneleri kırmızı tozdan bir maskeyle örtüyordu.

Yöre insanı yarasalardan nefret ediyordu. Yarasalar geceleri mağaralardan çıkıp kahve bitkilerinin üzerine konuyor ve taneleri ısırıp içlerindeki balı emiyorlarmış. Sonra bu taneler kuruyup yere dökülüyormuş.

6.

Patana Arriba* kayalıkların üzerinden denize hükmediyordu. Patana Abajo**, aşağıda sığ kayaların önünde bulunuyordu. Herkesin ismi Mosqueda'ydı.

"Geçen gece," dedi Don Cecilio, "çocuklarımla torunlarımı sayıyordum ve yaklaşık üç yüz sayısına ulaştım. Artık evde kadın yok. Seksen yedi yaşındayım. Ben eskiden aşağı tarafta keçi, sığır ve domuz yetiştirirdim. Burada kahveyle şansım yaver gitmiş gibi görünüyor? Gönül işleri mi? Elbette hâlâ unutmadım."

* Küba Devrimini gerçekleştiren Fidel Castro ve arkadaşları. (ç.n.)
** Yukarı Patana (ç.n.)

Bize göz kırptı: "Hâlâ aklımda."

"Hafızada ve dürtüde bir şeyler kalıyor."

Ve dişsiz damaklarını açığa çıkaran bir gülümsemeyle ekledi:

"Mosqueda'nın buralardaki en yaygın soyadı olması boşuna değil."

Susamıştık. Don Cecilio Mosqueda sallanan koltuktan fırladı.

"Hemen ağaca çıkıyorum," dedi.

Torunlarından ya da torunlarının çocuklarından biri onu kolundan yakaladı ve yerine oturttu.

Braulio bez dolanmış ayaklarıyla ağacın tepesine kadar tırmandı. Pala elde, dallarda sallandı. Birden yere bir hindistancevizi yağmuru döküldü.

Ses kayıt cihazı Don Cecilio'nun merakını uyandırmıştı. Ona nasıl çalıştığını gösterdim.

"Bu alet gerçekten bilimsel bir şey," diye söyledi fikrini, "çünkü ölülerin sesini canlı olarak muhafaza ediyor."

Sakalını kaşıdı. İşaret parmağıyla kayıt cihazını göstererek şöyle dedi: "Bunları oraya kaydetmenizi istiyorum." Ve kapalı gözleriyle sallanarak konuştu.

Braulio aile içi gardiyanların şefiydi. Torun ve torun çocukları, ekipler halinde nöbetleşerek uyuyorlardı. En küçük bir dalgınlıkta Don Cecilio ata atlayıp selvayı dörtnala geçerek, deli gibi arzuladığı genç kıza güzel sözler söylemek için gün ağarırken Baracoa'ya varıyordu ya da uykularını kaçıran başka bir kıza serenat yapmak için oldukça uzakta bulunan Montecristo'ya kadar tepelerden yürüyordu.

Devrim, Don Cecilio'ya kötü bir şey gibi görünmüyordu.

"Eskiden insanlar birbirlerinden kopuk yaşarlardı," dedi. "Şimdi kültürlerarası ilişkiler daha yoğun."

O, radyoyu tanımıştı. Evdeki papağan Beatles'ın bir şarkısını öğrenmiş, Don Cecilio da Havana'da olup biten kimi şeylerden haberdar olmuştu.

"Ben plajı sevmem. Nerdeyse hiç gitmem. Ama duydum ki Havana'da kadınlar her taraflarını gözler önüne seren biskini diye bir şey giyiyorlarmış. Bunda bir tuhaflık var. Onun kocası olduğunuza

göre kanınızın bedenini bir tek sizin görmeye hakkınız var. Ben tutucu bir adamım ve ahlaki yozlaşmanın topluma plaj ve dansla girdiğini düşünüyorum. Benim karım nasıl mı giyinirdi? Kafasından giyinirdi ve ayaklarından soyunurdu, evlat."

Boşanma konusu da onu endişelendiriyordu. Çok sayıda boşanma olduğunu öğrenmişti ve bunun doğru bir şey olmadığını düşünüyordu.

"Peki ama, Don Cecilio," diye araya girdi Sergio, "sizin kırk küsur tane kanınız olduğu yalan mı?"

"Kırk dokuz," diye düzeltti Don Cecilio. "Ama ben hiç evlenmedim ki. Evlenen hapı yutmuş demektir."

Daha sonra ağzını aramak istedik ama Don Cecilio hazine hakkında konuşmaya yanaşmadı. O yöredeki herkes onun bir mağarada gömülü bir hazinesi olduğunu biliyordu.

7.

La Máquina adındaki bir köye doğru gidiyorduk.

Kamyon insanları topluyordu. Herkes toplantıya!

"Plácido, gel hadi, gidelim! Kaçma, Plácido!"

"Bana haber vermediler!"

Banyo yapıp ütülü kıyafetlerini giymişler, kamyonu bekliyorlardı: Rengârenk şapkalı kadınlar, bayram yerine gider gibi giyinmiş genç kızlar, yeni ayakkabıları ayaklarını vuran erkekler. Kamyonun üzerinde toz bir anda insanların tenini ve elbiselerini kaplıyordu; bu yüzden gözlerin kapalı tutulması gerekiyordu: Birbirlerini seslerinden tanıyorlardı.

"Don Cecilio mu? O eski zamanlardan kalma bir ihtiyar. Yüz yaşından fazla olmalı."

"Hazinenin nerede olduğunu söylemeden ölüp gidecek. Arkasından kimse hayır duası etmeyecek."

"Ne diyorsun, Ormidia?"

"Ruhu asla huzur bulmayacak, Iraida."

"Bulamaz tabii, işlediği onca günah ve üzerindeki onca toprakla."

"Benim çok toprağım mı var?"

"Seni göremiyorum, Urbino."

"Hadi canım! Sadece gereksinimlerimi karşılayacak kadar."

"Sana soran olmadı, Arcónida."

Kamyon bir çukurdan diğerine sallanarak gidiyordu. Dallar insanların suratlarına çarpıyor ve ağaçlardan rengârenk salyangozlar dökülüyordu. Sarsıntılar arasında onları avuç avuç ceplerime dolduruyordum.

"Hiç korkma, dünyanın sonu gelmez!"

"Dünya daha yeni başlıyor, Urbino!"

Kamyonda ayrıca bir sürü çocuk, iki köpek ve bir de papağan yolculuk ediyordu. Herkes bir yerlere tutunmaya çalışıyordu. Ben bir su borusuna sarılmış öyle gidiyordum.

Motor ikide bir istop ediyordu ve aşağı inip itmek gerekiyordu.

"Ben seçilmiş biriyim," diyordu Urbino. "Bir yere gitmek hariç her konuda iyiyimdir."

Lastiklerden biri patladığında daha önümüzde çok yol vardı.

"Tamiri mümkün değil. Bitmiş bu."

Ve grup yola yaya olarak devam etti.

Sanki çok lazımmış gibi yol yokuş yukarı çıkıyordu.

Adamlar ve kadınlar, çocuklar ve hayvanlar şarkı söyleyerek dağa tırmanıyorlardı.

"Sesim nasıl çıktı, gördünüz mü? Ne ciğer var bende ama!"

Terden ve tozdan yapış yapış olmuşlardı, ama o yaz günü, öğleden sonra üç sularında acımasızca cezalandıran güneşin altında mutlu mesut yürüyorlardı.

Öldüğüm gün beni
kim hatırlayacak?
Suyundan içtiğim
o küpü saymazsak.

Topallayan Urbino benim gömleğime tutunarak yürüyordu.

"Ben bildiğim şarkıyı söylerim ve dünyaya ne bir borcum var ne de ondan korkarım," dedi. "Bu ritmi bilir misin? Buraların mü-

ziğidir, adına *nengón* deriz. Patana'nın müziğidir, ama Patana Abajo'nun. Marakas ve yine bizim buluşumuz olan dört telli gitarla çalınır. Patana ülkesinde, yani bu ıssız dağ başında, her şeyi icat etmeye mecburuz."

Palmiyelerin tepesi beyaz bir parıltının altında kavruluyordu: Eğer yukarıya bakarsam başım dönüyordu. Düşündüm ki, buz gibi bir bira şu anda kan nakli gibi gelirdi.

"Burada Fidel'in haberi dahi olmayan on bin tane şey oluyor," diyordu Urbino. "Havana'dakilere söyle bana söz verdikleri yedek parçaları göndersinler. Sakın unutma, tamam mı?"

Urbino, marangoz atölyesi için bir elektrikli motor satın almıştı. Almadan önce gidip sormuş ve ona almasını söylemişlerdi. Böylece herkese mobilya yapmanın dışında Patana'lılara ışık sağlayabilecekti. Ama motor hiçbir zaman çalışmamıştı ve Patana'lılar dalga geçmeye başlamışlardı: Bu içi boş demirler, diyorlardı, bu motor tam bir üçkâğıt, Urbino, seni fena kazıklamışlar.

"Motor olmazsa karanlıkta yaşamaya devam ederiz. Beni anlıyor musun? Söyle onlara şu şeyleri, motoru çalıştırmak için gereken bütün o parçaları göndersinler."

Bayır arkamızda kaldı ve Gran Tierra'nın ilk ahşap evlerini gördük. Yola çıkan birkaç tane vahşi boğa koşarak kaçtı. Muz bahçelerinden, açılmak üzere olan, şişmiş mor kozalar sarkıyordu. Uzun yeşil elbisesini sürükleyerek yürüyen ihtiyar bir kadını beklemek için durdum.

"Gençliğimde uçardım," dedi bana. Artık zor yürüyorum.

Bütün Gran Tierra toplantıya katılmıştı. Kimse şikâyet etmiyordu ve elmacık kemikleri çıkık, yüz hatları sert sarışın bir köylü sözü alıp örgütlenmeden ve yapılması gerekenlerden bahsedene kadar şakalar, şarkılar gırla gitti. Tarımın mekanikleşmesi konusunda bölgenin en önemli teknisyeniydi.

Toplantıdan sonra Sergio'yla beni kızarmış *platano** yemeye davet etti. Okumayı ve yazmayı yirmi yaşında öğrenmişti.

* Görüntüsü yeşil muza tıpatıp benzeyen ve genellikle patates gibi kızartılarak tüketilen bir yalancı meyve. (ç.n.)

8.

Çok sayıda renkli salyangoz toplamıştık. Bir iğneyle içlerini teker teker boşalttıktan sonra güneşin altında kurumaya bırakıyorduk. Bu minicik harikalar, her biri farklı renk ve desendeki *polymita*lar* gözlerimi kamaştırmıştı. Ağaçların gövdelerinde ya da geniş muz yapraklarının altına tutunarak yaşıyorlardı. Sümüklülerin her biri evini Picasso ya da Miró'dan daha ustaca boyuyordu.

Patana'da bana ender bulunan bir salyangoz hediye etmişlerdi. Onlara *Ermitaño*** diyorlardı. İçini boşaltmak beni bir hayli uğraştırdı. Sümüklü, uzun sedef sarmalın en dibine gizlenmişti ve ölmüş olmasına rağmen kesinlikle dışarı çıkmaya yanaşmıyordu. *Ermitaño* iğrenç bir koku yayıyordu, ama zor rastlanır bir güzelliğe sahipti. Üzerinde bakır renginde ve Malaya hançeri biçimindeki çizgiler bulunan kabuğu, bir topaç gibi tombulca dönmekten ziyade ikiye ayrılıp uçmak üzere tasarlanmış gibi duruyordu.

9.

Aurelio bize buraya gelmeden önce uyarıldığını anlattı: "Patana'ya sakın gitme, orada insanları yakıp gizlice gömerler. Ayrıca Patana'lılar çok hızlı yürürler."

Asunción'daydık. Aurelio bütün gün her yerde bize eşlik ediyordu. Geceleri uyumuyordu. Aşağıdan birisi üç kez ıslık çalana dek bizimle birlikte kalıyordu. Aurelio ıslığı duyunca pencereden dışarı atlıyor ve yeşilliklerin içinde kayboluyordu. Bir süre sonra geri dönüyordu ve yatağına uzanıp gün ağarana kadar sigara içiyordu.

"Sana büyü yapılmış, Aurelio," diyordu Sergio.

Gecenin herhangi bir saatinde odamızın kapısını çalıyordu.

Kâbuslardan korkuyordu. Dairenin içindeki belli bir noktaya yoğunlaşarak uykuya daldıktan sonra ya dev bir çivi gelip göğsüne saplanıyor ya onu kendine çeken kocaman bir mıknatıstan kurtu-

* Ağaçların ve bitkilerin üzerinde yaşayıp mantarlarla beslenen, Küba'ya özgü, renkli, minik salyangoz. (ç.n.)

** Münzevi (ç.n.)

lamıyor ya da demirden bir piston onu duvara sıkıştırıp bir kaburgasını kırıyordu.

Topçuluk bölümü yedinci dönem mezunu olan Aurelio bir ordu mensubuydu.

"Beni ordudan atmak istiyorlar. Onlardan bana bir şans daha vermelerini istedim. Benim orada keyfim yerinde ve askerliği seviyorum."

Savaşmak için Venezuela'ya gitmeye çalışmıştı. O ve diğer arkadaşları yola çıkmak üzereyken yakalanmışlar. Onlarla bizzat Fidel konuşmuş. Henüz çok genç olduklarını, eğitimlerine devam etmelerinin daha iyi olacağını söylemiş.

"Küçük bir uçakla Gran Tierra'ya gelirken bir misyonum olduğunu düşünüyordum. Kendimi Venezuela ya da Bolivya'ya giden bir haberci olarak hayal ediyordum. Polis beni havaalanında bekleyecekti. Sonra bir trenin çatısında kaçacaktım."

10.

Aurelio'yla birlikte sabah erkenden köyden çıktık. Bir elinde bir yaba, diğerindeyse büyük bir pala vardı. Bize yılan öldürmeye geldiğini söyledi. Onları kayaların ya da otların arasında arıyor ve ya kafalarını kesiyor ya da kemiklerini kırıyordu.

Bize babasından kalan palayı gösterdi.

"Bir keresinde Camagüey'de Haitili Matías onu elimden aldı, ama öyle zorla çekiştirerek falan değil, onların iyi bildiği yöntemle. Şimdi palayı kafana indireceğim, dedim ona ve palayı havaya kaldırdım. İhtiyar Matías bana dokunmadı bile. Kollarını önce çapraz tutup sonra açtı ve bir anda kör olduğumu hissettim. Kendime geldiğimde palayla mangoyu yarmıştı bile."

Kafeteryaya gittiğimizde orada bir sürü genç kız gördük.

"Salyangozu ne yaptılar?" diye sordu içlerinden birisi. "Yoksa sende mi, buğday tenli?"

Aurelio bir anda kıpkırmızı oldu.

Sergio fısıldayarak tavsiyede bulunuyordu:

"Şu zayıf olan çok şakacıdır."

Kızlar aralarında tartışıyorlardı.

"Zevkler ve renkler tartışılmaz."

"İnsanın giyim şeklinin hiç önemi yoktur. Bu insanın karakterini etkilemez."

"Hadi canım! En güzel gelinlik gelinin tenidir."

"İnsan hayatta bir kez evlenir."

"Peki ya adamın küçücük bir kuşu varsa ne olacak? Bunu öğrenmek için o işi önceden yapmak gerekir."

"Söylesene, Narda! Şu âşık olunacak adam nereliydi?.."

"Bende Turquino Tepesi'nden daha yüksek bir ahlak var."

"Aman Tanrım. Burada öyle bir ilkellik yaşıyoruz ki, ben artık buna dayanamayacağım."

Zayıf olan kızın adı Bismania'ydı. Ona verdikleri isim hoşuna gitmemeye başlayınca, kendi ismini kendi seçmişti.

11.

Yakınlarda bir bina inşa eden gönüllü bir grup vardı. Onlara yardım etmeye gittik.

"Oradaki kızlardan hiçbiri benim hoşuma gitmedi," dedi Aurelio.

Hava kararana kadar çalıştık. Üçümüz de, üzerimize bulaşan kireçten bembeyaz ve çimentodan taş gibi kaskatı kaldık.

Aurelio bize Gran Tierra'ya bir genç kızın peşinden geldiğini itiraf etti. Kız oraya okumaya gittiğinde, Havana'da tanışmışlar. Şimdi kızı kilit altında tutuyorlarmış. Pencerenin altında ıslık çalan habercileri gönderen o kızmış. Bu şekilde, bir anlığına, ağaçların arasında Aurelio'yla buluşuyormuş.

Ama o gece ne kimse ıslık çaldı ne de Aurelio kapıyı yumrukladı.

Onu ertesi gün görmedik.

Oradakilere onu sorduğumuzda Havana'ya doğru geri uçuyordu.

"Kızı kaçırmaya çalışıyordu," dediler bize. "Babası onun burada olduğunu öğrendi."

Aurelio'nun babası boynunda üç şerit taşıyan bir yüzbaşıymış. (Aurelio altı yaşındaymış ve Fulgencio Batista'nın ülkeden uçakla

kaçmasının üzerinden dört gün geçmiş. Aurelio, Baracoa Plajı'nda iriyarı bir adamın kendisine doğru geldiğini görmüş. Göğsüne kadar sakalı ve zeytin yeşili bir üniforması varmış.

"Bak," demiş annesi ona. "Şu gelen senin baban."

Aurelio plajda koşmuş. İriyarı adam onu havaya kaldırıp kucaklamış.

"Ağlama," demiş ona. Ağlama.)

Haberler

Uruguay'dan.

Salto'lu bir genç kız işkencede öldü. İntihar eden bir tutuklu daha.

Bu kişi üç yıldan beri Libertad Hapishanesi'nde tutukluydu. Derken bir gün belki kaba bir yanıt verdi, belki ters baktı, belki de gardiyan tersinden kalkmıştı. Ve tutuklu ceza hücresine gönderildi. Orada bu hücreye "ada" diyorlar: Yalnızlıktan, açlıktan, bunalımdan ötürü "ada"daki tutuklular ya bileklerini keserler ya da delirirler. Bu tutuklu ceza hücresinde bir ay geçirmişti. Sonunda kendini astı.

Bu aslında rutin bir haberdi, ama bir ayrıntı dikkatimi çekti. Tutuklunun adı José Artigas'tı.

Sokağın savaşı, ruhun savaşı

Alçakgönüllülüğü ve sabrı öğrenebilecek miyiz?

Ben dünyayım, ama çok küçük bir dünya. Bir kişinin zamanı tarihin zamanı değildir;

oysaki böylesi, kabul etmek gerekir ki, insanın hoşuna giderdi.

Sistem

Beş ya da altı yıl önce Miguel Littin'in bana anlattığı bir şey aklıma geliyor. *Vaat Edilmiş Toprak* adlı filminin çekimlerini Şili'nin yoksul bir bölgesi olan Ranquil Vadisi'nde daha yeni tamamlamıştı.

Yörenin köylüleri kalabalık sahnelerde figüranlık yapmışlardı. Bazıları kendilerini canlandırmış, diğerleriyse asker rolünü oynamışlardı. Askerler vadiyi istila ediyor ve kan dökerek köylülerin topraklarını ellerinden alıyorlardı. Film işte bu katliamı anlatıyordu.

Üçüncü gün sorunlar başlamış. Üniforma giyen, at binen ve kurusıkı mermi atanlar gaddar, otoriter ve sert bir kişiliğe bürünmüşler. Bunlar her film gününün ardından diğer köylülerin canına okuyorlarmış.

Sokağın savaşı, ruhun savaşı

Ben acaba kaç kez diktatör oldum? Peki ya kaç kez bir engizisyoncu, bir sansürcü, bir gardiyan? Peki, en çok sevdiğim insanlara özgürlüğü ve düşünceyi kaç kez yasakladım? Kendimi kaç kişinin sahibi hissettim? Kaç kişiyi sırf ben olmama suçunu işledikleri için lanetledim? Kişilerin özel mülkiyeti nesnelerin özel mülkiyetinden daha iğrenç değil mi? Kendimi tüketim toplumuna son derece uzak gören ben bugüne kadar kaç kişiyi kullandım? Başarının değerini yüksek sesle lanetleyen ben, başkalarının başarısızlığını gizliden gizliye hiç mi arzulamadım ya da kutlamadım? Kendisini ortaya çıkaran dünyayı hangi insan kendi içinde yeniden yaratmıyor? Hangi insan kardeşini bir hasımla, sevdiği kadınıysa kendi gölgesiyle karıştırmaktan muaf?

Sokağın savaşı, ruhun savaşı

Yazmak; bunun bir anlamı var mı? Bu soru elimin üzerine tüm ağırlığıyla çöküyor.

Sözcük gümrükleri, sözcük yakma fırınları, sözcük mezarlıkları oluşturuluyor. Bize ait olmayan bir hayatı yaşamayı kabullenmemiz için, başkasının hafızasını kendimizinmiş gibi kabul etmeye zorlanıyoruz. Maskeli gerçeklik, galiplerin anlattığı tarih: Belki de yazmak, kepazeliğin hüküm sürdüğü bu çağda burada bulunduğu-

muzun ve böyle olduğumuzun tanıklığını yapan sesleri kurtarma teşebbüsünden başka bir şey değildir. Onları henüz tanımadığımız kişiler için koruma altına alma biçimi; Espriu'nun istemiş olduğu gibi, "her bir şeyin ismi." Nereden geldiğini bilmeyen, nereye gittiğini nasıl öğrenebilir?

Sanat tarihine giriş

Akşam yemeğimi Nicole ve Adoum'la birlikte yiyorum.

Nicole bizzat tanıdığı, çok yetenekli ve ünlü bir heykeltıraştan bahsediyor. Heykeltıraş, koskocaman bir atölyenin içinde etrafı çocuklarla çevrili olarak çalışırmış. Mahallenin bütün çocukları onun arkadaşıymış.

Günün birinde belediye ona, şehrin meydanlarından birine dikmek için büyük bir at heykeli sipariş etmiş. Bir kamyon, devasa bir granit bloğu onun atölyesine getirmiş. Heykeltıraş bir merdivene çıkıp çekiç ve keskiyle taşı yontmaya başlamış. Çocuklar onun çalışmasını izliyorlarmış.

Derken çocuklar tatillerini geçirmek üzere dağlara ya da deniz kıyısına gitmişler.

Geri döndüklerinde heykeltıraş onlara atın bitmiş halini göstermiş.

Çocuklardan biri, fal taşı gibi gözleriyle ona sormuş:

"Peki ama... O taşın içinde bir at olduğunu nereden biliyordun?"

Haberler

Arjantin'den.

Luis Sabini kurtuldu. Ülkeden çıkmayı başardı. 75'in sonlarında ortadan kaybolmuştu ve onun tutuklandığını bir ay sonra öğrenmiştik. Haroldo Conti'den hiçbir iz yok. Juan Gelman'ı Buenos Aires'teki evinde aramaya gittiler. Ama evde bulamayınca çocuklarını götürdüler. Kızı birkaç gün sonra dışarı çıktı. Oğlundan hiç haber

alınamadı. Hem polis hem de askerler onun ellerinde olmadığını söylüyor. Juan yakında dede olacaktı. Ama hamile gelini de ortadan kayboldu. La Rioja'dan bize metinler gönderen Cacho Paoletti işkence gördü ve hâlâ tutuklu. Dergide yazıları yayınlanan yazarlardan Paco Urondo bir süre önce Mendoza'da kurşunlarla delik deşik edildi; Antonio Di Benedetto şu anda cezaevinde, Rodolfo Walsh ise kayıp. Ortadan kaybolmasından kısa bir süre önce kaleme aldığı mektupta Rodolfo, bugünkü Üç A (AAA)'nın "yönünü şaşırmış ve sadece ölümün söylemini kekeleyebilen terörün esas kaynağı" Üç Kuvvet olduğunu belirtti.*

Rüyalar

Ateş istiyordun, ama kibritler yanmıyordu. Hiçbir kibrit sana ateş vermiyordu. Kibritlerin hepsi ya ıslaktı ya da kavları düşmüştü.

Calella de la Costa, Haziran 1977: Dünyayı her gün icat etmek için

Sohbet ediyoruz, yemek yiyoruz, sigara içiyoruz, yürüyoruz, birlikte çalışıyoruz; bunlar birbirinin içine girmeden sevişme biçimleri ve gün geceye doğru ilerledikçe bedenler birbirlerini giderek daha çok arzuluyorlar.

Son trenin geçişini duyuyoruz. Ve kilisenin çanları çalıyor. Gece yarısı olmuş.

* Arjantin'deki Peron iktidarı sırasında onun sağ kolu José López Rega tarafından kurulan gizli örgüt Alianza Anticomunista Argentina (Arjantin Antikomünist İttifakı) kısaca Üç A (AAA) diye anılıyordu. Gladio benzeri bu yasadışı gizli örgütün hedefi Arjantin'de solu bitirmekti. Peron Hükümetine karşı olmak komünist damgası yemeye ve örgütün hedefi olmaya yetiyordu. Walsh'ın Peron'u darbeyle deviren askeri hükümet döneminde yazdığı bu mektupta kastettiği Üç Kuvvet, Kara, Hava ve Deniz kuvvetleridir. İspanyolca ordu, kuvvet anlamına gelen "arma" sözcüğünün A harfiyle başlamasından ötürü bu tür bir benzetme yapıyor ve darbeci ordunun üç kuvvetinin eski günlerdeki gizli 3 A örgütünün misyonunu devam ettirdiğini ileri sürüyor. (ç.n.)

Bizim kendi küçük trenimiz yola çıkıp havalanıyor; seni bir gökyüzünden diğerine, bir dünyadan diğerine götürüyor; sonra sabah oluyor ve yeni hazırlanmış, mis gibi kahvenin kokusu burnuna geliyor. Yüzünden temiz bir ışık fışkırıyor ve bedenin ıslaklık kokuyor.

Gün başlıyor.

Gelecek olan geceden bizi ayıran saatleri sayıyoruz. Gece olunca hüzünlere dalacak, öylece sevişeceğiz.

Eğer dikkatlice dinlenirse, aramızda tek bir melodi oluşturduğumuz anlaşılır

Eğreltiotlarıyla kaplı araziyi geçip bir nehrin kıyısına varıyorum.

Bu sabah güneş berrak gökyüzünde pırıl pırıl parlıyor. Yumuşak bir meltem esiyor. Duman, taş evin bacasından yükseliyor ve havada dalgalanıyor. Ördekler suda yüzüyor. Beyaz bir yelken ağaçların arasından süzülüyor.

Bedenim bu sabah meltemle, dumanla, ördeklerle ve yelkenle aynı ritimde.

Sokağın savaşı, ruhun savaşı

Bana üzgün olma emrini veren düşman sesin peşindeyim. Bazen mutluluk bana en büyük suçmuş gibi görünüyor ve hâlâ hem hayatta hem de özgür kalma ayrıcalığına sahip olduğum için suçluluk hissine kapılıyorum.

Böyle zamanlarda, yerli kabile reisi Huillca'nın, Peru'da, harabelerin önünde konuşurken söylediklerini hatırlamak bana iyi geliyor: "Buraya geldiler. Taşlara varasıya her şeyi parçaladılar. Bizi ortadan kaldırmak istiyorlardı. Ama başaramadılar, çünkü hâlâ hayattayız ve en önemlisi de bu." Ve Huillca'nın haklı olduğunu düşünüyorum. Hayatta olmak: Küçük bir zafer. Hayatta olmak ya da: Sürgün, bir başka ülkenin mümkün olduğuna tanıklık etsin diye vedalaşmalara ve maruz kalınan suçlamalara rağmen mutlu olabilmek.

Bizim ödevimiz vatanı boktan tuğlalarla inşa etmek olmayacak. Geri dönme vakti geldiğinde, eğer kırık dökük dönersek ne işe yararız ki?

Mutluluk üzüntüden daha fazla cesaret gerektiriyor. Zira öyle ya da böyle üzüntüye artık alıştık.

Calella de la Costa, Haziran 1977: Pazaryeri

Tatlılığı insanın tüm bedenine yayılan bol sulu tombul eriğin gözler kapatılarak yeneceğini bana sen öğrettin. Sert kabuklu ve kırmızı renkli pancar eriğiyse bakarak yemek içindi.

Şeftaliyi okşamak ve bıçakla kabuğunu soymak hoşuna gidiyor; insan onları elleriyle parlatabilsin diye elmaların mat olmasını tercih ediyorsun.

Limon sana saygıyı çağrıştırıyor, portakallarsa seni güldürüyor. Sana turp yığınlarından daha sempatik gelen bir şey yok; ananasıysa ortaçağ savaşçısınınkini andıran zırhıyla çok gülünç buluyorsun.

Domatesler ve kırmızıbiberler, seksi parlaklıkları ve tembellikleriyle, sanki göbeklerini sepetlerin içinde güneşlendirmek için doğmuşlar, ama domatesler gerçekte kekik, tuz ve yağ ile karışınca hayatlarını yaşamaya başlıyorlar; kırmızıbiberlerse fırının ısısı derilerini soyup ağızlarımız onları iştahla ısırana dek kaderlerine kavuşamıyorlar.

Baharatlar pazaryerinde ayrı bir dünya oluşturuyorlar. Minicik ama çok güçlüler. İster sığır eti olsun ister balık eti, domuz eti ya da kuzu eti, içine baharat girince heyecanlanıp sulanmayanı yok. Biz şunu hiç aklımızdan çıkarmıyoruz ki, eğer baharatlar olmasaydı biz Amerika'da doğmazdık ve hem masamız hem de rüyalarımız sihrinden yoksun kalırdı. Netice itibarıyla Kristof Kolomb'u ve Denizci Sinbad'ı buralara iten onlar oldu.

Defne yapraklarının, ızgara etin ya da ravyolinin üzerine yavaşça düşmeden önce, avucunda çok güzel bir ufalanma biçimleri var. Biberiye, mine çiçeği, muskat, fesleğen ve tarçını çok seviyor-

sun, ama bunun sebebinin onların kokusu mu, tadı mı yoksa adı mı olduğunu asla bilemeyeceksin. Yoksulların baharatı maydanoz hep diğerlerinden bir adım öndedir: Tabağa yeşil, canlı ve serin damlacıklarla nemlenmiş olarak bir tek o gelir.

Tören devam ettiği müddetçe biz de onun gibi birazcık kutsalız

Şarap şişesini açıyorum: Buenos Aires'te, siyah ve tombul şişeli Burgonya şarabı San Felipe'ydi; buradaysa Torres şaraphanesinden Sangre de Toro.

Şarabı kadehlere dolduruyorum ve o şekilde biraz dinlenmeye bırakıyoruz. Kokusunu içimize çekiyor ve mumun zayıf şavkında ışıldayan rengini hayranlıkla seyrediyoruz.

Bacaklar masanın altında birbirini arıyor ve düğümleniyorlar.

Kadehler öpüşüyor. Şarap bizim neşemizden gayet mutlu. İyi şarap sarhoşu küçümser ve kendisini hak etmeyenin ağzında ekşimtırak bir tada bürünür.

Tenceredeki yoğun, kırmızı ve dumanı tüten sos fokurdayarak kaynıyor. Yemeğimizi yavaşça, tadını çıkararak yiyor, hiç acele etmeden sohbet ediyoruz.

Tek başına yemek bedenin bir mecburiyeti. Seninle birlikte yemek ise bir ayin ve bir kahkaha.

Haberler

Uruguay'dan.

Marcha'nın koleksiyonlarını ve arşivlerini yaktılar.

Onu kapatmak yeterli gelmemiş olmalı.

Marcha otuz beş yıl yaşamıştı. Her hafta, sadece varlığını sürdürmek suretiyle, satmadan da yaşanacağını kanıtlıyordu.

Onu başından beri yöneten Carlos Quijano şimdi Meksika'da. Kıl payı kurtuldu.

Marcha artık yokken de, sanki onun ölüsünün başında bekler gibi, kalmakta ısrar etmişti. Her zamanki saatte redaksiyon bölümüne gelip masasına oturuyor ve boş şatonun sadık hayaleti gibi, hava kararana kadar orada kalıyordu. Hâlâ gelen az sayıdaki mektubu açıyor ve yanlışlıkla çalan telefonlara bakıyordu.

Sistem

Yok etme planı: Otlar yolunacak, canlı kalan en son bitkiye kadar kökler sökülecek ve toprağa tuz serpilecek.

Ardından otun hafızası öldürülecek. Yeni bilinçleri yerleştirmek için eskiler silinecek; onları silmek için geçmişleri boşaltılacak. Ülkede sessizlik, hapishaneler ve mezarlar dışında başka şeylerin de yaşandığına dair her türlü tanıklık yok edilecek.

Hatırlamak yasak.

Tutuklulardan ekipler kuruluyor. Bunlar geceleri, eskiden şehrin duvarlarını kaplayan protesto cümlelerini boyayla kapatmaya mecbur ediliyorlar.

Yağmur, duvarları dövüp durdukça beyaz boya akıp gidiyor. Ve dik başlı sözcükler yavaş yavaş yeniden ortaya çıkıyor.

Haberler

Arjantin'den.

Akşam saat beşte, ateş kullanarak temizleme. Córdoba'daki on dördüncü alay kışlasının avlusunda, Üçüncü Ordu'ya bağlı komando birliği, "Tanrı, Vatan ve Yuva üçlüsüyle özetlenen bizim en geleneksel manevi mirasımızı korumak için bu zararlı metinleri yakma işini gerçekleştiriyor."

Kitaplar ateşin içine atılıyor. Göğe yükselen dumanlar çok uzaklardan görülüyor.

"Kimse gidecek kadar kahraman, kalacak kadar vatansever değil"

On yıl süren mecburi sessizliğin ardından, haftalık *Aquí* dergisi bu röportajı Montevideo'da yayınladı. Röportaj 27 Mart 1984 günü yapıldı. Daniel Cabalero soruları telefonla sordu. Galeano, Barcelona'nın sahil kasabası Calella'daki evinden yanıtladı. O güne dek Uruguaylı hiçbir yayın onun adını ağzına almamıştı. Tüm kitapları yasaktı.

-Ülke dışında kaleme aldığınız edebi eserler hangileri?
-Bir roman, *Bizim şarkımız*; kendi belleğimle bir tür sohbet diyebileceğimiz *Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri*; ayrıca *Ateşin Belleği* üçlemesinin ilk iki cildi. Bunlardan, *Doğumlar* adını taşıyan birinci cilt birkaç yıl önce yayınlandı; ikinci cilt, *Yüzler ve Maskeler* ise kısa bir süre önce çıktı. Şimdi üçüncü cilt üzerinde çalışmaya başlıyorum. *Ateşin Belleği* üçlemesi *Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri*'ne benziyor, ama orada karşımdaki Amerika; demek istediğim, sanki bir kişiymiş gibi Amerika kıtasının belleğiyle sohbet ediyorum.

-*Kesik Damarlar* gibi ama daha edebi bir içerikle diyebilir miyiz?
-Bir anlamda aynı tema ama çok daha kapsamlı. Amerika kıtasının özellikle de Latin Amerika'nın yaşayan belleğini tüm boyutlarıyla, kokuları, renkleri ve acılarıyla kurtarma teşebbüsü... İstiyorum ki, sözcükler onu anlatırken, tarihin gerçekleştiğini okur hissetsin. İstiyorum ki tarih müzelerden çıksın ve temiz havayı ciğerlerine çeksin; geçmiş şimdiki zaman dönüşsün. Latin Amerika sadece altın, gümüş, kauçuk, bakır ve petrol gaspından çekmedi. Onun belleği de gasp edildi. Nereden geldiğini bilemesin ve nereye gideceğini kestiremesin diye belleğini çaldılar.

-*Latin Amerika'nın Kesik Damarları* senin bir davaya bağlı aydın saygınlığını pekiştiren temel eser oldu. Onu şimdi yazsan yine aynı şekilde mi yazardın?

-Hayır, hayır, hayır. Bu kendimi, kendi cenazeme davet etmek gibi olurdu. Onu on üç ya da on dört yıl önce yazdım. O zamandan beri değiştim. Ben canlıyım; her gün değişiyorum. Ama *Damarlar*'ı başından sonuna hâlâ sahiplenirim. Pişmanlık duyduğum tek bir sözcük bile yok ve biliyorum ki *Kesik Damarlar* ne yalan söyledi ne de saçmaladı ve bu dünyada masum zenginlik bulunmadığını ve azgelişmişliğin gelişmişlik yolunda bir aşama değil, ötekinin gelişmişliğinin tarihsel bir sonucu olduğunu göstermeye yaradı ve yaramaya devam ediyor. Ama şimdi çok daha kapsamlı, çok daha kucaklayıcı başka bir maceraya atıldım; bu *Damarlar*'ın bir tekrarı değil, onun bana açtığı alanı genişletip derinleştiren bir çalışma olacak. Belki de bir deneme olduğu içindir, *Damarlar* bana oldukça tek boyutlu görünüyor. Demek istediğim şu: Politik-ekonomik boyutuna fazla odaklanmış bir tarih sunuyor ve bu bazen insanlara birazcık şematik gelebilir. Ayrıca son yıllarda yazı stilimi oldukça değiştirdim. Bir kilo verme tedavisi. Her seferinde, daha az sözcükle daha çok şey söylemek.

-*Damarlar*, bu özgürlük zamanlarında, Buenos Aires'te tam bir başarılı yayıncılık öyküsüne dönüştü. Senden bahsedildiğini daha önce hiç duymayan yeni kuşak tarafından keşfedilmiş olmayı nasıl karşılıyorsun?

-Bu tanımlamayı abartılı buluyorum; yaver giden şans diyelim. Onu yasaklayarak yücelten Arjantinli ve diğer diktatörler tarafından lanetlenen bu kitabın Buenos Aires'te yeniden yayımlanması ve şansının yaver gitmesi beni mutlu ediyor. Ama söz konusu olan sadece bu kitap değil, öylesi fazla bir önem teşkil etmezdi. Daha başka binlerce şey yaşanıyor... Arjantin bizim ülkemizde yaşanmaya başlananları seziyor. Arjantin zincirlerinden kurtuluyor ve gözünü, kulağını açıyor. Halk bu sessizlik ve korku yıllarının ardından gerçekleri öğrenmek istiyor. Görüldü ki su yasaklanabilir; ama susuzluk asla.

-Kariyerin ve yapıtların gazetecilik ve edebiyat yollarından geçiyor. Her iki etkinlik için de tanımın nedir?
-Gazetecilik, sanırım, edebiyatın bir biçimi. Ben kitabın, edebiyatın yegâne ifade biçimi olarak kutsallaştırılması fikrine katılmıyorum. Gazetecilikte yapılan kötü bir edebiyat olabilir, öte yandan son derece rezil kitaplar olduğu da bir gerçek. Acil durumlara ve gerginliklere bağımlılığı, gazeteciliğin nitelik seviyesine zarar verebilir ama unutulmamalı ki gücünü ve büyüsünü de yine onlara borçlu. Edebiyat sonsuzluk, gazetecilik ise bir an mı? Latin Amerika edebiyatının en kalıcı yazarlarından bazıları -mesela José Martí, Carlos Quijano, Rodolfo Walsh- en iyi eserlerini gazetecilik alanında verdiler.

-Saygın, dayanışmacı ve adil bir vatan için mücadeleye karar veren bir kuşağın en önde gelen temsilcilerinden biri olduğun biliniyor. Benzer beklentilerin gerçekleşmesi önündeki devasa zorluklar karşısında hiç kendini çaresiz hissettiğin bir an oldu mu?
-Olmaz mı? Hem de defalarca... Ben tahta insanlara hep kuşkuyla bakarım ve herkesin böyle yapmasını salık veririm. Mayaların kutsal kitabı *Popolvuh*, tanrıların deneme maksadıyla bazı tahta insanlar yarattıklarını, ama bunların işe yaramadığını anlatır: Tahta insanlar normal insanlara benziyor ve onlar gibi konuşuyorlarmış, ama ne kanları ne de canları varmış, bu yüzden de hiç canları sıkılmazmış.

-Zihinsel sömürgeciliğin ve "ılıman kırsal cennet" sıfatıyla özdeşleşmiş, senin doğduğun dönemki Uruguay'ın çağrıştırdığı diğer huzur verici unsurların etkisinden kurtulma konusunda sana en çok ne yardım etti?
-Gerçeklik. Genç işçilerini hırpalayan ve kovan, krizdeki bir ülkenin gerçekliği. Benim kuşağım sahneye çıktığında, şu kırsal cennet söylemi bir nostaljiden ya da bir şakadan başka bir şey değildi.

-Değişik sürgün biçimlerinden bahsedilebilir. İlk soyadını kullanmamaya karar verdiğin günlerde, daha kendi vatanındayken, sürgündeymiş hissine kapılmış mıydın acaba?
-Yazmaya başlamadan önce sosyalist görüşlü haftalık dergi *El Sol*'de

karikatür çiziyordum. Ve Galli büyük büyük dedeme saygıda kusur etmemek için değil, soyadım Hughes İspanyolca doğru telaffuz edilsin diye onları Gius diye imzalıyordum*. Yazmaya başlayınca, ikinci soyadım olan Galeano diye imzaladım ve bu şekilde devam etti. Yıllar içinde bu konu hakkında, aile içi kavgalar ve başka saçmalıklar da dâhil, çok değişik spekülasyonlar işittim. O "iç sürgün" duygusunu hiç hissetmedim. Bir hapishaneye "Özgürlük" isminin verilebildiği bu dünyada isimlerin çok da önem taşımadığını herkes iyi bilir.

-Eleştiriye karşı tahammülün nasıl? Bir keresinde, sivri zekâna entelektüel aristokrasi diye adlandırılabilecek seçkinci bir stilin eşlik ettiği yönünde yorumlar yapılmıştı. Buna, çok genç yaşta sürgünü tanımış bir adamın gençlik kurumu denilebilir mi?

-Eleştirinin her türlüsüne açığım, ama lütfen yüzüme karşı, açıkça yapılsın. "Bir keresinde" ya da "yorumlar yapılmıştı..." şeklindeki yuvarlak konuşmalardan hoşlanmam. Ne zaman, kim? Ama yanlış anlaşılmasın, kendimi savunmak için sormuyorum. Şundan eminim ki, insanların sergilendiği hayvanat bahçesinde biz yazarlar tavus kuşlarının kafesindeyiz ve oradan çıkmak kolay değil. Her halükarda, ömrümün herhangi bir safhasında ne başarı denen şeye ne de hayatı bir ödüller ve cezalar sistemine dönüştüren gerici ideolojiye inandım, ayrıca, kendimi her türlü narsist dürtüye birçok ışık yılı uzakta hissediyorum.

-Sürgün seni çok değiştirdi mi? Eğer öyleyse bu değişimi nasıl tanımlıyorsun?

-Sürgün bana yeni tevazular ve sabırlar öğretti. Sürgünün bir meydan okuma olduğuna inanıyorum. Bir yetersizlik ya da bir bozgundan kaynaklanan bir cezalandırma dönemi olarak başlayan bu süreci bir yaratma dönemine dönüştürmek ve mücadelenin yeni bir cephesi olarak addetmek için tevazu ve sabır gerekiyor. İşte o zaman insan ileriye doğru bakıyor ve bir bulutta doğmadığını kanıtlayan nostaljinin, yani toprağın çekiminin iyi bir şey olduğunu, ama umudun ondan daha iyi

* İspanyolcadaki g harfi, e ve i harflerinin önünde bulunduğu zaman Türkçedeki h harfi gibi telaffuz edilir. (ç.n.)

olduğunu fark ediyor. Bu kesinlikle kolay bir süreç değil, özellikle de çok uzak göklerin altında, başka diller konuşan, başka türlü hisseden ve düşünen ve de sürgünün kol gücüyle gündelik bir mücadele anlamına geldiği ülkelerde köksüzlüğe mahkûm edilen binlerce Uruguaylı işçi için. Ben şanslıydım. Hep kendi işimde çalışabildim ve evini değiştiren inek doğurmayı bırakır diyen Martín Fierro'yu* yalanlarcasına, yazmayı hiç bırakmadım. Sürgün bana kimliğin adres ya da belgeyle ilgili olmadığını teyit etti: Nerede yaşarsam yaşayayım ve bana pasaport vermeyi istedikleri kadar reddetsinler ben Uruguaylıyım. Bu on, hatta neredeyse on bir yıl boyunca benden eksilen tek şey dökülen saçlarım oldu. Ama diğer yandan dayanışma tutkum, bitmek bilmez yaratma ve sevme güdüm ve adaletsizlik karşısındaki öfkelenme kapasitem daha da arttı. Ben her zaman boğanın tarafını tuttum, matadorun değil. Ve hâlâ aynı taraftayım.

-Klişelere kapılmadan, Uruguay'a olası bir geri dönüş kafanda ne tür düşünceler uyandırıyor?

-Bir endişe. Sanıyorum ve umut ediyorum ki yakında ülkemize genel af ve özgürlük gelecek. Peki ya iş? Yurtdışında yaşamaya mecbur bırakılan yarım milyon Uruguaylı için çalışacak iş olacak mı? Uruguay kim bilir kaç yıldan beri kol gücünü dışarıya satıyor. Bu kadar insan sisteme fazla geliyor. Ama ülkeye fazla gelmiyor, zira ülkemizin Hollanda'dan beş kat daha fazla toprağı ve beş kat daha az nüfusu var. Diktatörlük çok sayıda insanı ülkeden kovdu; ama çok daha fazla insan hiç değişmeden varlığını sürdürmek için bir diktatörlüğe ihtiyaç duyan sistemi ülkeden kovdu. Ve diğer bir endişe. Biz gidenler ve ülkede kalıp bu çok zorlu yıllara göğüs gerenler karşılıklı olarak havayı zehirleyecek miyiz? Birbirimizi karşılıklı olarak imtihana mı tabi tutacağız? Kimsenin ne giderek kahramanlık yaptığını ne de vatanseverliğinden ötürü kaldığını unutarak, garez ve ayıplamanın saçma sapan oyununa mı geleceğiz? İşte bu iki endişe var; gerisi tamamen mutluluk.

* Arjantinli şair José Hernández'in 1872'de kaleme aldığı nazım eserle aynı adı taşıyan başkahraman. (ç.n.)

EDUARDO GALEANO

Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri*

Türkçesi: Süleyman Doğru

"Kimse gidecek kadar kahraman, kalacak kadar vatansever değil."

Bir yanda işkenceler, kayıplar, ölümler, katliamlar, sürgünler... Diğer yanda umut, mücadele ve direnç... Sevincin ve coşkunun, acı ve umutsuzluğun yanıbaşında filizlenişinin tanıklığı. Çaresizlikten mücadele, baskılardan direniş yaratan bir halkın fotoğrafı.

Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri sahne sahne ilerleyen bir günce niteliğinde. Röportajlardan anılara, tarihsel kısa öykülerden aforizmalara yayılan, Latin Amerika halkının geçmişine ayna tutan, acıları ve umudu yan yana ve keskin bir dille anlatan alışılmadık bir yaşam öyküsü.

Bu kitapta anlatılanlar coğrafi olarak ne kadar uzağımızda olursa olsun, tanıdık gelecek okuyucuya. İnsanlık savaşına dair bu sahneler sizi, nerede olursanız olun, yakın çağrışımlara sürükleyecek.

Galeano, dünyanın vicdanı olmaya devam ediyor.

14 TL

ISBN 978-975-570-562-0

www.selyayincilik.com

*SEL